

За семейния живот

Слова Том 4

Старецът Паисий Светогорец

За семейния живот: Слова Том 4

Старецът Паисий Светогорец

Издава се с благослението на славянобългарския манастир "Св. Вмчк Георги Зограф", Света Гора, Атон.

Предговор към българското издание	1
Предисловие	2
Младите пред двата пътя на живота	5
И брачният, и монашеският живот са благословени	5
Безпокойството на младите за устройването им в живота	6
Да помогнем на младите да последват призиванието си	6
Решение за избор на житейски път	7
Учение и устройване в живота	8
Духовният живот е основна предпоставка за доброто устройване	10
КАК ДА СЕ ЗАДЪРЖИ СЕМЕЙСТВОТО	12
За едно хармонично семейство	13
Доброто начало на семейния живот	13
В различieto на характерите се крие Божията хармония	13
Уважението между съпрузите	14
Любовта между съпрузите	15
Семейството се спасява с търпение	17
Търпението облагодатява човека	17
Вярната съпруга	18
Децата в разтрогнатите семейства	19
Кой е “виновен” и кой “има право” при съпрузите?	20
РОДИТЕЛИТЕ И ТЕХНИТЕ ЗАДЪЛЖЕНИЯ	22
Създаването на деца	23
Светите Иоаким и Анна са най-безстрастните съпрузи	23
Въздържанието в брачния живот	23
Човешката логика спрямо Божията воля за създаването на деца	24
Трудности при детерождението	25
Случаи на безплодие	26
Многодетните семейства	27
Абортите са страшен грях	28
Ролята на майката	30
Майчината обич	30
Правилният подход при безплодие	30
Издръжливостта на майката	31
Бременност и кърмене	32
Работещата майка	32
Домакинство и духовен живот на майката	33
Отговорността на родителите за възпитанието на децата	35
Родителите да поверят децата си на Бога	35
Духовното възраждане на децата	35
Примерът на родителите	36
Децата трябва да се наситят на ласка и любов у дома	37
Страданията на децата по вина на родителите	37
Влияние на околната среда върху децата	38
Любовта между братята и сестрите	39
Децата много се влияят от другарите си	39
Помощ за разхайтените деца	40
Кога да се карае на детето и кога да го хвалим	40
Насилието не помага на децата	41
Безразсъдната прекалена любов на родителите	42
Поделянето на имота	43
ДЕЦАТА И ТЕХНИТЕ ЗАДЪЛЖЕНИЯ	45
Децата, техните радости и трудности	46
Малките деца	46
Ангелът пазител закриля децата	46

Кръщението	47
Децата сираци	48
Ограничаването на децата е задължително до тяхното пълнолетие	49
Трудностите на децата в тяхното учение	50
Уважението и обичта на децата към родителите	51
Уважението на децата към родителите и по-възрастните	51
Обичта на децата към родителите след задомяването им	51
Старостта смирява човека	52
Наградата за грижите към старите	53
Благословията на родителите	54
ДУХОВЕН ЖИВОТ	56
Духовният живот в семейството	57
Колкото повече човек недоволства, толкова повече съсипва себе си	57
Нека поставим Бог за кормчия на нашия живот	57
Болката за ближния помага на семейството	58
Упражняване на добродетелите в семейството	59
Молитвата в семейството	60
Духовният живот на съпрузите	61
Деца и духовен живот	61
Отношенията с роднините и приятелите	62
Изкушенията по време на празници	63
Труд и духовен живот	64
Трудът е благословение	64
Изборът на професия	64
Любов към работата	65
Всеки да се възползва духовно от дарбата, която има	66
Стрес и труд	66
Освещаване на труда	67
Професията не прави човека	67
Въздържание в ежедневието	69
Чрез аскетическите подвизи човек става като безплътен	69
Пост за деца	70
Любостен пост	71
Удоволствието от лекия стомах	72
ИЗПИТАНИЯТА В ЖИВОТА НИ	74
“Преминахме през огън и вода...”	75
Кръстовете на изпитанията	75
Изпитанията помагат на хората да се осъзнаят, да дойдат на себе си	75
Заедно с болката ни посещава Христос	76
“Когато Господ обича, него наказва” (Притч. 3:12)	76
Божията болка за изпитанията на хората	77
В скърбите Бог дава истинско утешение	77
Изкушения и скърби по Божие допущение	78
Неблагодарността към Божията любов	79
Нека сравняваме изпитанието си с по-големите изпитания на ближния	80
Скърбите, които хората ни причиняват	80
Болестта	82
Болестите помагат на хората	82
Небесната награда от болестта	82
Търпение в болките	83
Преодоляване на болката	84
Съпричастност към болката на другите	86
В служба на болните	86
Страданието на болния и доверието в Бога	88

Болни деца	88
Жертвата за доброто на болния	89
Молитвата за болните	90
Инвалидността е благословение от Бога	92
Правилно отношение към инвалидността	92
Небесната награда за инвалидността	93
Бавноразвиващите се деца	93
Душеви болести	94
Правилното отношение на родителите към инвалидността на децата си	95
Духовните закони	96
Как действат духовните закони	96
Благодните Божии синове	96
Духовните закони и Божията любов	97
СМЪРТТА И БЪДЕЩИЯТ ЖИВОТ	99
Отношението към смъртта	100
Помнене на смъртта	100
Сприятеляване със смъртта	101
Умиращите	102
Самоубийството	103
Детска смърт	105
"За да не скърбите, както и другите, които нямат надежда (1 Сол 4:13)"	105
Утешение на скърбящите	106
Смъртта е една кратковременна раздяла	107
Животът след смъртта	108
Подсъдимите мъртви	108
Молитвите и помените за починалите	108
Най-добрата панихида за починалите	110
Дръзновението на праведните пред Бога	110
Страшният Съд	111
Бъдещият живот	111
Речник на характерни изрази и думи, използвани в Словата на Стареца Паисий Светогорец	113

Предговор към българското издание

Всяко християнско семейство е една малка “църква” в съборното тяло на Христовата църква. Нейните членове - миряни, свещеници, монаси, - се раждат и възпитават в семейството. Затова разстройването на християнския семеен живот неизменно причинява разстройване в живота на целокупната земна Църква. Ето защо след издаването на първия том “Слова” на стареца Паисий предлагаме на християните в България неговите боговдъхновени наставления за семейния живот. В изданието на манастира “Свети Иоан Богослов”, Суроти, те съставляват четвъртия том. Запазвайки поредния номер на гръцкото издание, решихме да ги издадем веднага след първия том, защото в настоящия момент семейството в България е изправено пред необичайно сериозни трудности. В последните петнайсетина години “грехът стана мода” (според израза на стареца Паисий) и в родината ни, а това се отрази най-силно и най-пагубно върху устоите на семейството. С болка наблюдаваме как се рушат и онези традиции, които бяха оцелели дори по време на атеистичното комунистическо управление. Тази разруха на българското семейство за съжаление бива мощно подпомагана от средствата за масова информация и от националното законодателство, които толерират и рекламират такива образци на съвместен живот, които са явно противоположни на евангелското, Христовото законодателство. Свидетели сме колко бързо и лесно стават в днешно време разводите и то по най-незначителни причини. Вече е станало общоприета норма “съвместното съжителство” без сключване на брак, което се разпада още по-лесно, оставяйки след себе си наранени души - както на децата, плод от това съжителство, така и на самите съжителстващи. Не е нужно да се споменава за открито безнравствените форми на съжителство, които придобиват все по-голяма валидност в законодателството, налагайки противоестественото като “естествена” част от живота на обществото. В този порядък се нарежда и нарастващият брой на абортите, както и на родените, но изоставени деца. Най-тревожното е това, че мнозина, определящи себе си като православни християни, биват въввлечени по един или друг начин в това движение към разруха на българското семейство.

В наше време, когато общественият живот във всички свои сфери е изцяло заразен и поразен от греха, е особено нужно изграждането на семейството да става според евангелското законодателство. Единствено така и родителите, и децата ще могат да се опазят от въвличането им в греховния поток на света. Или по-точно: ще бъдат запазени от Христовата благодат, която Спасителят неизменно дава на онези, които с любов спазват заповедите Му. Той е обещал, че и те на свой ред ще бъдат възлюбени от Него и от Небесния Му Отец и ще бъдат Божие жилище, изпълнени с божествен мир (виж Иоан. 14:21, 27). Само чрез живот в Христа верните могат да преодолеят злото в света: “В света скърби ще имате; но дерзайте: Аз победих света” (Иоан. 16:33). Наставленията на стареца Паисий са драгоценно ръководство как на практика вярващите могат да живеят по евангелски, по Христов начин в семейството и да достигнат и в наше време крайната цел на земния човешки живот - спасение и вечен живот в Царството Божие.

От братството на Зографската света обител

Предисловие

С настоящия том, който се отнася за семейството и за изпитанията, на които са подложени хората поради кризата в семейните отношения в наше време, продължаваме издаването на словата на блажения старец Паисий. Старецът казваше, че повечето от писмата, които получава, са от хора със семейни проблеми. А тези проблеми той отдаваше на отдалечаването на хората от Бога и на самолюбието им. Казваше: “Едно време животът беше по-спокоен и хората имаха търпение. Днес всички са кибритлии. Не търпят и една дума да им кажеш. И ето ти после - развод”.

От много млада възраст Старецът зае действено място в голямото семейство на Църквата и чувстваше, че вече не принадлежи на своето малко семейство. Придоби божествена любов и стана Божие чедо. Затова чувстваше всички хора като свои братя и обичаше всекиго “с любовта Исус Христова” (Фил. 1:8). Казваше ни: “Когато виждам някой възрастен, си казвам, че това е баща ми. Когато виждам някоя старица, казвам си - това е майка ми. Когато видя малко дете, го приемам като мое племенниче. Всички обичам! За едни се радвам, за други ме боли. Знаеш ли какво означава това!” И тъй, за всекиго според случая той ставаше дете, брат, баща или дядо. И тази искрена обич помагаше на всеки, който се доближаваше до него, да преживее едно добро изменение, да приеме словото Божие и да заживее съгласно с него. Като член на тялото Христово не само с болка се молеше за тези, които бяха изправени пред семейни проблеми, но и помагаше със съвет, когато му го искаха, дори и относно най-специфичните въпроси на семейния живот, макар че самият той живееше като аскет.

Изпитан сам в “огъня на изкушенията” и в пещта на болестите, които го спождаха под различни форми от 1947 до 1994 г., когато почина, той състрадаваше на всеки страдащ и с болка се молеше за боледуващите. За собственото си здраве се грижеше само дотолкова, доколкото да може сам да се обслужва и да помага на онези, които го посещаваха. Вярваше, че ако бъде безразличен към собствената си болка, това би трогнало Бога и така Той ще чува молитвата му за другите боледуващи. А на самите тях препоръчваше да правят каквото е възможно по човешки, за да се излекуват, а което не е в човешките възможности, да го оставят на Бога. Едновременно усиливаше вярата им, тъй че да посрещат болестта, надявайки се на Бога, но и да не забравят, че всички в този живот сме “пришълци и странници” (1 Петр. 2:11) и да се готвят за вечния живот.

Този том, който се издава с благословието на нашия пастиреначалник - Високопреосвещения Касандрийски митрополит господин Никодим, е съставен от въведителна глава и шест раздела. Много от темите в него възникнаха по време на събеседвания и разговори между Стареца и нашата игумения, както и някои от сестрите. Въпреки че според препоръката и съветите на Стареца препращахме онези, които търсят от нас духовна помощ, към някой изповедник, често се случваше - и се случва - хората в общуването си с игуменията или с някоя по-възрастна сестра под натиска на някой проблем да споделят болката си и да поискат съвет. Понякога, за да сме сигурни, че отговорът на някой сериозен или труден въпрос, който сме дали, е бил правилен, се обръщахме към Стареца, който ни казваше кое е било богоугодното разрешение за всеки отделен случай. Но и самият той на събиранията на сестринството ни и в личните беседи със сестрите, вземайки като повод някоя случка от общежитийния живот или някой наш въпрос, имаше навик да споменава за трудностите, пред които стоят хората в света. Той правеше това, за да можем с болка да се молим за хората. Също така даваше за пример бащи или майки, които въпреки че нямаха духовните възможности на монасите, живееха свят живот. Така ни подтикваше да се подвизаваме с повече любочестие¹. Някои от изложените тук теми бяха допълнени с откъси от писма на Стареца, които ни дадоха духовници и благочестиви миряни.

В помощ на младите хора, пред които стои проблемът за това кой път да изберат в своя живот, в настоящия четвърти том поставяме въведителната глава “Младите пред двата пътя на живота”. В нея се подчертава, че и двата пътя, които е начертала нашата Църква - брачният и монашеският живот, са благословени. Младите според своите наклонности, сили и любочестие трябва без външен натиск и с доверие в Бога да изберат

¹ В края на книгата са дадени обяснения на някои специфични думи, употребявани от Стареца, както и на понятия, характерни за светогорския и въобще за монашеския живот - б. пр.

един от двата пътя. Основна предпоставка за техния напредък във всеки от пътищата, които ще последват, е да водят чист и духовен живот.

В първата от шестте части на тази книга като основи на семейството се определят благородната любов и уважението между съпрузите. Когато търпението в трудностите на семейния живот се придружава с молитва, то спасява семейството от разпадък.

Във втората част, която е посветена на задълженията и отговорността на родителите за правилното възпитание на децата, особено се подчертава важноста на личния пример - "мълчаливото увещание" - на родителите към техните деца и ролята на майката. Подчертава се също и това, че нежността и любовта към децата са основни предпоставки за естественото им развитие.

В третата част се говори за децата, за радостите и трудностите, които срещат от най-ранна възраст докато пораснат, както и за задълженията им към родителите. Уважението и любовта към родителите не само в детската, но и в зряла възраст им носи Божието благословение.

В четвъртата част се дават прости и практични съвети за духовния живот в семейството. По този начин се помага на децата и родителите ежедневно да живеят според Евангелието, било вкъщи, било на работа, която трябва, доколкото е възможно, да съдейства за тяхното усъвършенстване по Бога, а не да ги задушава с непрестанен стрес.

В петата част, в която се говори за различните изпитания, пред които са изправени хората в живота, се подчертава каква утеха и сила дава Бог на онези, които ги преодоляват не само с търпение, но и със славословие. За човека, който е проумял най-дълбокия смисъл на живота, болестта, недъгът, клеветите са благословение. Чрез трудностите, които преживява, той изкупва своите грехове или си събира небесна награда.

На края, в шестата част се съдържат въпроси, свързани с правилното отношение към смъртта и подготовката за нея. Старецът изяснява коя е истинската утеха на скърбящите за смъртта на любими лица и подчертава колко помагат панихидите, молитвите и милостините, които се правят в тяхно име. Просто и картинно ни дава една представа за предстоящия страшен съд и за вечния живот.

От една страна, въпросите, засегнати в този том, могат да подпомогнат подвизаващите се в света, за да продължат "добрия подвиг" (1 Тим 6:12) с по-голяма ревност, а, от друга, да пробудят съвестта на хората, измъчвани се далеч от Бога, тъй че да поискат да станат съзнателни членове на Църквата и да се радват на мира и покоя, който дава духовният живот в малкото общество на тяхното семейство. Същевременно се подчертава, че в семейството е задължително спазването на всички Божии заповеди, защото те "не са тежки" (1 Иоан. 5:3). Ако например всеки от съпрузите жертва своята воля и бъде послушен, тогава не се чувства потиснат, защото върши това от любов и чувства в себе си едно сладко утешение.

Може би съвременният човек, привикнал на "хлабавите закони" на днешното общество, ще сметне за крайни и неприложими някои от твърденията на Стареца. Но ако ги разглежда въз основа на Евангелието, ще се увери, че те напълно го изразяват. Старецът винаги има пред очи съвършенството в Христа. С просветеното си пастирство обаче оказва дълготърпение към човешките слабости и прилага "икономията"², без, разбира се да се съгласява с греха. Старае се чрез примери и случки от живота в по-стари времена и т.н. да даде и на съвременния човек да разбере, че Бог е жив и "върши всичко у всички" (1 Кор. 12:6). Бог не е само един въздаятел на нашите дела в бъдещия живот, но и в настоящия живот е любещ Баща. С малкото борба и усилия, които човек полага, трябва да покаже своята добра воля. Малко ще се потруди, а много ще получи. Но той трябва да положи това малко усилие, за да даде "право" на Бога да се намесва в живота му със Своята голяма помощ.

Благодарим на тези, които прочетоха ръкописите на този том и с голямо уважение изразиха някои мисли, които помогнаха за усъвършенстването на това издание.

² На църковен език определението "икономия" изразява отклонението от точността на правилото, което Църквата разрешава по образец на безкрайното снизхождение и човеколюбие на Бога, когато отсъди, че това е за душевна полза - б. изд.

Пожелаваме словата на Стареца да помогнат на семейството, което особено в днешно време страда поради забравата или пренебрегването на Божиите заповеди, да намери в лоното на Църквата действителното си предназначение, така че и родители, и деца още от настоящия живот да живеят в рая.

Младите пред двата пътя на живота

Родителите, които раждат децата и им дават тяло, трябва да съдействат колкото могат и за духовното им възраждане. След това, което не могат да направят те самите, да го възложат на учителите. Затова и нашата Църква се моли: “Благослови нашите родители и учители”.

Съществуват обаче и духовни отци, които се трудят за духовното възраждане на хората и помагат по-добре за възпитанието на децата.

И брачният, и монашеският живот са благословени

- Отче, какво трябва да отговори човек, когато млади хора питат дали монашеският живот стои по-високо от брачния?

- Най-напред трябва да им даде да разберат какво е предназначението на човека и какъв е смисълът на живота. След това да им обясни, че и двата пътя, които Църквата е начертала, са благословени, защото и двата пътя могат да ги отведат до рая, ако живеят по Бога. Представете си, че двама души тръгват на поклонническо пътуване. Единият пътува по централното шосе, а другият върви пеша по някоя пътека. И двамата обаче имат една и съща крайна цел. Бог и на единия се радва, и на другия се удивлява. Лошо е, когато този, който върви по пътеката, осъжда в себе си другия, който пътува по централния път, или обратното.

Добре е младежите, които мислят за монашество, да знаят, че предназначението на монаха е много високо - да стане ангел. Христос казал на садукееите, че в другия живот, на Небето, ще живеем като ангели (Мат. 22:30). Затова някои много любочестни младежи стават монаси и още от този живот започват ангелско житие.

Но нека никой не си мисли, че всички, които отиват в манастир, ще се спасят просто защото са станали монаси. Всеки човек ще даде отговор пред Бога, дали е осветил начина на живот, който си е избрал. Навсякъде е необходимо любочестие. Бог сътворява хората, без предварително да ги определя като успяващи или неуспяващи в живота си, но онзи, който няма любочестие, какъвто и живот да последва, ще претърпи неуспех. Докато любочестният напредва, където и да се намира, тъй като Божията благодат е с него. Има съпрузи, които живеят много добродетелно и достигат святост. Когато един глава на семейство обича Бога и бива завладян от божествената любов, може да достигне голям духовен напредък. Същевременно обдарява децата си с наследство от добродетели, създава едно добро семейство, за което ще получи и двойна награда от Бога.

Затова всеки млад човек трябва да си постави за цел да се подвизава любочестно и без душевен смут, тъй че да освети живота, който е избрал. Ако желае брачен живот, нека се ожени, но да положи усилия, за да стане добър съпруг и да води свят живот. Ако пък желае монашеството, нека стане монах, но да се подвизава да стане добър монах. Нека прецени силите си, да види какво може да прави, и съответно да поеме един от двата пътя. Ако например една девойка вижда, че няма сили да стане монахиня, нека смирено изповяда пред Бога: “Боже мой, слаба съм, няма да мога да живея като монахиня, изпрати ми един човек, който ще ми помогне да създам добро семейство и да живея духовно”, и тогава Бог няма да я остави. Ако се омъжи и създаде едно добро семейство и живее съгласно с Евангелието, Бог няма да иска нещо повече от това.

Разбира се, има младежи, от които Бог изисква малко, но те поради любочестие се подвизават силно и Му принасят повече от очакваното, като избират монашеското житие. Те ще получат двойни венци. Тоест, ако една душа има склонност към брачния живот, но от голямо любочестие пожертва всичко и последва монашеския живот, това много затрогва Бога. Само трябва да внимава подбудите за това да бъдат много чисти, да няма в тях никаква гордост. От там нататък Бог ще разреши всички трудности.

Безпокойството на младите за устройването им в живота

- Отче, на неверие ли се дължи тревогата на един младеж за устройването му в живота?

- Не винаги. Често пъти младите, които се грижат как по-добре да се устроят, но същевременно и да са близо до Бога, се тревожат по какъв начин ще стане това. Това показва, че са здравомислещи. Ако един млад човек не мисли и не се безпокои за устройването си, това показва безразличие; и е в реда на нещата онзи, който е безразличен, да бъде и неуспял. Нужно е само да внимават тази тревога да не превишава определени граници, защото дяволът се опитва да я превърне в душевен смут и така да държи ума постоянно объркан.

Младите хора трябва да доверяват себе си на Бога, за да намират мир, защото Бог като любещ Баща се намесва там, където ние по човешки не можем да сторим нищо. Не е необходимо да бързат и да вземат незрели решения за начина на живот, който ще изберат. Познавам младежи, които много се тревожат и се опитват да разрешат всичките си проблеми едновременно. В крайна сметка се объркат и изоставят учението и следването си. Въпреки че за момента, да речем, трябва да завършат само висшето си образование, те прекалено много се тревожат за устройването си, така че се забавят и със следването си, пък и още повече се объркат. Не може всичко да стане наведнъж, нито по този начин се решават проблемите. За да си помогнат, трябва да си изяснят добре нещата за самите себе си и да ги сложат в един порядък. Нека първо се погрижат да се дипломират, после да си намерят работа - момчетата да отбият и военната си служба - и след това вече със зрялост и с Божията помощ или да създадат едно добро семейство, ако са избрали брачния живот, или да отидат в манастира, който са избрали, ако са решили да стават монаси.

Затова на младите, които следват и имат такива тревоги, след като в тях още не е узряло решението какво да правят в живота си, казвам да продължат учението и онова, което по-късно съзрее в тях и им носи душевен покой, това и да правят. Ако са добронамерени, Бог ще помогне и постепенно ще им се изясни кой начин на живот е за тях, брачният или безбрачният в манастира, и ще чувстват покой.

Да помогнем на младите да последват призиванието си

Всеки човек има своето призвание. Добрият Бог е сътворил човека свободен. Тъй като Бог е благороден, зачита и уважава свободата на човека и оставя всекиго свободно да избере пътя, който му е по сърце. Не поставя всички в една редица с войнишка дисциплина. Затова нека и младите оставят себе си свободни в духовната атмосфера на Божията свобода. Не им е от полза да сравняват какъв живот е избрал или ще избере този или онзи. По този въпрос не бива да се влияят от никого.

От своя страна родителите, духовните наставници и учителите трябва да помагат на младите да избират онзи начин на живот, който е по силите им, и да следват истинското си призвание, но без да влияят в избора им или да потискат призиванието им. Решението за живота, който ще водят, трябва да е лично тяхно. Всички останали можем да изразяваме само прости мнения и единственото право, което имаме, е да помагаме на душите да намерят своя път.

Понякога, когато събеседвам с младежи, които се тревожат по този въпрос, въпреки че виждам накъде клони везната, не им го казвам, за да не им повлияя. Онова, което единствено се опитвам да направя, е да им помогна колкото мога, да намерят правилния път и да постигнат вътрешен мир; да премахна всичко вредно от това, което им харесва, за да остане само доброто и свящото, тъй че и в този живот да живеят радостно, близо до Бога, и в другия живот - още по-радостно. Откровено ви казвам, който и жизнен път да поеме някой младеж, когото познавам, ще се радвам и винаги ще имам еднаква загриженост за спасението на душата му, стига да е близо до Христа, в нашата Църква. Ще се чувствам негов брат, защото той ще бъде чедо на нашата майка, Църквата.

Разбира се, особено се радвам за младите хора, които избират монашеския живот, защото наистина е мъдръ онзи, който следва ангелското житие, понеже избягва дяволската кука, на която за стръв е закачен светът. Обаче не можеш да поставиш всички хора в един калъп. Христос също не е постановил монашеството със заповед - въпреки че това е пътят на съвършенството, - защото не е искал да наложи върху всички тежък товар. Затова, когато онзи младеж Го попитал как да се спаси (виж Мат. 19:16; Марк. 10:17; Лук. 18:18), Христос му отговорил: "опази заповедите" (Мат. 19:17). И когато момъкът казал, че ги е опазил (Мат. 19:20) и попитал: "какво още ми не достига?" (Мат. 19:20), Христос му казал: "едно ти не достига; ако искаш да бъдеш съвършен, иди, продай имота си, и раздай на сиромаси, па дойди и върви след Мене" (Марк. 10:21; виж и Мат. 19:21 и Лук. 18:22). Тоест, когато Христос намирал някой любочестен човек, тогава му говорел за съвършенството. Не сложил хомот върху целия свят. Нито пък проповядвал монашеството, защото би запалил хората и може би мнозина неразумно биха прибегвали към монашеския живот, а това би причинило вреда. Той само пуснал искрата, а когато дошло подходящото време, монашеството се появило.

Така и ние нямаме право да насилваме никого - ако сами поискат, нека насилват себе си. Имаме право да насилваме само себе си, и то с разсъждение¹. Аз до сега на никой млад човек не съм казал нито да се ожени, нито да стане монах. Ако някой ме попита, отговарям му: "Прави това, което ти харесва и ти носи покой, стига да си близо до Христа". И ако ми каже, че в света не намира утеха и покой, тогава му говоря за монашеството, за да му помогна да намери своя път.

Решение за избор на житейски път

Годините минават бързо. Добре е младият човек да не стои дълго време на кръстопът, без да решава. Нека си избере един кръст - един от двата пътя на нашата Църква - според призванието и любочестието си, и доверявайки се на Христа, да поеме по него. Нека последва Христа в Разпятието, ако иска да се зарадва с радостта на Възкресението. И по двата пътя има горчивини, но ако човек е близо до Бога, сладчайшият Иисус ги подслажда.

Когато човек премине трийсетте години от живота си, все повече се затруднява да избере. И колкото годините минават, толкова по-трудно става. Младият се приспособява по-лесно, по който и път да поеме. Възрастният изследва всичко според логиката си. Вече се е сформирал характерът му и трудно се променя - като налят бетон е. А онези, които в млада възраст намират пътя си в живота, било то в брака, било в монашеството, дори до старините си запазват една детска простота и лесно се спогаждат помежду си. Запознах се с едно семейство, които се ожениха много млади. Както говореше мъжът, тъй говореше и жената; каквото правеше мъжът, това правеше и жената. Понеже се бяха оженили много млади, единият бе възприел всичките привички на другия - и в начина на говорене, и в държанието, но и по-лесно се бяха привързали един към друг.

Поговорката казва: "Или млад се ожени, или млад се покалугери". Особено за девойката е добре до двадесет и петата си година да реши кой жизнен път да поеме. След двадесет и пет години устройването ѝ започва да става малко трудно, защото мисли вече с тревога за това как ще се подчини на някой друг. Междувременно, колкото по-възрастна става, придобива някои особености в характера си, така че кой ще я вземе. След това от брака търси предимно закрила за самата себе си, а не да създаде семейство.

Установено е, че който постоянно отлага женитбата, когато годините минат, търси, но не намира. Когато е млад, той сам избира, след това други избират него! Затова по този въпрос казвам, че понякога е нужна малко лудост. Да си затвори очите за някои несъществени неща, защото никога няма да намери идеалното състояние. Веднъж завалял дъжд и водата в един поток придошла. Един луд и един умен искали да преминат на другия бряг. Умният си казал: "Дъждът ще спре, водата ще намалее и след това ще премина". Лудият не чакал, но скочил и преминал отсреща. Дрехите му се поизмокрили, но отишъл там, където искал. Дъждът вместо да спре, все повече се усилвал. Водата в потока още повече се покачила и в крайна сметка умният не могъл да премине на другия бряг, защото вече било и опасно.

¹ Под "насилие над себе си" Старецът разбира усилията, които всеки от нас трябва да полага, за да изпълнява евангелските заповеди. И това насилие е безразсъдно, когато се извършва поради нечисти в духовно отношение подбуди - тщеславие, егоизъм, честолюбие и т.н., защото тогава надвишаваме собствените си сили и тъй като не получаваме божествена помощ и подкрепа, стигаме до духовни падения - б. пр.

У някои има голяма гордост, много себелюбие, затова и Бог не им помага. Години наред идват някои в колибата ми и ме питат: "Отче, какво иска от мене Бог?" Ще речеш, че Бог има нужда от тях. Нито монаси станаха, нито се ожениха. Все едно са направени от злато и ги е страх да не ги сбъркат с арматурно желязо и да ги залепят с бетон! Други пък ми казват: "Отче, какво да правя? Монах ли да стана или да се ожена? Кажи ми за къде съм?" Питам ги: "Ти самият какво искаш?" Отговарят ми: "И едното, и другото". Искат и двете. Ако им кажа каквото мисля, например, че са за брачен живот, и се оженят, може да не постигнат успех в това и после ще идват и ще ми казват: "Ти ми каза да последвам този живот, а сега се мъча".

- Отче, как може да стане това?

Да предположим, че един млад човек има призвание за семеен живот, но мисли и за монашество. Ако не се постарее да създаде добро семейство и по-късно възникнат проблеми, а той не подходи духовно към тях, тогава лукавият ще го напада с помисли. Ще му казва: "Ти беше за монах, но сега, щом се ожени, цял живот ще патиш", и ден и нощ няма да му дава покой.

Някои хора не знаят какво искат. Ето на, преди няколко години тук ² беше дошла една девойка и ми каза: "Отче, не мога да реша по кой път да поема. Искам да се омъжа, но си мисля и за монашеството. Какво да правя?" Казвам ѝ: "Виж кое повече ти допада и това прави". "Не зная, казва ми, понякога ми се струва, че съм по-склонна да се омъжа. Моля те, отче, кажи ми какво да правя". "Е, щом виждаш, че си по-склонна към брак, казвам ѝ, по-добре се омъжи, а Бог ще те устрои". Казва ми: "По твоите молитви, отче, така и ще направя." И тъй, идва днес и ми казва: "Отче, омъжих се. Взех един моряк, добър човек, слава Богу, не мога да се оплача, но много се измъчвам. Страдам, защото шест месеца живеем заедно и шест месеца разделени. Половината година е на път". "Душице благословена, казвам ѝ, не ми ли казваше ти, че ти харесват и брачният, и монашеският живот? Ето че сега имаш възможност и за двата! Защо не славиш Бога, че така те е устроил?"

- Отче, днес обаче живеем в трудно време, затова някои млади хора се колебаят дали да създават семейство.

- Не, това не е правилен поглед на нещата. Ако имат доверие в Христа, няма от какво да се страхуват. Нима годините на християнските гонения не са били трудни? Нима християните тогава са престанали да създават семейства? Толкова много светии имаме, които са пострадали мъченически заедно с жените и децата си!

Учение и устройване в живота

- Отче, мнозина млади хора се затрудняват да продължат образованието си, когато не са решили кой начин на живот ще следват. Постоянно се терзаят с този въпрос и не могат да се съсредоточат върху уроците си.

- Когато някой младеж има такива проблеми, аз му казвам: "Знаеш ли, че днес съществуват едни големи хладилници? И така, сложи този въпрос в един такъв хладилник, докато завършиш учението си. Не ти казвам да захвърлиш това, което те интересува и занимава, а да го съхраняваш там, докато завършиш. Ако сега не направиш нужното за твоето следване и учение, приятелите ти ще се устроят, ще заживеят спокойно, а после и ще се молят за твоето устройване". Нужно е много да се внимава, защото това е уловка на врага, за да предизвика в младежите смущение и да ги разсейва.

- Отче, казах на една девойка: "Ако мислиш да се омъжваш, недей да следваш висше образование".

- А докато се омъжи, какво ще прави? Бонбони ли ще продава? По-добре да завърши някоя наука или да изучи някой занаят, защото нещо може да се появи в живота ѝ, и да ѝ потрябва това, което ще научи. Веднъж една девойка ми каза: "Мисля си за монашески живот, но постоянно си променям мнението". Питам я: "В кой клас си?" "В десети клас, казва ми, но не искам да следвам висше образование". "Не искаш да следваш ли?", питам. Ами тогава ще кажа на баща ти да ти купи кози, да ти вземе и едно овчарско куче да ги пази, да ти даде и един кавал да свириш и да ги пасеш. Това харесва ли ти? Гледай да следваш някъде или да научиш някой занаят". "Тогава, отче, казва ми, докато реша дали ще ставам монахиня или ще се омъжвам, нека да остана в манастира като кандидатка за послушница, тъй че да науча изкуството на смиrenomъдрието".

²Т.е. в манастира "Суроти" - б. пр.

Казвам ѝ: “Това изкуство можеш да научиш и у дома си, когато с радост приемаш всичко, което родителите ти казват. Първо ще завършиш училището, ще държиш кандидатстудентски изпити за университета и когато завършиш и там, тогава ще видим какво ще правиш”. “Отче, но пет години не са ли много за вземането на едно решение?” “Много са, но какво да се прави, щом още не си се определила?” “Аз ли съм виновна за това, че съм непостоянна?”, пита ме. “Не, но засега взнатата не клони ни на едната, ни на другата страна”.

В подобни случаи нека изтъкваме пред децата, че не бива да губят безцелно времето си. Нека по време на следването си водят колкото се може по-духовен живот, скоро да се дипломират, което е необходимо, а след това Бог ще устрои. В този период нека си намерят един добър духовник, който да им помага, за да не се ентузиазират лесно нито от единия, нито от другия начин на живот, но и да не се отчайват. Нека имат търпение да завършат следването си и тогава вече зряло и с повече предпоставки, които ще са придобили, могат да решат дали са за единия или за другия начин на живот, и нека правят това, което мислят за най-добро, за слава Божия. За днешното състояние на света, колкото са по-зрели, толкова по-добре. Знаете ли какви нелепости се случват? Особено онези, които са емоционални и лесно се ентузиазират, трябва много да внимават, за да не вземат незрели решения.

- Отче, има деца, които нямат желание да четат уроците си, защото предпочитат духовното четиво и молитвата.

- Не, нека не изоставят четенето на уроците. Нека едно-временно с уроците си прочитат и нещо хубаво и силно от светите отци, да се молят по малко, да правят по някой поклон, за да се поддържат духовно. Когато имат много за четене, могат да правят почивки, през които да си казват Иисусовата молитва или да пеят песнопения. Защото ако искат да правят нещо друго, което е за по-нататък в живота, нито него ще могат да вършат правилно, понеже в ума им ще са уроците, нито учението ще им върви, и накрая няма да се получи нищо. Докато, ако четат, бързо ще се дипломират и после ще правят това, което искат. Когато бях в санаториума³, за няколко дни нито с броеницата се молах, нито поклони правех, нито постех; ядях, каквото ми дадяха. Казвах си: “Нека сега аз помогна малко на лекарите, за да могат и те да ми помогнат да се оправя, пък после ще правя това, което искам”.

Идват при мен деца и ми се оплакват, че родителите им много ги мъчели да четат. Ако и аз ги натоваря с нещо⁴, няма да им помогна. За да разберат, че не бива да изоставят уроците си, им давам примери с деца, които не са чели и са имали големи трудности, и деца, които са имали успехи, понеже са чели. Ето спомням си един случай: В един град живеели две съседски деца. Едното било много умно. От основното училище до гимназията с малко четене постоянно получавало отлични оценки. Другото не така умно, но с много усърдие вървяло подир първото. Накрая, когато умният завършил първи курс от техникума, се забъркал с лоши компании, напуснал училище и накрая се принудил да работи като чистач в едно предприятие. Оженил се дори, сдобил се и с две деца, и трудно свързвал двата края. Другият завършил право, отишъл и в Европа за по-висока квалификация и взел диплома за управление на предприятия. Един ден в предприятието, където работел първият, очаквали нов директор. Всички казвали, че има много високо образование. Оказало се, че новият директор бил някогашният му съученик! Веднага щом го видял, го познал. Такова отчаяние го обзело, че направил два-три опита за самоубийство. Някой му казал да дойде на Света Гора и да ме намери. След като ми разказа за живота си, наред разговора ми казва: “Представяш ли си, онзи да ми е директор!” Тогава и аз го насолех здраво. Казах му: “Бре, човек, ти щеше да заемеш и по-висок пост. И ти и децата ти щяхте да живеете добре, и щеше да правиш добрини! Не стига, че си станал причина семейството ти да се мъчи, а сега искаш и да се самоубиеш. Искаш да ги довършиш, като оставиш децата си сираци ли? За теб не ми е жал, защото от глупостта си патиш; за децата ми е жал. Разбираш ли това? Гледай сега да проявиш малко търпение и с Божията помощ и новият директор ще се отнесе добре с теб. Може и на по-добро място да те сложи. И ако случайно не си доволен, намери си някоя друга работа. Не оставяй децата си на пътя”. Така се вразуми.

Затова казвам, че ако децата, които следват, проявят старание, макар и малко да се поуморят, поне няма да остават на изпити, ще завършат скоро и след това няма да имат тревоги. Забелязвам, че онези, които

³ През 1966 г. Старецът претърпя операция на белите дробове в санаториум, понеже страдаше от бронхектасия - б. изд.

⁴ Т.е. да им възложи големи духовни занимания - б. пр.

дължат изпити по време на учението си⁵, когато завършат и започнат работа, пак дължат ту на един, ту на друг и постоянно имат проблеми.

- Отче, ако някой младеж има сериозна връзка по време на следването си, добре ли е да създава семейство, докато още следва?

- Мисля, че колкото и добра да е връзката им, ще е в тежест на учението. Дори да намери най-подходящия спътник в живота си и се ожени, това ще е едно мъчение и за жена му, и за децата му. По-добре нека съсредоточи всичките си телесни и душевни сили върху учението, за да завърши спокойно и след това да нареди и този въпрос. Защото, ако силите му са разпилени, психически и физически ще е постоянно изтощен.

Духовният живот е основна предпоставка за доброто устройване

- Отче, онази същата девойка, която ви е споделила, че мисли за монашество, ми каза, че някакъв неин състудент я попитал защо не ходи на кино и не излиза с момчета. Какво трябваше да му отговори?

- Трябваше да му каже: "Такъв въпрос дори брат ми никога не е посмял да ми зададе, та ти ли?"

- След няколко дни я срещнал пред училището - тя не го била забелязала - и я хванал за рамото. Каза му само едно "здравей" и веднага влязла навътре.

- Не е направила добре! В този случай е трябвало да се възпротиви. Така както е постъпила, може да е оставила впечатлението, че приема неговия жест, така че той ще го повтори. Възрастта, в която се намира сега, е малко трудна и не е полезно за нея да дружи с момчета. Нито е необходимо да разговаря с тях, уж за да им помогне духовно. А ако реши да създаде семейство, когато се запознае с някое добро момче, трябва да каже това на родителите си. Те ще разберат дали са налице необходимите условия да се създаде едно добро семейство. Но сега, когато още не е решила кой жизнен път да следва, не ѝ е полезно да разговаря с момчета, защото без причина се смущава и обърква, и губи вътрешния си покой. Тези от децата, които се занимават с това, са много объркани, горките и постоянно са в смут; нямат покой. Лицето и очите им са груби.

Привличането на женския пол от мъжкия и обратното е заложено в природата на човека. Но ти ѝ кажи, че сега не е време за това. Нека си гледа учението. Юношите, които развиват това привличане от малки, насочват натам силите си преди да е дошъл подходящият момент, и по-късно, когато този момент дойде, те не могат истински да му се порадват, защото са разпилели силите си в изживяването на тази радост, когато не му е било времето. Докато юношите, които внимават над себе си, се радват много повече, когато дойде подходящото време, а дотогава са много спокойни. Виждаш ли колко спокойни и изпълнени с мир са някои майки, които са водели чист и непорочен живот, въпреки че са отрупани с грижи?

Аз всякога наблюдавам на това младият човек да се опитва да води колкото се може по-духовен живот преди брака и да пази непорочността си, която му осигурява двойно здраве. Воденето на духовен живот е основна предпоставка за всеки един от двата пътя, по който ще поеме човек. Светът е станал като едно поле с жито, което вече изкласява и идват прасета и го мачкат. И всичко изглежда разровено и размесено - трева, кал, житни класове, и тук-там, на някой край, има по някой изправен клас.

Колкото повече човек извършва духовен труд в младежките си години, толкова по-лесно ще му е след това, по който и жизнен път да тръгне. Колкото по-добре се приготви и въоръжи преди сражението, толкова по-лесно ще му е във войната, когато около него ще падат куршуми и бомби. Докато дойде времето например, една млада девойка да реши дали ще става монахиня или добра майка, необходимо е да живее в чистота. Затова нека колкото се може да полага усилия да напредва в учението. Когато ограничава разумно очите и ушите си и прогонва лошите помисли, след това ще е много по-малко онова, което ще трябва да изхвърля от себе си. Или когато един младеж срещне някое добро момиче, нека се опитва да развива у себе си добри помисли.

⁵ Т.е. не успяват да вземат изпитите на своето време и ги отлагат с месеци, а понякога и с години - б. пр.

Нека я възприема като жива икона на някоя светица. Или ако срещне някоя девойка с леко поведение, нека я възприеме като своя сестра и да съжали за нея, както би съжелявал за сестра си, защото всички сме чеда на Адам.

- Днес обаче, отче, в университетите и т.н. има много изкушения за един млад човек.

- Нека се запознае с духовни младежи и да се намира в духовно обкръжение, за да получи полза. Нека не представяме нещата по-черни, отколкото са. Познавам много младежи, които учат в университет и живеят в чистота с малко усилия от своя страна и с великата Божия помощ.

КАК ДА СЕ ЗАДЪРЖИ СЕМЕЙСТВОТО

“Нека съпрузите да усъвършенстват колкото могат добродетелта на любовта, за да пребъдат двамата винаги в единство, за да пребъде с тях и Третият, Сладчайшият наш Христос”.

За едно хармонично семейство

Доброто начало на семейния живот

- Отче, един млад човек, който е избрал брачния живот, ме попита как да положи добро начало в него.

- Като начало нека си намери една добра девойка, която да му допада и да му бъде по сърце. Да не го интересува дали е богата и красива, но преди всичко да бъде простосърдечна и смирена. С други думи, трябва да обърне повече внимание на вътрешната красота, а не на външната. Когато момичето е положителен човек, когато е надарена с мъжество и женствеността в характера ѝ не е повече отколкото трябва, това много помага мъжът веднага да среща разбиране и да няма излишни главоболия. Ако тя има и страх Божий и смирение, тогава могат да се хванат ръка за ръка и да преминат през бурния поток на света.

Ако младежът има сериозни съпружески намерения към някоя девойка, мисля, че е по-добре да извести това чрез някой свой близък на нейните родители, след това и самият той да поговори с тях и с нея. Впоследствие, ако си дадат дума и се сгодят (добре е годежното време да не трае дълго), да се стараят във времето до брака да гледа на девойката като на своя сестра и да я уважава. Ако и двамата любощестно се подвизават да опазят девството си до брака, тогава при извършването на тайнството, когато свещеникът ги венчае, ще приемат изобилно Божията благодат. Защото, както казва свети Иоан Златоуст, венчалните венци са символ на победата над сладострастието.

След това нека колкото могат да усъвършенстват себе си в добродетелта на любовта, за да останат винаги в единение и за да остане с тях и Третият, Сладчайшият наш Христос. Естествено, в началото, докато се установят и се опознаят добре, може да имат някои трудности. Така е във всяко начало. Ето на, завчера видях едно птиче. Току-що беше излязло, за да си намери храна и летеше на една педя над земята. Не знаеше горкото лесно да си лови насекоми и цял час му трябваше, за да хване някое насекомо и да се нахрани. Гледайки го, си мислех, че всяко начало е трудно. Когато студентът се дипломира, в началото му е трудно, когато започне работа. И послушникът в манастира преживява в началото някои трудности. И младият човек, когато се ожени, в началото среща трудности.

- Отче, пречи ли, ако жената е по-голяма от мъжа?

- В Църквата няма правило, в което да се казва, че ако жената е с две, три или дори пет години по-голяма от мъжа, не могат да се оженят.

В различието на характерите се крие Божията хармония

Веднъж в колибата дойде един човек и ми каза, че е много притеснен, понеже не намира съгласие с жена си. Видях, обаче, че между тях няма никакво сериозно противоречие. Човекът имаше някоя и друга кривина, жена му - също, и така не могат да се доближат един до друг. Нужно е малко рендосване. Взemi две нерендосани дъски и ще видиш, че едната на това място има чеп, другата на друго и ако се опиташ да ги съединиш, между тях остава разстояние. Ако обаче рендосаш едната дъска отсам, другата оттам, но с едно и също ренде¹, веднага се наставят.

Някои мъже ми казват: "Нямаме съгласие с жена ми; противоположни характери сме. Тя има един характер, а аз друг! Как Бог прави такива странни неща? Не можеше ли така да устрои нещата, че съпрузите да си прилягат, за да могат да живеят духовно?" "Не разбирате ли, казвам им, че в различието на характерите

¹ Старецът има предвид, че тази дейност се извършва от духовния наставник и носи резултат, когато и двамата съпрузи имат един и същи изповедник, тъй че рендосването да става "с едно и също ренде" - б. изд.

се крие Божията хармония? Различните характери създават хармонията. Тежко ви, ако бяхте с едни и същи характери! Помислете си, какво щеше да става, ако например и двамата се гневяхте лесно - бихте съборили къщата. Или, ако и двамата имахте кротък характер, щяхте да заспivate прави! Ако и двамата бяхте скръндзи, от една страна, бихте си прилягали, но тогава и двамата бихте отишли в ада. Ако пък бяхте с широки пръсти, бихте ли могли да съградите дом? Щяхте да раздадете всичко и децата ви да останат на пътя. Ако някой опърничав вземе друг опърничав, ще си подхождат, нали? Обаче един ден ще се изтрепят! Затова, какво става? Бог допуска един добър да вземе някой опърничав, за да му помогне, защото може опърничавият да е бил добронамерен, но да не му е било помогнато от малък”.

Малките различия в характерите на съпрузите спомагат да се създаде хармонично семейство, защото единият допълва другия. При автомобилите са задължителни и газта, за да върви, но и спирачката, за да спира. Ако автомобилът имаше само спирачка, нямаше да се помръдне, а ако имаше само скорости, нямаше да може да спре. Знаете ли какво казах на едно семейство? “Понеже си подхождате, затова не си подхождате!” И двамата са чувствителни. Ако нещо се случи в къщата, и двамата губят ума и думата, и започват: “Ох, какво ни се случи!” - единият, “Ах, какво ни се случи!” - другият. Така единият помага на другия да се отчае още повече. Не може малко да го ободри, да му каже: “Я чакай малко, това, което ни се случва, не е чак толкова сериозно”. Виждал съм това при много семейства.

Когато съпрузите са с различни характери, могат да са по-полезни и при възпитанието на децата. Единият е малко по-строг, другият казва: “Остави децата малко свободни”. Ако и двамата са прекалено строги, ще загубят децата си. Ако и двамата ги оставят свободни, също ще ги загубят. Докато по този начин и децата намират едно равновесие.

Искам да кажа, че от всичко има нужда. Естествено, не бива да се преминават границите, но всеки по своя начин може да помага на другия. Ако например изядеш нещо много сладко, искаш да хапнеш и нещо, което е малко солено. Ако ядеш много грозде, приисква ти се и малко сирене, за да се убие сладостта. Или ако зеленчуците са много горчиви, тогава не могат да се ядат. Но малко горчивото е полезно, както и малко киселото. А ако този, който е кисел, каже: “Станете всички кисели като мен”, който е горчив каже: “Станете всички горчиви”, а другият, който е солен: “Станете всички солени”, не може да се стигне до разбирателство.

Уважението между съпрузите

Бог всичко е наредил премъдро. С едни дарования е надарил мъжа, с други жената. На мъжа е дал мъжество, за да се справя в трудностите и за да му се подчинява жената. Защото ако би дал и на жената същото мъжество, семейство нямаше да може да се задържи.

Говореха за една жена в Епир, че била страшна! Обличала една бяла риза до земята и винаги носела ятаган! Разбойниците я водели със себе си! Представете си да имат жена в шайката си! Веднъж вървяла с часове пеша до едно далечно село, за да вземе едно влашко момче и да го ожени за дъщеря си. Но понеже то се съпротивлявало, тя го откраднала, нарамила го на гърба си и го донесла в своето село! Това обаче са изключения. Ако трябва да мобилизиращ жени за войската и съставиш от тях една рота, а после пуснеш срещу тях десетина деца, облечени като скаути от отсрещната страна... О-хо, всичките ще се разбягат! Ще си мислят, че това е врагът!

В Свещеното Писание се казва: “мъжът е глава на жената” (Еф. 5:23). Тоест Бог е наредил, мъжът да властва над жената. Да властва жената над мъжа - това е хула против Бога. Бог сътворил първо Адам, а Адам казал за жената: “Ето, това е кост от костите ми и плът от плътта ми” (Бит. 2:23). В Евангелието се казва, че жената трябва да се бои от мъжа си, т.е. да го уважава, а мъжът да обича жената (Еф. 5:33). В любовта се съдържа уважението и в уважението се съдържа любовта. Това, което обичам, също го и уважавам. И това, което уважавам, го и обичам. С други думи, това не са различни неща, но тия две са едно и също.

Хората обаче не зачитат тази Божия подредба и не разбират онова, за което се говори в Евангелието. Така мъжът криво разбира написаното в Евангелието и казва на жена си: “Трябва да се страхуваш от мен”. Но нали ако се страхуваше от теб, нямаше да се омъжи за теб! Има и някои жени, които казват: “Защо пък жената да

се бои от мъжа? Не мога да приема това. Каква е тази вяра? Няма никакво равенство”. Но виж какво се казва в Свещеното Писание: “Начало на мъдростта е страхът Господен” (Притч. 1:7). Страхът Божий е почит към Бога, благоговение, духовна сдържаност. Този страх те кара да чувстваш страхопочитание. Той е нещо свято.

Равенството с мъжете, което искат жените, може да важи само до известна степен. Днес между жените, понеже ходят на работа и гласуват, навлезе един нездрав дух и си мислят, че са равни с мъжете. Разбира се, душите са едни и същи по естество. Но когато мъжът не обича жена си и жената не уважава мъжа си, в семейството се получават сцени. Едно време считаха за тежко провинение жената да противоречи на мъжа си. Сега е навлязъл един хулигански дух. А колко хубаво беше някога! Бях се запознал с едно семейство, в което мъжът беше много нисък, а жената - цяло мъжище, висока чак до тавана. Щом сама разтоварваше сто и осемдесет оки жито от каруцата, представете си. Веднъж един работник - също висок - тръгна да я закача, а онази го грабнала и го хвърлила като да бил кибритена клечка! Но да видите само какво послушание имаше към мъжа си, как го уважаваше! По този начин се задържа едно семейство, иначе не става.

Любовта между съпрузите

- Майко игуменке, написа ли пожелания на Димитри, който се жени?

- Написах, отче.

- Донеси ми картичката и аз да допълня своите: “Нека Христос и Света Богородица бъдат с вас. Димитри, давам ти благословията си да се караш с целия свят, освен с Мария! Същото важи и за Мария!” Я да видя ще разберат ли какво имам предвид? Веднъж някой ме попита: “Отче, какво най-силно съединява мъжа с жената?” “Чувството за благодарност”, казвам му. Единият обича другия заради това, което онзи му дава. Жената дава на мъжа доверието си, отдадеността си, послушанието си. Мъжът дава на жената сигурността, че може да я закриля. Жената е стопанката в дома, но и голямата прислужница. Мъжът е управителят на дома, но и хамалинът.

Съпрузите трябва да се обичат с чиста и непорочна любов, за да намират утешение един в друг и да могат да извършват духовните си задължения. За да живеят хармонично, е нужно още от самото начало да положат като основа на своя живот любовта, искрената любов, която се намира в духовното благородство, в жертвеността, а не лъжовната, светската, плътската любов. Ако има любов, жертвеност, винаги единият ще влиза в положението на другия, ще го разбира, ще му съчувства. А когато човек приема в състрадаващото си сърце своя близък, тогава приема в себе си Христа, Който го изпълва с неизказано веселие.

Когато има любов, дори двамата да се окажат далеч един от друг по някаква нужда, пак ще са близо един до друг, защото Христовата любов не се влияе от разстоянията. Когато обаче, да пази Бог, между съпрузите няма обич, може да са и един до друг, но всъщност да са на голямо разстояние. Затова трябва да полагат усилия през целия си живот да запазят любовта, да се жертват един за друг.

Плътската любов съединява външно светските хора и то само доколкото са налице светските качества², а когато тези качества престанат да съществуват, тя ги разделя, тъй че и те се погубват. Докато, когато има духовна, чиста любов, ако случайно единият от съпрузите изгуби светските си качества, това не само не ги разделя, но ги съединява още повече. Когато има само плътска любов, тогава, ако например жената научи, че мъжът ѝ е погледнал към някоя друга, ще хвърли в лицето му сярна киселина, за да го ослепи. Докато, когато е налице чиста любов, тогава повече ще я боли за него и деликатно ще търси начин да го върне отново в правия път. Тогава и Божията благодат идва на помощ.

Веднъж в колибата дойде един лекар от Америка с гръцки произход. Видях, че лицето му беше просветлено, затова деликатно го попитах за живота му. Каза ми: “Отче, православен съм, но доскоро нито спазвах пости, нито ходех често на църква. Една вечер бях коленичил в стаята си, за да помоля Бога за нещо, което ме тревожеше, при което стаята се изпълни с мека и сладостна светлина. Продължително време не виждах нищо друго освен светлина и чувствах неизразим мир в себе си”. Изумих се, понеже разбрах, че този човек

² Т.е. младост, телесна хубост, богатство, обществено положение и т.н. - б. пр.

се беше удостоил да види нетварната светлина и поисках да ми разкаже какво се е случило. Каза ми: “Отче, аз съм женен и имам три деца. В началото семейството ни вървеше добре. След това обаче жена ми нямаше търпение да се занимава въщи с децата и искаше да излизаме навън с приятелките ѝ. Постъпих според желанието ѝ. След известно време ми каза, че иска да излиза сама с приятелките си. Приех и това, а аз гледах децата. След това не желаше да прекарваме заедно отпуските, а ми искаше пари да ходи сама. Впоследствие поиска да ѝ дам един апартамент, за да живее самостоятелно. Направих и това, но тя водеше там своите приятели. През всичкото това време се опитвах да ѝ помогна по различни начини, със съвети и т.н., само и само да се смили над децата ни, но тя не даваше и дума да се каже. Накрая взе от мен огромна парична сума и изчезна. Търсех, питах навсякъде, но напразно. Изгубих напълно следите ѝ. Един ден ми съобщиха, че била дошла тук, в Гърция и живеела в един дом с лоша слава. Мъката ми за състоянието ѝ не може да се опише. В скръбта си коленичих да се помоля. Казах: “Боже мой, помогни ми да я намеря и да направя каквото мога, за да не погуби душата си. Не мога да понеса настоящото ѝ състояние”. Тогава ме обля онази светлина и сърцето ми се изпълни с мир”. Казах му: “Братко, Бог е видял твоето търпение, великодушие и обич и те е утешил по този начин”.

Затова казвам, че миряните ще ни бъдат съдници. Виждате ли? Лекар в Америка с такава съпруга, при какви условия и в каква среда живял, и въпреки това с какво се удостоил!

Семейството се спасява с търпение

- Какво прави сестра ти? Как я карат с нейния съпруг?

- Отче, научавам, че има трудности, но тя търпи, а когато е необходимо, дърпа и него напред.

- Така е. Когато два вола са в един впряг и единият е малко слаб или мързелив, тогава другият полага повече усилия, дърпа и влачи и първия със себе си. Виждаш ли? Живеят в света, но се усъвършенстват духовно. Вие тук сте като принцеси. Представи си една майка, която има четири деца; едното е бавноразвиващо се, другото е душевноболно, третото има средиземноморска анемия, четвъртото скита по улиците до среднощ. А отделно си има други мъки със съпруга си поради неговия характер. И търпи толкова неща, без да казва нито дума; иде ѝ да се пръсне от мъка, а няма на кого да изкаже болката си, защото някои неща не могат да се казват извън семейството. Може примерно мъжът да става, да тръгва и дори за прехрана да не ѝ оставя пари. И няма пари горката да плати дори наема, и искат да я изгонят от къщата. Принуждава се да работи където и да е, да се сблъсква с опасности и ми казва: “Помоли се да се избавя поне от тия опасности!” Или пък мъжът ѝ е пияница и не работи, и тя се принуждава да работи, да чисти стълбища по жилищните блокове, а онзи отива в кръчмата. Връща се пиян посред нощ, бие я и ѝ иска парите, които е взела или отива сам да ги вземе от работодателите ѝ. Ах, това е мъченичество!

И някои жени имат грехове и по този начин ги изплащат. Но има и такива, които не са сгрешили. Те ще получат чиста отплата заради мъките, които преживяват. Познавам една майка, която беше ангелче, много добра душа, най-доброто, най-кроткото дете в семейството, а на какъв нехранимайко попадна! Как се подлъгаха родителите ѝ! Омъжи се за един пияница, който бил хулиган от малък. Баща му пиел и той възприел същия навик. И горката се принуждава да работи на чужди хора, претрепва се от работа, а онзи я бие и я заплашва с нож. Колко пъти ѝ казва: “Ще те заколя!” Постоянно живее в страх да не я заколи. Мъченичество! Има и четири деца. Родителите ѝ стигнаха до там, че я карат да се разведе, а тя им отговаря: “Мисля още да потърпя”, и търпи. Разбирате ли? Нито Патерик е чела, нито жития на светиите, обаче търпи. Веднъж я попитах: “Добре де, децата не се ли намесват?” “Още са петнайсет-шестнайсетгодишни”, каза ми. “Нека отидат войници и после ще го озаптят!” Значи, докато отидат войници, тя ще яде бой!

Търпението облагодатява човека

- Отче, как да се отнасям с другия, когато той е нервиран?

- С търпение!

- А ако нямам търпение?

- Да отидеш да си купиш! Продават в супермаркета!... Виж, когато другият е ядосан, каквото и да му кажеш, няма резултат. Най-добре в момента да замълчиш и да си казваш наум молитвата¹. С помощта на молитвата той ще утихне, ще се успокои и после ще можеш да се разбереш с него. Нали виждаш, че и рибарите не отиват за риба, ако морето не е тихо; чакат търпеливо, докато времето се оправи.

- Отче, на какво се дължи нетърпението у хората?

- На това, че... имат много мир у себе си!² Бог е основал човешкото спасение на търпението. “Който претърпи до край, ще бъде спасен”, (Мат. 10:22) се казва в Евангелието. Затова Бог дава на хората трудности, различни изпитания, за да се упражняват в търпението.

Търпението започва от любовта. За да търпиш другия, трябва да му съчувстваш. И много пъти виждам как семейството се спасява чрез търпението. Виждал съм как диви зверове се превръщат в агънца. С доверието

¹Т.е. Исусовата молитва - б. пр.

²Старецът казва това иронично. - б. пр.

в Бога нещата намират своя нормален и духовен завършек. Веднъж, когато живееш в манастира “Стомион”, видях една жена от Коница, чието лице светеше. Тя беше майка на пет деца. После си спомних коя е. Мъжът ѝ беше дърводелец и често пъти работеха заедно с моя майстор³. Една дума само да му кажеха домакините, например: “Майстор Яни, може би това тъй да го направим?”, превръщаше се в звяр. “На мен ли ще ми се правите на учители?”, казваше им. Трошеше си инструментите, хвърляше ги и си отиваше. След като в чужди домове зарязваше работата си и чупеше всичко, представяш ли си какво е правел у дома си? Та тази беше жената на майстор Яни. С този човек, с когото не можеш и ден да прекараш заедно, тя живееше години. Всеки ден преживяваше мъчение и въпреки това приемаше всичко с много доброта и търпение. Понеже знаех положението в дома ѝ, когато я срещнех, я питах: “Какво прави господин Яни? Работи ли?” “Е, кога работи, кога малко почива!” “Как я карате?” “Много добре, отче!”, казваше ми. И го казваше от сърце. Не слагаше в сметката това, че онзи си чупеше инструментите - и то скъпи инструменти, - нито че тя, горката, се принуждаваше да работи на чужди хора, за да свържат двата края. Виждате ли, с какво търпение, с каква доброта и с какво благородство приемаше всичко! И не го обвиняваше ни най-малко! Затова Бог ѝ даде благодат и лицето ѝ сияеше. Изгледа и петте си деца и станаха много добри хора. Успя да задържи и децата си.

- Отче, как е можела да оправдава мъжа си?

- С някой добър помисъл: “Мъж ми е, казваше, ще каже и някоя дума. И аз, ако бях на неговото място, може би щях да правя същото”. Изпълняваше Евангелието, затова Бог ѝ пращаше Своята благодат. И ако светските хора имат търпение и получават благодат, колко повече трябва да търпим ние, монасите, които имаме всякакви условия, всякакви възможности за духовен живот!

Доколкото съм разбрал, най-големите скандали не само в семействата, но и в държавите, стават от незначителни неща. В семейството единият трябва да се смирява пред другия, да подражава на добродетелите му, но и да понася странностите му. За да може човек да постъпва по този начин, ще му е много полезно да мисли за това, че Христос се е пожертвал за нашите грехове и търпи всички ни - милиарди човеци, макар че Самият Той е безгрешен. Докато ние, когато се измъчваме поради недостатъците на другите, изкупуваме собствените си грехове. Добрият Бог така е наредил нещата, че единият с дарбата, която притежава, да помага на другия, а с недостатъка, който има, да се смирява пред него. Защото всеки човек си има своите дарби, но и някои недостатъци, с които трябва да се бори, за да ги преодолее.

Скарах се на едно! Да видите как го слуша жена му, въпреки че има много по-големи способности от него! Пред нея той е едно дете. Тя с послушанието си към него постоянно приема и трупа Божия благодат, докато той със своя егоизъм постоянно пропъжда благодатта и остава празен. И накрая кой печели? Виждаш ли? Тайната е в смирението. Основата на всичко е в това. Послушание, смирение. Ако той признаеше слабостта си и потърсеше помощ от Бога, тогава Божията благодат щеше да дойде и при него.

Вярната съпруга

- Отче, един мъж напусна жена си, взе и детето им, и има връзка с други две жени. Тя ме попита какво да прави.

- Кажи ѝ колкото може да проявява търпение, да се моли и да се отнася с добро. Нека чака, нека не разтрогва брака тя самата. Един мъж се държал презрително с жена си, обиждал я, а тя всичко приемала добродушно и с търпение. Починала сравнително млада. Когато изваждали костите ѝ⁴, от гроба се разнесло благоухание. Всички, които били там, се удивили. Виждате ли, тя всичко в този живот приемала с търпение, затова в другия живот получила оправдание.

Помня още един случай. Едно светско момче харесало едно момиче, което водело духовен живот. За да го хареса момичето, той също се опитвал да живее духовно, ходел на църква и т.н. Най-накрая се оженили. След

³Старецът като мирянин е бил дърводелец. - б. изд.

⁴В Гърция се спазва древната православна традиция три години след смъртта костите на починалия да се изваждат, измиват и поставят наново в гроба в една торбичка или в специални костници, а самият гроб се използва за други покойници, обикновено роднини - б. пр.

години обаче той отново започнал светския си живот. Въпреки че вече и децата им били големи - едно момче в университета и две момичета, едното в лицей, другото в гимназия - той продължавал да живее разпътно. Имал голямо предприятие и печелел много пари, но повечето от тях пилеел в блудния си живот. Горката му съпруга поддържала дома с много икономии, а също и децата си с добрите си съвети. Не обвинявала баща им, за да не се отвратят от него и да получат душевни рани, но и за да не тръгнат по неговия пример. Когато вечер се прибирал къщи късно, лесно го оправдавала пред децата, казвайки, че е имал много работа; но какво можела да каже, когато посред бял ден той се прибирал у дома с някоя своя приятелка? Защото, какво правел този небоящ се от Бога човек? - въпреки че и човек не заслужава да го наречеш, понеже нямал никаква човештина. Телефонирал къщи на жена си да му приготви желаното ядене и идвал на обяд с някоя от приятелките си. Горката майка, за да не помислят нещо лошо децата ѝ, посрещала радушно гостите. Оставяла впечатлението, че дошлата е и нейна приятелка, която съпругът ѝ взел с колата си от дома ѝ и я довел у тях. Деликатно изпращала децата по стаята им да четат, защото се страхувала да не видят някоя грозна сцена, понеже за жалост онзи не внимавал, но мърсувал и в дома им. Това ставало всеки ден, като през известен период от време той сменял приятелката си. Дори децата започнали да питат: "Колко приятелки имаш, мамо?" "Познаваме се отдавна", отговаряла им тя. Междувременно онзи се отнасял към нея, горката, по-зле от прислужница, понеже се държал много варварски. Представете си сега тази майка всеки ден да обслужва две животни, които безчестят дома и постоянно да внушава добри помисли на децата си. И при това не знаела дали тази история ще приключи след известно време, тъй че да си каже: "Ще потърпя", и да има с какво малко да се утеши. Това състояние продължило доста години. Обаче понеже онзи нещастник дал големи права на дявола над себе си, естествено било да понеса страшни демонични въздействия. Бил като луд, не можел да се владее, всичко му било криво. И тъй, един ден, както се возел в колата си, опиянен от плътското опиянение, изскочил от пътя и паднал в една пропаст. Автомобилът се потрошил, а той бил сериозно наранен. Закарали го в болницата и след известен възстановителен период го завели къщи осакатен. Някоя приятелка не го доближавала, защото вече нямал много пари, пък и лицето му било обезобразено. Обаче добрата съпруга се грижела за него с голямо добросърдечие, без да му припомня нищо от разпътния му живот. Това много го разтърсило и го изменило духовно. Искрено се разкалял, поискал да се изповяда, поживял няколко години като християнин, с вътрешен мир и починал в Господа. След неговата смърт синът му поел неговата работа и издържал семейството. Децата живеели в любов помежду си, защото се ръководели от принципите на добрата си майка. Тази майка била героиня. Изпила всичките горчилки, за да не се разпадне семейството ѝ и да не се огорчат децата ѝ, запазила добре семейството, спасила и своя мъж, а за себе си натрупала небесна награда. Бог ще настани тази жена на най-доброто място в рая.

Децата в разтрогнатите семейства

- Отче, когато мъжът е завладян от някоя страст, признава вината си, изповядва се и т.н., но все още е под нейното влияние и казва на жена си: "Измъчвам и теб, и децата, по-добре да се махна, да ви изпращам пари отдалече, за да не се мъчите", тогава как трябва да постъпи жената?

- Ако мъжът наистина се чувства така, както казва, това показва, че е много любочестен и в такъв случай жената трябва да потърпи. Добре е обаче да не вярва лесно на това, което чува, а да гледа по-надълбоко. Защото понякога мъжът може да казва с привидно благородство: "Ще ви напусна, за да не ви мъча", а всъщност да иска наистина да се махне, понеже се е забъркал с някоя друга.

Бракът в състоянието, до което е достигнал днес, е изгубил своя смисъл. За нищо и никакво се развеждат. Преди не-много време в колибата дойде един съвсем объркан човек. Имал две деца от една приятелка. Оженил се за някаква друга, направил едно дете и я напуснал. След това отново се оженил за някоя си трета, която била разведена и имала две деца от първия си брак и едно дете от някакъв приятел. И с нея направили още две деца. "Я чакай, казвам му, от колко майки са тия деца и от колко бащи?"

По този начин нещастните деца се погубват. Които от тях са по-чувствителни и не могат да превъзмогнат притесненията, се отчайват, а някои се и самоубиват. Други пият, за да забравят, трети се забъркват с наркотици. И откъде намират пари? Най-малката доза хероин струва четири хиляди драхми; голяма - шест

или седем⁵. И това са волните и разпуснати деца от миналото поколение. Какво ли ще стане с малките деца от следващото поколение, чиито родители са се разделили по закона за автоматичните разводи? Колко много деца, които вземат наркотици, минаха през колибата ми само това лято! Повечето от тях, горките, бяха от разделени семейства. Изпаднали са в такова състояние на двадесет и седемгодишна възраст и търсят помощ! И да видиш как си личат децата, които са от разтрогнати семейства. В колибата държа локума отвън. Когато идват, преди още да успеят да изядат локума, тичат да ме целунат. Целия ме правят в пудра захар! Липсвала им е любов и нежност. На тия нещастни деца им е все едно имат ли родители или нямат. Дали идва бащата вкъщи, дали си отива, дали е там или го няма, все им е едно.

Кой е “виновен” и кой “има право” при съпрузите?

Забелязал съм, че някои изповедници казват на мъжете, които имат проблеми с жените си: “Потърпи, това е твоят кръст. Какво да се прави? Ще получиш награда от Бога”. После отиват при тях жените и на тях - същото: “Търпи, за да имаш награда от Бога”. Значи може и двамата да са виновни, но и на двамата изповедникът казва: “Търпи”. Или пък може единият да е виновен и точно на него изповедникът да казва: “Търпи”. Така че виновният се успокоява с мисълта, че всъщност той търпи другия, а в действителност всеки ден го подлудява.

Веднъж в колибата дойде един човек и ми каза, че имал проблеми с жена си. Били пред развод. Не искали да се погледнат един другого. И двамата били учители и си имали две дечица. Никога не се хранели вкъщи. След училището единият се хранел в един ресторант, другият в друг, а за децата купували разни сандвичи. Горкичките, щом родителите им се връщали вкъщи, отивали и търсели по джобовете и чантите им, какво са им донесли отвън да ядат. Преживявали много тежък период! Той беше и църковен певец. В една църква се черкувала жена му, в друга ходел да пее той. До такава степен достигнала раздялата им! “Какво да правя, отче, пита ме, тежък кръст нося, много тежък. Всеки ден имаме разправи вкъщи”. “Ходи ли при изповедника?” - питам го. “Да ходих и той ми каза: “Търпи, защото носиш тежък кръст”. “Я да видим, казвам му, кой носи голям кръст. Нека разгледаме нещата от самото начало. Когато се оженихте, карахте ли се така?” “Не”, казва ми. Осем години живеехме в любов помежду си. Обичах жена си повече от Бога! След това тя се промени. Взе да недоволства, стана своенравна...” Чуй само! Обичал я повече от Бога! “Я чакай малко, казвам му. Обичал си жена си повече от Бога! Жена ти ли е виновна тогава или ти, че сте я докарали до това състояние? Заради теб Бог е отнел благодатта си от нея. А какво мислиш да правиш сега?”, питам го. “Мисля да се разделим”, казва ми. “Може би си се забъркал и с някоя друга, а?” “Да имам наум една”, казва ми. “Бре, не разбираш ли, че ти си виновникът? Първо потърси прошка от Бога, затова, че си обичал жена си повече от Него. След това иди да поискаш прошка от жена си. Кажй й: “Прости ми, аз бях причината да стигнем до това положение вкъщи и да се мъчат и децата”. После иди да се изповядаш и обичай Бога като Бог, обичай и жена си като своя жена, и ще видиш, че нещата ще се оправят”. Той беше потресен. Започна да плаче. Обеща ми, че ще ме послуша. Не след дълго време дойде весел. “Благодаря ти, отче, ти ни спаси, казва ми. Много сме добре и ние, и децата ни”. Виждаш ли какво става? Той да е виновникът, а на всичко отгоре да си мисли, че му е много тежък кръстът!

И вие никога не оправдавайте жените, които идват и ви се оплакват от мъжете си. Аз не оправдавам нито мъжете, нито жените, но ги принуждавам да се замислят. Да предположим, че жената ми казва: “Мъжът ми пие, връща се вкъщи много късно вечерта, псува...” Казвам й: “Гледай, когато се връща нощем пиан, отнасяй се с доброта към него. Ако започнеш да недоволстваш: “Защо закъсния? В колко часа идваш? Няма ли най-накрая да се промениш? Това положение е нетърпимо. То не е ден, не са два, докога ще търпя?”, и се навъсиш, дяволът ще му зашепне: “Бре, толкова ли си загубен, че стоиш още с тази луда! Защо не отидеш да се забавляваш с някоя друга?” Ти може и да имаш право, но дяволът ще го забърка другаде. А ако ти се отнесеш с доброта и потърпиш малко, и се помолиш, без да се оплакваш за това, което той върши, душата му ще се сгрее, ще се замисли и ще се поправи”. Идва после мъжът и ми казва: “Жена ми недоволства, крещи”... “Виж го ти, децата ти и клетата ти жена те чакат с нетърпение до среднощ, казвам му, а ти да се връщаш вкъщи пиан и започваш да псуваш! Срамота е! Затова ли си се оженил, да мъчиш семейството си?”

⁵Казано през 1990 г.; хиляда драхми = три евро.

Има и случаи, в които и единият, и другият имат право. Веднъж пред няколко човека говорех за това колко непорочен живот е имал Макриянис⁶. Притежавал е и телесна и душевна чистота. По едно време скача един от тях и ми казва: “Е, нека не се опитват да изкарват Макриянис за светия!” “Защо не?” питам го. “Защото е биел жена си”, отговаря ми. “Слушай да ти кажа как е било: Когато се случвало Макриянис да има някой и друг петак, и идвала някоя вдовица с деца, давал го на нея. Жена му, горката, започвала да роптае. Казвала му: “И ти имаш деца, защо даде парите?” И той ѝ удрял шамар и ѝ казал: “Ти си имаш мъж, който ще се погрижи за теб. Тази нещастница няма мъж, кой ще се погрижи за нея?” С други думи, и двамата имали право”.

Нещо друго: ако един от двамата съпрузи живее духовен живот, тогава и да има право, всъщност няма право. Защото като духовен човек трябва да приеме по духовен начин една несправедливост. Да постъпва във всичко според божествената справедливост, да гледа как да угоди на другия. Защото ако една слаба душа сгреши, има някакво оправдание. Другият обаче, който е в по-добро духовно състояние, а не показва разбиране, греши много повече. Когато и духовните хора постъпват по светски, според светската, човешката правда, какво остава за другите? Трябва непрестанно да ходят по светските съдилища. Затова хората се измъчват.

⁶ Иоанис Макриянис (1797-1864) - национален герой на Гърция. Един от водачите на освободителните борби на гръцкия народ от турско робство. Животът му е образец на чиста и истинска любов към Бога, към ближния и родината - б.пр.

РОДИТЕЛИТЕ И ТЕХНИТЕ ЗАДЪЛЖЕНИЯ

"Родителите, които раждат децата и им дават тяло, трябва да съдействат колкото могат и за духовното им възраждане".

Създаването на деца

Светите Иоаким и Анна са най-безстрастните съпрузи

- Отче, кажете ни за богоотците свети Иоаким и света Анна. Някога бяхте започнали да ни говорите за тях.

- От малък имах голяма почит към светите богоотци. Дори бях казал на някого, че когато ме направят монах, бих искал да ми дадат името Иоаким. Колко сме им задължени само! Светите Иоаким и Анна са най-безстрастната брачна двойка, съществувала някога. У тях нямало никакво плътско мъдруване.

Бог така сътворил човека и така искал да се раждат хората - безстрастно. Но след грехопадението в отношенията между мъжа и жената навлязла страстта. Когато се намерили тези безстрастни съпрузи - такива каквито Бог според първоначалния Си замисъл създал хората и така както искал те да се раждат, тогава се родила Света Богородица, това чисто създание, и от нея след това се въплътят Христос. В себе си мисля, че Христос би слязъл и по-рано на земята, ако се намереше една непорочна съпругеска двойка, каквито са били светите Иоаким и Анна.

Римокатолиците, уж от благочестие стигат до тая заблуда да вярват, че Света Богородица се родила, без да има в себе си първородния грях. Всъщност Света Богородица не била освободена от първородния грях, но се родила по начина, по който Бог искал да се раждат хората след тяхното сътворение. Била всечиста ¹, защото зачеването ѝ станало без наслада. Светите богоотци след гореща молитва към Бога да им дари дете, се съединили не поради плътско желание, но от послушание към Бога. Това събитие го преживях на Синай ².

Въздържанието в брачния живот

Бог е сътворил всичко твърде добро (виж Бит. 1:31). Мъжът чувства едно естествено привличане към жената и жената към мъжа. Ако го нямаше това привличане, никой никога нямаше да предприема създаването на семейство. Щеше да мисли за трудностите, които ще има по-късно в семейството при отглеждането на децата и т.н. и не би се решил да пристъпи към това дело.

След падението на първозданните човеци плътското мъдруване у някои е 5%, у други 10%, 30% и т.н. Но днес къде да се намерят хора, чието плътско мъдруване е 5%, т.е. да имат целомъдрие! Тъй или иначе Бог е дал възможност на всички хора да достигнат до безстрастие, ако любостно се подвизават.

Женените не могат да използват за оправдание това, че са избрали брачния живот, и да забравят, че човекът не е само плът, но и дух, и да живеят невъздържано и необузвано ³. Трябва да се подвизават, за да подчинят

¹ Света Богородица била зачената и се родила по естествен начин, а не чрез непорочно зачатие. Била всечиста, защото, както пише свети Иоан Дамаскин в словото си "За Рождеството на Пресветата Владичица наша Богородица и Приснодева Мария", била зачената "целомъдрено", но и със своите подвизи умножила светостта, която получила от родителите си, отхвърляйки "всеки излишен и душевреден помисъл, преди да го вкуси" - б. изд.

² Старецът се подвизавал на Синайската планина, в постницата на светите Епистимия и Галактион от 1962 до 1964. Но той не ни разкри въпросното събитие - б.изд.

³ Във връзка със съпругеските отношения Старецът Паисий пише в едно свое писмо: "По въпроса за съпругеските отношения на женените свещеници, пък и на миряните, за който ме питаш, щом светите Отци не определят нещо конкретно, означава, че това не е нещо, което може да се определи с точност, защото не могат всички хора да влязат в един калъп. Отците са оставили това на разсъдението, любостно, духовната чувствителност и силите на всеки поотделно. За да стана по-ясен, описвам случаи на подвизаващи се брачни свещеници и миряни, които са живи и ги познавам. От тях има такива, които след брака са имали брачно общение и са придобили едно, две или три деца, а след това живеят в девство. Други се събират в брачно общение веднъж в годината, а през останалото време живеят като брат и сестра. Други избягват брачното общение по време на постите, а са в общение през другото време. Други не могат да постигнат дори и това. Други по веднъж в средата на седмицата, за да е три дни преди светото Причастие и три дни след свето Причастие. Други и в това се препъват. Затова когато Христос след Своето Възкресение се явил на апостолите, първите

плътта на духа. Ако се стремят да живеят духовно и под ръководството на духовния си наставник, постепенно ще започнат да изпитват по-висши наслади, духовни, небесни и няма да търсят плътските. Длъжни са да се стремят към въздържание, за да не предадат плътската страст и на децата си. Едно дете, чиито родители имат в голяма степен плътско мъдруване, още от малко има такива наклонности, защото възприема тяхното плътско мъдруване. В началото тази страст е слаба, както всички наследствени страсти - като копривата, която, щом поникне, е мека и можеш да я хванеш, но когато порасне, започва да пари - и може да се излекува от един добър и разсъдлив изповедник. Ако обаче тази страст не бъде пресечена в детска възраст, когато порасне, ще трябва много да се подвизава, за да я отсече.

Човешката логика спрямо Божиата воля за създаването на деца

Много често семейства ми споделят безпокойството си относно детерождението и търсят мнението ми. Едни мислят да имат едно-две деца, други искат да придобият много деца. Обаче полезното за тях е да оставят въпроса за създаването на деца в Божиите ръце. Да поверяват живота си на Божиата промисъл и да не съставят собствени планове. Трябва да вярват, че Бог, Който се грижи за птиците небесни, много повече ще се погрижи за техните деца. Имаше един моряк, който се ожени на осемнадесет години. Той беден, бедно и момичето, което бе взел, затова наеха едно мазе, в което да живеят. Момичето също си намери някаква работа и живееше много скромно. След като, представете си, за маса им служеше един кашон от праскови, които някога си бяха купили. После се сдобиха и с дечица и правеха големи икономии, за да ги отгледат. Обаче постепенно се обзаведоха и уредиха собствен дом.

Някои се опитват първо да уредят всичко друго и после да мислят за деца. Изобщо не слагат в сметката си Бога. Други пък си казват: "Днес животът е труден, едно дете стига, че даже и него трудно ще го отгледаме". И не създават други деца. Не осъзнават колко грешат с това си отношение, защото не се оставят с доверие в Божиите ръце. Бог е добросърдечен. Щом види, че не могат да се справят, не е трудно за Него да не им дава други деца.

Мнозина встъпват в брак, без да помислят, че трябва да си поставят като цел и това да имат деца, и да ги възпитат по християнски. Не искат много деца, за да нямат много грижи, а в апартаментите си държат кучета, котки... Казаха ми, че сега ⁴ в Америка по домовете вместо кучета гледат някакъв вид прасета, които са страшно скъпи и не растат много. Такава порода са създали, за да могат да ги гледат вътре в апартаментите си. Не искат да имат деца, понеже им създават много грижи с това да ги мият и т.н., а сега мият прасета!

Му думи били: "Както Ме Отец прати, тъй и Аз ви пращам... приемоте Духа Светаго. На които простите греховете, тям ще се простят; на които задържите, ще се задържат" (виж Иоан 20:21-23). Целта е всеки да се подвизава с разсъждение и любочестие според духовните си сили. Естествено в началото възрастта не спомага, но колкото повече годините минават и плътта изнемогва, духът може все повече да надделява и тогава и брачните започват да вкусват малко от божествените наслади. По физиологичен начин се оттеглят от плътските наслади, които сега им се виждат съвсем нищожни. Така по свой начин и брачните се очистват и стигат до рая по лесната и полегата, но изпълнена със завои пътека. Докато монасите се отправят направо към върха, катерейки се по скалите, и се изкачват в рая. Трябва да имаш предвид, че въпросът за брачното общение не е само лично твой, нито имаш право да го решава сам, но "по взаимно съгласие", както казва свети апостол Павел. Когато се постига това "по взаимно съгласие", пак е нужно внимание. Силният ще трябва да влиза в положението на слабия. Много пъти едната страна, за да не огорчи другата, казва, че е съгласна, но вътрешно се измъчва. Това се случва особено при онези жени, които имат малко страх Божий и буйна плът. Много често от нерасъдливост някои благочестиви мъже, понеже чуват от жените си, че са съгласни, се отдават безразсъдно на въздържание за много голям период от време и тогава жените се измъчват и изпадат в нервни състояния и т.н. Мъжете си мислят, че жените са напреднали в тази добродетел и искат да живеят още по-чисто, за още по-големи периоди от време и тогава изкустелят напада жените и те искат да се запознаят с приятели. А когато това се случи, ги обземат угризения на съвестта за падението им, а мъжете се стремят да живеят още по-непорочно, виждайки, че жените нямат желание за брачно общение. Мислят, че те вече са напреднали духовно и нямат плътски влечения. Причина за това, разбира се, е и оправданият женски егоизъм и завистта, поради които се чувстват по-малоценни. Щом жената види, че мъжът иска да води духовен живот, насилва себе си, за да го надмине. Прости ми, че навлязох в чужда нива, понеже делото на монаха е броницията, а не да се занимава с тия въпроси, но за да не те огорча, принудих се да ти напиша някои неща (с които съм запознат отдалеч), които мъчат братята ни в света и дават поле за действие на врага. Голямо значение има и това дали двамата съпрузи си приличат по темперамент, по устройство. Когато се случи единият да е кротък, а другият буен, ще трябва по-силният да се жертва заради по-немощния и малко по малко немощният да укрепне и тогава и двамата в здраве да продължат. - Писмо към свещеника Дионисий Тацис от Коница.

⁴Изречено през 1990 г. - б. изд.

Кучето поне е и пазач. Но да държиш прасета вкъщи! Страшна работа! В Австралия⁵ видях, че имат старчески дом за кучета, за котки... че дори и гробище за животни! Така, както върви, хората ще отглеждат мишки, за да ги правят на консерви и да хранят котките; ще отглеждат зайци и ще ги правят на консерви, за да хранят кучетата, а други хора ще измират от глад. И ако човек убие едно куче, може да плати по-скъпо, отколкото, ако убие човек! Естествено зависи и от това чие е кучето... Докъде стигнахме!... Човекът в наше време да е по-малоценен от едно куче.

И се чудя как някои духовници говорят разни неща. Веднъж група поклонници, които бяха дошли в колибата, ме попитаха: "Отче, писал ли е някъде свети Иоан Златоуст съпрузите да не правят деца?" "Какви са тия неща, дето приказвате? Къде сте го чули това?", питам ги. "Ами, отец еди-кой си ни го каза", отговарят. Хващам аз същия отец и го питам. "Наистина ли си казал такова нещо?" "Да", казва ми. Питам го: "Къде го видя написано това?" "Казва го свети Иоан Златоуст в словото си за девството". "Виж, казвам му, аз не съм чел свети Иоан Златоуст, но не може светият Отец да е казал такова нещо, нещо друго ще е казал. Донеси да видя какво пише". Носи ми книгата и ми посочва мястото. Чета го, а там светият пише, че сега хората са се умножили и им се дава възможността да живеят и в девство; не е както някога, когато е трябвало непременно да оставят потомство. Тоест, не казва "не раждайте деца"; но онзи си държеше на своето. Представете си духовник и богослов, а да говори такива неща! Да се показва, че чете Златоуст, да пише и научни трудове, и да го считат за добър изповедник! Знаете ли каква вреда предизвикват такива едни погрешни тълкувания у хора, които искат да успокоят съвестта си?

За мнозина, които водят светски живот, семейството днес няма смисъл. Затова или не се женят, или се женят, но не създават деца, или убиват децата с аборти и така сами заличават рода си. Сами се унищожават, не ги унищожават Бог. Докато вярващите, които спазват Божиите заповеди, получават Божията благодат, защото Бог, така да се каже, е задължен да им помага в трудните години, в които живеем. И виждаме как родители християни отглеждат със страх Божий толкова деца, колкото Бог им е дал. И всичките им деца са уравновесени, радостни. Такива деца са Божие благословение и те във всичко постигат успех. Ние все казваме: "Какво става със света?!", но от друга страна сега виждаме как с Божията благодат израства едно добро поколение. Дяволът се стреми да разрушава, но и добрият Бог се труди и няма да остави да изчезне рода ни.

Трудности при детерождението

- Отче, позволено ли е на една жена, която не е православна, ако не може да се сдобие с деца, да носи от онези поясчета, които допират кръстообразно върху мощите на свети Арсений?⁶

- Вярва ли в силата на светията, или си мисли, че по магически начин ще ѝ се помогне? Ако вярва в светията, позволено е да го сложи.

При някои жени, които не могат да имат деца, са в сила духовните закони⁷, защото не създават семейство своевременно. Започват да избират. "Не, този е такъв, онзи онакъв", дават обещание на едного, същевременно гледат и към другото, после казват "не" на онзи, на когото са обещали - и той, вместо да го приеме като благословение, че тя го оставя, преди да се оженят, решава да се самоубие. Е, какво семейство ще създаде едно такова момиче? Други жени не могат да имат деца поради лекия живот, който са водили като по-млади. Някои пък се влияят от храната. Много храни съдържат разни отрови и хормони.

Има и семейства, които веднага щом се оженят, искат да имат дете и ако малко закъснеят, започват да се тревожат. Но как да създават деца, като са изпълнени с притеснения и душевен смут? Ако пропъдят притеснението и стреса и положат добра духовна основа в живота си, тогава ще придобият дете.

⁵ Старецът посети Австралия през 1977 г. по покана на Църквата, за да подпомогне духовно живеещите там гърци - б. изд.

⁶ Свети Арсений Кападокийски, както е описано в житието му, при случаи на безплодие благославял една връв и я давал на жената да си я сложи, за да се развърже безплодието ѝ. Старецът ни бе казал в подобни случаи да допират кръстообразно едно поясче върху мощите на свети Арсений и да го даваме на жената, която има проблем, да си го върже на кръста - б. изд..

⁷ Виж и четвъртата глава от петата част на книгата - б. изд.

Понякога Бог целенасочено се бави да даде дете на някое семейство. Виждате и на светите богоотци Иоаким и Анна, и на свети пророк Захарий и света Елисавета Бог дал дете на старини, за да се изпълни и в двата случая предвечният Негов план за спасението на хората.

Съпрузите винаги трябва да бъдат готови да приемат Божията воля в своя живот. Който поверява себе си в Божиите ръце, Бог не го оставя. Ние нищо не правим, а колко неща прави Бог за нас! С каква любов и щедрост ни дава всичко! Има ли нещо, което Бог да не може да направи?

Съпрузи имали пет деца, но когато децата им пораснали, се устроили далече от тях, тъй че те останали сами. Тогава решили да си родят още едно дете, което да имат в старините си. Въпреки че жената била на възраст, в която не можела да роди дете и по човешки това било невъзможно, имали обаче голяма вяра в Бога и се сдобили с едно момче. Така в старините им заедно с тях бил най-малкият им син, когото също отгледали и устроили.

Въпросът с детерождението не зависи само от човека, но и от Бога. Когато Бог вижда смирение в съпрузите, които имат трудности да се сдобият с дете, тогава им дава не само едно дете, но може да ги направи и многодетни. Когато обаче вижда в тях инат и егоизъм, ако изпълни молбата им, ще подхрани ината и егоизма им. Трябва изцяло да се оставят на Бога. Да си кажат: “Боже мой, Ти се грижиш за нашето добро, затова нека бъде Твоята воля”. Тогава ще се изпълни това, което искат. Защото, когато казваме “да бъде Твоята воля” (Мат. 6:10) и с доверие се оставяме в Божиите ръце, тогава се изпълва Божията воля. Но ние, от една страна, казваме “да бъде Твоята воля”, а, от друга, настояваме на собствената си воля. Тогава Бог какво да направи?

Случаи на безплодие

- Отче, едно семейство, в което и двамата съпрузи страдат от таласемия ⁸, ни попитаха дали трябва да създадат деца. Казахме им да попитат своя духовен наставник.

- Духовниците не могат да казват на такива семейства да не създават деца. Трябва да развиват у тях любовчеството, тъй че те да полагат усилия да се въздържат; трябва с разсъдливост да снизхождат към такива съпрузи.

- Отче, има семейства, които, макар че живеят много духовно и искат да се сдобият с деца, не могат.

- На мнозина Бог не дава деца, за да обикнат децата от целия свят като свои и да помогнат за духовното им възраждане. Един човек нямал деца, но когато излизал от дома си, всичките деца от махалата тичали към него и го обграждали с много обич. Не го оставяли да отиде на работа. Виждате ли, Бог не му дал собствени деца, но го дарил с благословията да го обичат като баща всички деца от махалата и той по свой начин да им помага духовно. Божиите съдби са бездна.

Друг път Бог не дава деца на някое семейство, за да може да устрои някое сираче. Някога се бях запознал с един добър християнин, който по професия беше адвокат. Когато веднъж минах през града, в който живееше, посетих го и голямата му добрина ме склони да остана и да гостувам една нощ у дома му. Запознах се и със съпругата му, която по добродетели приличаше на него. И така от съпругата научих за духовния живот на съпруга, а от съпруга - за духовното състояние на съпругата. По-късно научих за тях и от много други християни, на които те бяха оказали благодетения. Този Божий човек упражняваше честно професията си на адвокат. Ако виждаше, че някой е измамник, не само не се наемаше със защитата му, но и строго го изобличаваше, за да се осъзнае. Ако виждаше, че някой е виновен, но се кае за престъплението си, опитваше се да смекчи вината или да намали наказанието му. Ако видеше беден и онеправдан, не му вземаше изобщо пари и се стремеше в процеса да го оправдае. Живееше много скромно и така малкото пари, които вземаше, му стигаха дори да помага и на бедни семейства. Домът на вярващия адвокат беше един истински духовен оазис сред градската Сахара. Там се събираха хора нещастни, бедни, безработни, със семейни проблеми, на които той като добър баща се притичаше на помощ. Имаше познати на различни постове и служби и когато

⁸ Таласемия - хемолитична анемия, често срещана сред хората, живеещи в близост до морето. При тази болест съществува голяма вероятност да бъде предадена наследствено - б. пр.

се обадеше на някого да послужи - било за болни или за нещо друго, никой не му отказваше, защото всички го обичаха и го ценяха. По същия начин се трудеше и жена му. Помагаше на бедни деца или на младежи, които имаха затруднения в следването си. Те я чувстваха като своя майка. В един момент обаче ми сподели една своя болка. "Отче, когато се омъжих, веднага напуснах преподавателското място, защото мислех да бъда една добра майка. Исках от Христа да ми даде, ако ще и двадесет деца, но за нещастие не ми даде нито едно". Тогава ѝ казах: "Ти, сестро, имаш повече от петстотин деца и още ли се оплакваш? Христос е видял добронамереността ти и ще ти въздаде за нея. Сега, когато помагаш за духовното възраждане на толкова деца, ставаш по-добра майка от много майки и надминаваш всичките многодетни майки. Ще имаш и по-голяма отплата, защото с духовното си раждане децата биват осигурени духовно за вечния живот". Между другото, бяха си осиновили едно момиче, на което бяха приписали всичкото си имущество. Тя ги отгледа на старини и когато починаха, отиде в манастир - макар че и домът им беше като манастир, защото четяха всичките църковни служби. На вечернята и малкото вечерие идваха при тях и други братя в Христа, а полунощницата и утренията си четяха тримата. Тези благословени души помогнаха на много страдащи. Нека и тях Бог да ги упокои.

Затова казвам, че най-големият и най-добър многодетен родител е човекът, който е възроден духовно и сам помага за духовното възраждане на децата в целия свят, за да осигури за душите им рай.

- Отче, някои, които не могат да си имат дете, мислят да си осиновят някое.

- Да, по-добре е да си осиновят. Не бива да упорстват в желанието си да родят свое. Това, което иска човекът, невинаги е и Божия воля.

- Отче, трябва ли родителите, осиновили детето, в определена възраст да му кажат, че са го осиновили?

- Е, най-добре е по някое време да кажат на детето. Но това, което има значение, е да обичат детето силно и правилно. Има деца, които живеят с истинските си родители, а обичат други хора повече от тях, защото родителите им нямат любов.

Многодетните семейства

Бог особено обича и се грижи за многодетните семейства. В едно голямо семейство се предлагат много възможности на децата да се развият нормално, ако родителите им ги възпитават правилно. Едното дете помага на другото. Най-голямата дъщеря помага на майка си, второто дете се грижи за по-малкото и т.н. Съществува едно себеотдаване и те живеят в атмосфера на саможертва и обич. Малкият обича, но и уважава по-големия. Това се развива по естествен начин в едно многодетно семейство.

Затова, когато в семейството има само едно или две деца, необходимо е родителите да са много внимателни в това как ще ги отгледат. Обикновено те гледат нищо да не липсва на децата им. Такива деца имат всичко, каквото си пожелаят, и така израстват съвсем негодни за живота. Взemi например едно момиче - единствено дете, което има всичко. Има си прислужница, която ще ѝ донесе храната в определения час, ще подреди стаята ѝ и т.н. Прислужницата взема своята заплата, но същевременно и се усъвършенства като човек, защото отдава част от себе си, помага, докато момичето, ако не прави никаква жертва, остава си недоляно, недоразвито. Аз препоръчвам на младите да си вземат съпрузи от многодетни семейства, защото децата, израснали в икономическо затруднение, привикват на саможертва, понеже мислят за това как да помогнат на родителите си. Това рядко се среща при разглезените деца.

Но пък и многодетните родители имат богато сърце. Спомням си, по време на окупацията в нашата махала имаше едно сираче, което беше останало съвсем само. Един беден баща с десет деца се смили над него, взе го у дома си и го изгледа заедно със своите деца. А знаете ли какви блага получи след това от Бога! Би ли го оставил Бог без подкрепа, когато имаше такова любочестно сърце?

Може един многодетен родител в началото да среща трудности, но Бог няма да го остави. Нека ви разкажа един случай: Един баща, който имаше шест деца, ми каза веднъж да се моля Бог да просвети хазяите му, да не го гонят от къщата, в която живееше. За съжаление мнозина собственици, макар че отдават под наем

дома си на семейства от двама човека и пет кучета или котки, които всичко изпоцапват, не искат да го дадат на многодетни семейства, защото щели да причинят повреди. Та на този баща вече му беше дотегнало, горкият, един хазяин да го гони, друг да не му дава под наем дома си, и той да пренася децата и вещите си от къща на къща с големи тревоги. Трудеше се усилено, спестяваше необходимото за семейството си и не се пазареше за наема. Стигаше му хазяите да го оставят за няколко години, та да не се мъчи с премествания. Като чух това, заболя ме за него и му казах: “Не се тревожи, Бог е включил в сметката Си и твоите деца. Той е Творецът, Който дава на децата най-важното - душата, докато вие със съпругата ти, като помощник-творци, давате тялото. Така че Бог се грижи повече от вас за децата ви”. Не минаха два-три месеца, идва радостен при мен и ми казва: “Слава Богу, Бог ми осигури и дом, пък и доста пари имам на разположение”. Попитах го какво се е случило и той ми разказа следното: “Отивайки си на село, седнах за малко на автогарата, докато дойде време да тръгне автобусът. Приближава ме един продавач на лотарийни билети и ми предлага да си взема билет. Аз като християнин имам принцип да не купувам лотарийни билети, затова му казах, че не искам. Когато обаче видях продавача на лотарийни билети да си тръгва, си помислих, че може би и той има голяма нужда от пари, затова отново го извиках и извадих пари да му платя един билет, без да го взимам. Но продавачът беше съвестен и честен човек и не прие. Пак се притесних, но понеже исках да помогна, му казах: “Дай ми един лотариен билет, пък може и да ми потрябва”. И купих един билет с цел другият да се зарадва, въпреки че аз малко се притесних, задето съм нарушил принципите си. Та онзи същият билет спечели една голяма сума - и къща си купих, и пари ми останаха, за да от-гледам децата си. Научих и къде живее лотарийният продавач, отидох незабелязано и оставих в пощенската му кутия един плик с доста пари, понеже знаех, че нямаше да ги приеме, ако му ги бях дал на ръка”. Удивително е как Божията любов действа при честните хора!

Абортите са страшен грях

- Отче, една четиридесетгодишна жена, която има вече големи деца, е бременна в третия месец. Мъжът ѝ я заплашва, че ако не направи аборт, ще я напусне.

- А ако направи аборт, другите им деца ще заплатят за това с болести и нещастия. Днес родителите убиват децата си с аборти и затова нямат Божието благословение. Едно време ако някое дете се родеше болно, кръщаваха го, умираше като ангелче и беше осигурено за вечността. Родителите имаха и други, здрави деца, имаха също и Божието благословение. Днес с абортите убиват здрави деца, а поддържат в живот други, които са болни. Родителите тичат по Англия и Америка, за да ги излекуват. И после продължават да се раждат поболни деца, защото тия, ако оживеят и създадат семейство, може отново да родят болни деца, и какво се получава? Докато, ако раждаха по няколко деца, нямаше да тичат толкова много за едното, болното. Щеше да си почине и да си отиде като ангелче.

- Отче, накъде четох, че всяка година в целия свят се извършват петдесет милиона аборта, от които умират двеста хиляди жени⁹.

- Убиват децата, защото казват, че ако хората се умножат, няма да имат какво да ядат и как да се прехранват. А има толкова пустеещи земи, толкова гори, които в скоро време с технологиите, които съществуват днес, могат да се превърнат например в маслиненни градини и да се дадат на бедните. Не могат да се оправдаят с това, че ще бъдат отсечени дърветата и няма да има кислород, защото на тяхно място пак ще израстат дървета. В Америка горят житото, а тук, в Гърция изхвърлят плодовете на бунището и т.н., а там, в Африка хората умират от глад. Когато в Абисиния хората измираха от глад, понеже беше голяма суша, бях казал на един мой познат собственик на кораби, който помага при такива ситуации, да отиде там, където изхвърлят плодовете, и да помоли да натовари някой кораб и да ги превози безвъзмездно до гладуващите. Не му позволили по никакъв начин.

Колко хиляди ембриона биват убивани всеки ден! Абортът е страшен грях. Това е убийство и то жестоко убийство, защото децата биват убити, без да са кръстени. Родителите трябва да разберат, че животът започва от момента на зачеването.

⁹Изречено през 1989 г. - б. изд.

Бог допусна една нощ да видя едно страшно видение, което ме просвети по този въпрос. Бях запалил две свещички в две тенекени кутии, както обикновено правя, дори и когато спя, за всички, които телесно и духовно страдат - живи, и починали. Беше вечерта на Светли вторник. В дванадесет часа през нощта, както си казвах молитвата, виждам едно голямо поле, оградено с каменен зид, засято с жито, което едва беше започнало да расте. Аз стоях извън полето, палех свеци за починалите и ги закрепвах върху зида. Отляво имаше някакво сухо и каменисто място, което постоянно се тресеше от един силен вой на хиляди сърцераздирателни викове, от които сърцето ти се къса. И най-жестокият човек, ако ги чуеше, беше невъзможно да не се разчувства. Докато се измъчвах от сърцераздирателните викове и се питах откъде идват и какво значи всичко това, което виждам, чух един глас да ми казва: "Полето, засято с жито, което още не е изкласило, е гробището с душите на починалите, които ще възкръснат. А на мястото, което се тресе от сърцераздирателните викове, се намират душите на децата, убити от аборти". След това видение ми беше невъзможно да се съвзема от голямата болка, която изпитах за душите на онези деца. Нито можех да легна, за да си почина, въпреки че онзи същият ден се бях преуморил.

- Отче, може ли нещо да се направи, така че да се отмени законът за абортите?

- Може, но е нужно да се задвижи държавата, Църквата и т.н., така че народът да се осведоми за последствията от намалената раждаемост. Свещениците да обяснят на хората, че законът за абортите е в противоречие с Евангелието. Лекарите от своя страна да говорят за опасностите, които заплашват една жена, която се подлага на аборт. Виж как европейците имаха вежливост и любезност и ги оставиха за наследство на децата си. Ние имахме страх Божий, но го изгубихме и не го оставихме като наследство за следващото поколение, затова сега узаконяваме абортите, гражданския брак...

Когато един човек наруши някоя евангелска заповед, виновен е само той. Когато обаче нещо, което е в противоречие с Евангелието, се превръща от държавата в закон, тогава Божият гняв се излива върху целия народ, за да се вразуми.

Ролята на майката

Майчината обич

- Отче, веднъж ни казахте, че човекът расте и съзрява посредством любовта.

- Не е достатъчно човек да обича някого. Трябва да го обича повече от себе си. Майката обича децата си повече от себе си. Остава гладна, за да нахрани децата си, но чувства по-голямо задоволство от тях. Децата се хранят веществено, а майката духовно. Те чувстват веществения вкус, а тя чувства духовната радост.

Една девойка, преди да се омъжи, може да спи до десет часа сутринта и да иска майка ѝ да ѝ приготвя млякото. Мързи я да свърши каквато и да е работа. Исква всичко наготово; иска всички да ѝ прислужват. Претенции към майка си, претенции към баща си, а тя безделничи. Въпреки че любовта е заложена в природата ѝ, тя не се развива, защото постоянно получава помощ и благодеяния от майка си, от баща си, от братята си. От момента обаче, в който стане майка, заприличва на машинка, която колкото повече работи, толкова се зарежда, защото любовта е в постоянно действие. Преди това се е гнусяла, когато докосне нещо мръсно, и се е миела веднага с ароматни сапуни. А после, когато детето се изцапа и трябва да го почисти, ще речеш, че събира... мармалад! Вече не се гнуса. Преди това, ако някой я събуди, тя се е развивала, защото си я обезпокоил. А после когато детето плаче, цяла нощ будува и не се затруднява. Грижи се за него и се радва. Защо ли? Защото престава да е дете. Станала е майка и е дошъл часът на саможертвата, на любовта.

Майката достига по-високо в любовта и саможертвеността от бащата, защото бащата няма толкова поводи за саможертва. Майката се измъчва, полага по-големи усилия, когато има деца, но същевременно се и зарежда от децата. Дава неспирно, но затова и постоянно получава. Бащата не се измъчва толкова с децата, но и не се зарежда, затова и любовта му не е толкова голяма, колкото на майката.

Колко майки идват, плачейки и ме молят: "Отче, моли се за детето ми". Какви тревоги имат! Малко мъже ми казват: "Помоли се, детето ми излезе от правия път". Ето на, и днес една майка с какъв трепет водеше децата си, милата - имаше осем - и ги подреждаше да вземат благословение всичките. Един баща трудно би направил такова нещо. И Русия се задържа благодарение на майките. Бащинската прегръдка, когато липсва Божията благодат, е суха. Докато майчината прегръдка, дори и без Бога, има в себе си мляко. Детето обича баща си и го уважава, но чрез обичта и нежността на майката още повече се усилва и любовта му към своя баща.

Правилният подход при безплодие

Когато жената няма деца, тя страда, ако не подходи към този проблем по духовен начин. Какво преживях веднъж с една жена, която нямаше деца! Мъжът ѝ имаше висок пост в службата си. Тя притежаваше къщи, които даваше под наем, собствена голяма къща, в която живееше, голямо състояние, но я мързеше да отиде до магазина да си напазарува, мързеше я да готви, пък и не знаеше да готви. Обаждаше се по телефона и ѝ носеха готови храни. Нищо не ѝ липсваше, но въпреки това се измъчваше, защото нищо не ѝ носеше удовлетворение. По цял ден си стоеше вкъщи; ту това ѝ беше виновно, ту онова; омръзваше ѝ това, омръзваше ѝ онова... Мислите ѝ я подтискаха и се принуждаваше да взема хапчета. Мъжът ѝ си вземаше работа от кабинета вкъщи, за да ѝ прави компания, а тя му висеше на главата, за да ѝ мине времето. На човека му дотягаше, но горкият трябваше да върши и работата си. Когато я срещнах, казах ѝ: "Не стой по цял ден вкъщи, защото хващаш мухъл. Отиди до някоя болница да посетиш някой и друг болен". "Къде да ходя, отче, казва ми, трудно ми се вижда". "Тогава ще правиш следното: ще прочиташ първия час в своето време, третия час в своето и т.н.¹ и ще правиш по някой поклон". "Не мога", казва ми. "Е, тогава чети житията на

¹ Последованието на часовете се извършва за освещаване на часовете, на които е бил разделен денят в римската епоха. Първият час се чете около 6 ч сутринта, третият около 9 ч, шестият около 12 ч на обяд и деветият в 3 ч следобед. - б. изд.

светиите”. Казах ѝ да прочете житията на всички жени светици с мисълта, че от там може да възприеме нещо, което да ѝ помогне. Измъчих се, докато ѝ помогна да влезе в някакъв порядък, иначе можеше да свърши в лудницата. Беше станала негодна за нищо. Здрав мотор, но с клеясало масло.

С всичко това искам да кажа, че женското сърце се погубва, когато любовта, която е заложена в него по природа, не намери къде да се излее. А виждаш друга жена с пет-шест, че и осем деца, съвсем бедна, горката, но се радва. Има в нея юначество, мъжествена твърдост. Защо ли? Защото е намерила призванието си. Направи ми впечатление един случай: един мой познат имаше две сестри. Едната се омъжи много млада и се сдоби с много деца. Постоянно жертваше себе си. Също така шиеше и пращаше подаяния на бедни. Неотдавна дойде при мен и ми каза: “Сега си имам и внучета”, и сърцето ѝ трептеше от радост. Другата не се омъжи, не оползотвори по духовен начин липсата на грижи и стана... по-добре не питай! За нищо не ставаше! Мързеше я да живее. Чакаше от възрастната си майка да се погрижи за нея, а беше и недоволна. Виждате ли какво се получава? Вътре в нея не се извърши промяна, понеже не стана майка, нито пък оползотвори любовта, която съществува в женската природа, помагайки на нуждаещите се.

Затова казвам, че саможертвата при жената е задължителна. Мъжът, дори ако не развие любовта, не претърпява голяма вреда. Обаче ако жената не насочи правилно любовта, която притежава, заприличва на една машина, която работи, но няма материал за работа и само се тресе, а тресе и останалите.

Издържливостта на майката

- Отче, свети Нектарий Пентаполски в писмо до монахините пише да не забравят, че са жени, и да се опитват да подражават на светите подвижнички, а не на мъжете подвижници. Защо казва това? Защото жените нямат такава издържливост ли?

- Кой? Жените ли не са издържливи? Аз съм се наплашил от жените. Много са издържливи. Може жената в тялото да е по-слаба, да има по-малко телесни сили от мъжа, но със сърцето, което има, ако го развива и усъвършенства, има такава издържливост, която надминава мъжката сила. Мъжът, от една страна, има телесни сили, но няма сърцето, което има жената. Ето на, забелязах една котка, която дойде при колибата ми с котенцата си. Беше слаба, коремът ѝ залепен за гърба. Един ден дойде голямо ловджийско куче. Курдис, котаракът, си плю на петите. Обаче котката стана права, изви си гърба, разгневи се и беше готова да се нахвърли върху кучето. Учудих се къде намери тази смелост! Но беше с котенцата си.

Майката страда, уморява се, но не усеща нито страданието, нито умората. Насилва се, но понеже обича децата си, дома си, върши всичко с радост. Повече се уморява някой, който постоянно лежи, отколкото тя. Спомням си, майка ми, когато бяхме малки, трябваше да носи вода от чешмата, която беше много далече от къщата ни; трябваше да готви, да меси, да пере дрехите, да ходи и на полето. С други думи, вършеше всичката работа, гледаше и нас, които ѝ се качвахме на главата и ни беше... съдия, когато се карахме. Казваше обаче: “Това е мое задължение; длъжна съм да свърша всичко, без да роптая”. Казваше го в добрия смисъл. Обичаше дома, обичаше децата си и не се изморяваше от работата, вършеше всичко от сърце, с радост.

И колкото повече години минават, толкова повече майката обича дома. Въпреки че възрастта ѝ се увеличава, още повече се жертва, за да отгледа и внучетата си. И макар че силите ѝ намаляват, но понеже го прави от сърце, има повече кураж и от мъжа, но и от куража, който е имала в младостта си.

- И при болестите, отче, жената е по-хладнокръвна от мъжа.

- Знаеш ли какво се получава? Майката с болестите на детето много пъти се е изправяла пред болестта и има голям опит. Помни колко пъти се е качвала и е спадала температурата. Видяла е различни случаи: детето да се задушава или да припада и с един-два шамара да се съвзема и т.н. Мъжът не вижда това и няма този опит. Затова когато види някой път детето с температура или леко побледняло, изпада в паника и започва: “Отива си детето! Сега какво ще правим? Тичайте, викайте доктора!”

Бременност и кърмене

Отглеждането на едно дете започва от бременността. Ако майката по време на бременност се безпокои и притеснява, тогава и зародишът в утробата ѝ се смущава. А когато майката се моли и води духовен живот, детето в майчината утроба се освещава. Затова, когато жената е бременна, трябва да си казва Иисусовата молитва, да чете по малко от Евангелието, да пее, да няма душевен смут, но и другите трябва да внимават да не я притесняват. Тогава детето, което ще се роди, ще е осветено и родителите няма да имат проблеми с него нито когато е малко, нито когато порасне.

След това, когато детето се роди, тя трябва да го кърми, колкото може повече. Майчиното мляко дава здраве на децата. С кърменето децата бозаят не само мляко, бозаят и любов, нежност, утеха, сигурност и така придобиват по-силен характер. Но кърменето помага и на самата майка. Когато майките не кърмят децата, тогава се причиняват аномалии в организма им, които могат да доведат до мастектомия².

В по-старо време една майка можеше да кърми и детето на съседката, ако онази нямаше кърма. Днес много майки се леният да кърмят дори собствените си деца. Ако една майка я мързи и не кърми детето си, предава мързела си и на него. Някога кутиите с кондензирано мляко имаха на етикета си една майка, която в обятията си държи дете. Сега имат една майка, която държи цветя! Майките не кърмят децата си, така че децата израстват без утеха! Кой ще им даде нежност и обич? Кутията с краве мляко ли? Бозаят от "замразеното" шише и замръзва и сърцето им. После, когато пораснат, търсят утеха в шишето по кръчмите. Пият, за да забравят стреса и стават алкохолици. Ако децата не получат обич и сами на свой ред няма да дадат обич и така става верижна реакция. После майките идват и плачат: "Моли се, отче! Детето ми се погубва!"

Работещата майка

- Отче, правилно ли е жената да работи?

- Мъжът ѝ какво казва за това?

- Да прави каквото на нея ѝ допада.

- Когато някоя девойка е следвала и е започнала работа преди брака си, после, когато стане майка, трудно оставя работата си, за да се отдаде на децата си. Докато някоя друга, която не е следвала и работи нещо по-просто, може по-лесно да остави работата си.

- Отче, мисля, че когато няма деца, работата ѝ помага.

- Значи, ако няма деца, задължително трябва да работи някоя професия, така ли? Има толкова други неща, които може да прави. Естествено, ако има деца, най-добре е да си стои у дома. Защото това е най-полезно за децата?

- Отче, много жени казват, че не свързват двата края, затова се принуждават да работят.

- Не свързват двата края, защото искат да имат телевизор, видео, личен автомобил и т.н., поради което трябва да работят и в резултат на това пренебрегват децата си и ги погубват. Ако работи само бащата и се задоволяват с малко, тогава няма да има проблем. А когато се трудят и двамата, защото уж не им достигат парите, семейството се разпилява и губи същинския си смисъл. А децата какво да правят? Ако майките живееха по-просто, и те нямаше да са толкова уморени, и децата щяха повече да се радват. Един човек знаеше седем езика, а жена му се мъчеше да научи четири, същевременно преподаваше уроци и вземаше лекарства, за да може да издържи. Децата им се родиха добре, но пораснаха повредени. После психоанализи... Затова казвам на майките да опростят живота си, за да могат да се занимават повече с

²Отрязване на гърдата - б. пр.

децата си, които имат нужда от тях. Може да имат и някое друго занимание, с което да се захващат вкъщи, когато се изморят от децата. Когато майката е у дома, може да наблюдава децата си, нарежда нещата и се избягват много тревоги.

Днес децата не могат да получат майчина обич, но и майчиния си език не научават, защото майката е по цял ден на работа и оставя децата си с чужди жени. Хиляди пъти по-добре са децата в детските ясли, където има и по някоя отдадена на работата си детегледачка, която им дава малко нежност, отколкото децата, които родителите изоставят и плащат на някоя жена да се грижи за тях. И после какво става? Който няма една майка, има цял куп бавачки!

Домакинство и духовен живот на майката

- Отче, как може една домакиня да разпредели така работата си, че да има време и за молитва? Какво трябва да е съотношението между работата и молитвата?

- Жените обикновено нямат мярка в работата си. Искат постоянно да си отварят работа. Въпреки че имат голямо сърце и биха могли да въртят добре домакинството на душата си, пилеят сърцето си в незначителни неща. Да предположим, че имаме една чаша с хубави рисунки и детайли по нея и т.н. Но ако нямаше рисунки, пак щеше да върши работа. Те обаче отиват в магазина и се започва: "Не, искам с такива рисунки, не така, не иначе"... А ако има и някое нарисувано цветенце, е, тогава вече сърцето ѝ подскача! По този начин жената прехосва всичките си сили. Рядко ще намериш някой мъж да обръща внимание на такива неща. И ако например нощната лампа е кафява или черна, мъжете дори няма да го забележат. Но жената иска нещо красиво, радва се, дава една част от сърцето си в това, друга част за нещо друго, тъй че за Христа какво остава? Уморените прозявки по време на молитва. Колкото повече се отдалечава женското сърце от такива красоти, толкова повече то се доближава до Христа. А когато сърцето се отдаде на Христа, тогава има голяма сила! Тия дни видях една душа, която изцяло се е отдала на Бога. Виждаш как в нея гори един сладък огън! Всичко взема присърце. Преди беше съвсем светски човек, но беше добронамерена и в един момент в нея е пламнала искрата. Златни накити, разкошни дрехи - всичко изхвърли. Сега живее в удивителна простота! Подвизава се, води духовен живот. И как постоянно жертва себе си! Завидя на светиите в добрия смисъл. Как се моли с броеницата, как пости, как чете Псалтира!... Удивително! Тя сега се прехранва с духовни подвизи.

- Отче, една майка ми сподели: "Слаба съм телесно и много се изморявам; не мога да си свърша работата, нито ми остава време за молитва".

- Нека си опрости живота, за да ѝ остава време и за молитва. Опростявайки живота си, една майка може да постигне голям духовен напредък. Ако е опростила живота си, но полага голям труд, понеже има много деца, има оправдание да каже "изморявам се". Ако обаче губи времето си, гледайки как да подреди къщата си за пред чуждите хора, тогава какво да каже човек? Някои майки, за да им е подредено всичко вкъщи, ограничават до задушаване децата си и не ги оставят да преместят дори и един стол или една възглавница. Налагат им войнишка дисциплина и по този начин децата, макар че се раждат нормални, за съжаление израстват повредени. Ако един здравомислещ човек види в един дом с много деца всичко да е подредено, вади заключение, че или децата са повредени, или майката е варварка и е наложила войнишка дисциплина. Има страх в душите на децата, затова се подчиняват. Веднъж бях отишъл в една къща с много деца. Каква радост ми доставиха дечицата със своите детски лудории, с които разваляха светския ред, т.е. всяко нещо да стои на мястото си. Този ред всъщност е най-голямата безредица, която много уморява съвременния човек.

Едно време нямаше духовни книги, за да си помагат майките, като ги четат. Днес има цял куп светоотечески книги, цял куп преводи, но за жалост повечето майки или се занимават с празни работи, или работят, за да свържат двата края.

Най-добре е майката да се занимава с възпитанието на децата, а не да се отдава с педантичност на домакинството, на бездушните предмети. Да им говори за Христа, да им чете житията на светиите. Същевременно да се занимава с почистването на душата си, за да сияе с духовна светлина. Духовният живот на майката безшумно и незабелязано ще помага и на душите на нейните деца. По този начин и децата

ще живеят с радост, и тя ще е щастлива, защото ще носи Христа в себе си. Ако майката не намира време и начин да каже поне едно "Три-святое", как тогава ще се осветят децата ѝ?

- А когато, отче, една майка има много деца и много работа?

- Не може ли, когато върши къщната си работа, същевременно и да се моли? Мен именно майка ми ме научи да казвам Иисусовата молитва. Когато като деца правехме някоя беля и тя усещаше, че се е ядосала, я чувах да си казва: "Господи Иисусе Христе, помилуй ме". Когато слагаше хляба във фурната, казваше: "В името на Христа и Света Богородица". И когато месеше, и когато готвеше, постоянно си казваше молитвата. По този начин се освещаваха тя самата, освещаваха се хлябът и ястието, които приготвяше, освещаваха се и тия, които ги ядяха.

Колко майки, които са имали свят живот, са имали и святи деца! Ето например майката на стареца Хаджи Георги. Дори млякото на тази благословена майка, което бозаел Гавриил - светското име на стареца Хаджи Георги - било подвижническо! Добила две деца, след което със съпруга си живеели в девство, обичайки се като брат и сестра. От малка имала подвижнически дух, защото имала сестра монахиня, подвижница, която по-късно посещавала и с децата си. Бащата на Гавриил също бил благочестив човек, занимавал се с търговия, затова повечето му време преминавало в пътувания. Това давало възможност на майката да води прост и скромен живот, да не "се грижи и безпокои за много неща" (виж Лук. 10:41), да взема детето със себе си и заедно с други жени да извършват бдения, кога по пещерите, кога по параклисите. Затова впоследствие и той достигнал до такава святост.

Благочестивият живот на майката е от голямо значение. Ако майката има смирение, страх Божий, нещата в дома вървят нормално. Познавам млади майки, чието лице свети, макар че от никъде не получават помощ. От децата разбирам в какво състояние се намират майките.

Отговорността на родителите за възпитанието на децата

Родителите да поверят децата си на Бога

Бог дал на първозданните Адам и Ева голямото благословение да бъдат Негови сътворци. Поради което родителите, дядовците и бабите и т.н. също са сътворци заедно с Бога, защото дават тялото.

Бог е един вид задължен да се погрижи за децата. Когато детето бъде кръстено, Бог му предоставя и един ангел, за да го закриля, тъй че детето е закриляно от Бога, от ангела пазител и от родителите. Ангелът пазител е постоянно близо до него и му помага. Колкото повече детето расте, толкова повече родителите се освобождават от отговорност. Ако родителите умрат, Бог от високо, но и отблизо, а също и ангелът пазител отблизо, продължават винаги да закрилят детето.

Родителите трябва духовно да подпомагат децата си, когато са малки, защото тогава са малки и недостатъците им и могат лесно да се изправят. Също както пресният картоф - само леко да го изчегърташ и се бели. Обаче когато остарее, трябва да вземеш нож, за да го обелиш, а ако има и някое черно образувание, трябва да го изрежеш по-надълбоко. Ако децата получат помощ от малки и се изпълнят с Христа, ще бъдат до Него винаги. И когато пораснат, дори да се отклонят замалко поради възрастта или поради лоши приятели, отново ще се осъзнаят. Защото страхът Божий и благоговението, с които са били напоявани сърцата им като малки, не е възможно никога да бъдат изтрети.

След това, по време на юношеството, което е най-трудната възраст, тревогата на родителите за децата им е най-голяма, докато им дадат образование и ги устроят. Тогава нека родителите правят каквото могат, а което не могат, понеже надвишава силите им, нека го възложат на всемогъщия Бог. Когато поверят децата си на Бога, тогава Бог е длъжен да помогне за онези неща, които не стават по човешки. Ако например децата не слушат, нека ги поверят на Бога, а не да измислят различни начини да ги насилват. Нека майката казва на Бога: “Боже мой, децата ми не ме слушат. Аз нищо не мога да направя. Погрижи се Ти за тях”.

Направи ми впечатление онзи ден на бдението една майка, която познавах отпреди. Дойде да ме поздрави. Гледам, води със себе си само по-големите си деца. Питам я: “Къде са малките?” “Вкъщи са, отче, казва ми. Искахме да дойдем на бдението и си казахме със съпруга ми: “Щом като отиваме на бдение, а не на някоя забава, Бог ще нареди на някой Свой ангел да пази малките ни деца”. Сега рядко може да се срещне такова доверие, защото днес, както децата нямат доверие в родителите си, така и родителите нямат доверие в Бога.

И чуваш често много родители да казват: “Защо нашето дете тръгна по лош път? Нали ние ходим на църква?” Не дават отвертката на Христа да завинти в децата някое... винтче; искат всичко сами да направят. И въпреки че има Бог, Който закриля децата, и ангелът пазител е винаги близо до тях и също ги пази, те толкова много се безпокоят, че се поболяват. И въпреки че са вярващи хора, постъпват така, все едно че не съществува Бог и не съществува ангелът пазител, и по този начин стават пречка за Божията намеса. А трябва да се смиряват и да търсят помощ от Бога и добрият Бог ще опази децата.

Духовното възраждане на децата

- Отче, само родителите ли са отговорни за възпитанието на децата?

- Главно родителите са отговорни, защото според възпитанието, което ще дадат на децата си, и те, от своя страна, ще станат добри духовници, добри педагози и т.н. и ще помагат и те на свой ред на своите деца и на всички останали деца. При това майката носи по-голяма отговорност от бащата за възпитанието на децата.

Когато детето е още в утробата на майката, ако родителите се молят и водят духовен живот, детето ще се роди осветено. И ако и след това му помогнат духовно, ще стане осветен човек и ще помага на обществото,

било чрез служение в Църквата, било чрез заемането на някой пост в държавата и т.н. Всички трябва да помагаме за това децата да станат добри хора и да остане малко квас за следващите поколения. Защото, както са тръгнали сега нещата, и квасът ще се загуби. А ако се загуби квасът, какво ще стане после?

Родителите, които раждат децата и им дават тяло, трябва да способстват колкото могат и за духовното им възраждане. Защото, ако човек не се роди духовно, той ще отиде във вечните мъки. А пък това, което родителите не могат да направят за децата си, ще възложат на учители. Затова нашата Църква се моли така: “Благослови нашите началници, родители и учители”¹. Съществуват също така и духовните отци, които може и да нямат собствени деца, но принасят по-голяма полза във възпитанието на децата, защото се трудят за духовното им възраждане.

Искам да кажа, че всички трябва да спомагат, всеки по своя начин, със своя пример за духовното възраждане на децата, тъй че да изживеят мирно този живот и да отидат в рая. Когато децата станат духовни хора, нямат нужда нито от закони, нито от нищо. “Законът е установен не за праведник” (1 Тим. 1:9). Законът е за престъпниците. Духовната власт е по-висша от светските власти.

Примерът на родителите

- Отче, как трябва да постъпят родителите, когато детето не слуша и се противи?

- За да не слуша детето и да се държи лошо, има някаква причина. Може да вижда грозни сцени или да чува лоши думи вкъщи или навън. По принцип за духовните въпроси помагаме на децата главно с личния си пример, а не с насилие. При това най-много им помага примерът на майката - с послушанието и уважението към своя съпруг. Ако по някой въпрос тя има мнение, което е различно от неговото, никога да не го изразява пред децата, за да не се възползва от това лукавият. Никога да не разваля мнението на децата за баща им. Дори когато бащата е виновен, трябва да го оправдава пред тях. Ако той примерно се държи грубо, нека тя каже на децата: “Татко е уморен, понеже цяла нощ е работил, за да свърши една неотложна работа. И това го прави за вас”.

Много родители се карат пред децата си и така им дават лоши уроци. Горките деца скърбят за това. После родителите, за да ги утешат, започват да изпълняват прищевките им. Отива бащата и заговаря нежно на детето: “Какво искаш да ти взема, злато мое?” Отива и майката, и тя му заговаря нежно, и накрая децата израстват разглезени и капризни. А след това, ако родителите не могат да им дадат това, което им искат, ги заплашват, че ще се самоубият.

И виждам колко помага на децата добрият пример на родителите. Днес дойдох две момиченца - едното беше на около три години, другото на четири - със своите родители, които бяха много благочестиви. Колко им се зарадвах! Бяха като ангелчета. Седяха и с рокличките си покриваха коленцата си. Имаха скромност, уважение към другите! И всичко това идваше от държанието на родителите. Когато децата виждат, че родителите им имат любов помежду си, че се уважават, държат се благоразумно, молят се и т.н. това се отпечатва в душите им. Затова казвам, че най-доброто наследство, което родителите могат да оставят на децата си, е да им предадат собственото си благоговение.

Да бяхте видели едно момиченце в Австралия какво благородство имаше! Бяхме в Канбера. Бях приключил и с последните хора, дошли там да разговаряме, и след малко щяхме да тръгваме. Гледам, спира един автомобил и слизат двама съпрузи с момиченцето си. “Успяхме да ви заварим, отче”, казват ми. “Да, казвам им, след малко тръгваме”. “Отче, казва мъжът, аз и да не ви видя, няма страшно, нека само съпругата ми да ви види за малко, за да се успокои, понеже е чувствителна”. Отидохме малко по-нататък с майката, за да ми каже каквото искаше. Момиченцето тичаше подир нея. “Седни, казвам му, мама ще се върне след малко”. Пита ме: “Ти имаш ли майка?” “Нямам”, казвам му. Гледам очите му се напълниха. Казва ми: “Искаш ли да ти дам моята майка?” Тогава и аз го питам: “Ти имаш ли дядо?” “Не”, казва ми. “Искаш ли да имаш дядо?” “Искам, казва ми. Искаш ли ти да дойдеш у нас или искаш ние да дойдем в твоя дом? Както ти искаш”, казва ми. Такова благородство! Малко дете да пожертва майка си! И да видите как беше копирали родителите си.

¹Виж молитвата след учебни занятия - б. пр.

Бащата имаше голямо благородство. С колко молитвени пожелания го благослових! Прегърнах го, целунах го, нарадвах му се. Такива хора разчувстват и най-коравосърдечния човек, а колко повече Бога!

Децата трябва да се наситят на ласка и любов у дома

Детето има нужда от много любов и ласка и постоянно ръководство. Иска да седнеш до него, да ти каже проблемите си, да го помилваш, да го целунеш. Когато понякога малкото дете е неспокойно и прави бели, ако майка му го вземе в прегръдката си и го помилва и целуне, то се успокоява и утихва. Ако се насити на ласка и любов, когато е малко, по-късно има сила да се справи с трудностите в живота.

Днес обаче повечето деца виждат родителите си само замалко вечерта и не могат да се наситят на обич. Много често родителите, които са възпитатели или лекари и в работата си се занимават с деца, отдават обичта си на чуждите деца, а когато се върнат вкъщи, не им е останала любов за своите деца. Изморени са. Батерията се е изхабила. Бащата от една страна се изтяга в креслото, взема си и вестник да прочете някоя новина и въобще не се занимава с децата. Идва детето до него, а той вместо да му поговори, вместо да го помилва малко, го гони. Майката от своя страна отива да сготви нещо за ядене, така че и тя не намира време да обърне внимание на децата и по този начин горките растат лишени от любов. Или пък някои военни, свикнали да налагат строги наказания на войниците, когато не се подчиняват, искат и в семейството да наложат войнишка дисциплина и се държат сурово с децата си, като за най-малкото им удрят плесници. Или някои съдебни служители, когато детето им направи беля, извършват и у дома си съдебен процес. Не се отнасят към децата си с нежност и обич, затова и после децата имат психологически проблеми.

Страданията на децата по вина на родителите

- Отче, една майка ни попита какво да прави, понеже дъщеря ѝ хули Света Богородица?

- Да потърси откъде тръгва злото. Понякога при такива случаи са виновни родителите. Когато самите родители не се отнасят добре, причиняват вреда на децата си и те започват да говорят безсрамно. Тогава биват подложени на известно демонично въздействие и реагират грубо. В други случаи, родителите си мислят, че насила ще направят децата си добри. Завладява ги егоизъмът и говорят на децата си с негодувание, а винаги трябва да се отнасят към тях с добро.

Днес една жена ме съсипа! Имаше едно детенце и безмилостно го биеше. Нещастното трепери от страх; не може да говори; повредена е нервната му система. Казват ѝ: "Има бяс", и тя го оставя гладно, за да се махне уж демонът. Каза ми: "Не му давам да яде, за да се махне от него демонът". "Бре, жено, ти добре ли си?, питам я. Дай на детето да яде. Гледай твоите бесове да се махнат. Ти си причината да бъде осакатено тъй детето. Няма бяс; трепери, защото се страхува от теб, че го биеш! Причастяваш ли го редовно?" "Не", отговаря ми. Иди че се разбери!

- Отче, може би, понеже понякога псува, затова казват, че има бяс?

- Псува! Когато майка му го задушаваш с насилието си и то вече не знае какво прави. Жалко за горкичкото! Бесновата е майка му, а не то.

Ще видим странни неща в деня на Страшния Съд! В епохата на идолослужение майките изгаряли децата си пред статуята на Молох², за да участват в служението на този бог!³ Ако познавах истинския Бог, какви жертви биха принасяли! Те ще имат облекчение на вината си в деня на Съда, понеже са се подвели от другите. Днешните майки обаче с безразличието, което имат към децата си, какво облекчение на вината ще имат? Бог ще им каже: "Вие познавахте истинския Бог, кръстихте се, толкова неща чухте, толкова научихте,

² Молох бил симитско божество. Навсякъде в Стария Завет се споменава във връзка с човешки жертвоприношения, особено на малки деца, които заколвали и след това изгаряли върху скари и ги принасяли в жертва пред истукана на Молох - б. изд.

³ Вж. Лев. 18:21 и 20:2-4; 4 Царств. 23:10 и 13; Иер. 39:35

Сам Бог се разпъна, за да ви спаси, а какво сторихте? Леняхте се да заведете децата си на църква, за да се причастят! Онези си мислели, че Молох е истинският Бог и принасяли в жертва дори децата си. Вие какво направихте?”

Децата плащат за грешките на родителите си! Някои родители съсипват децата си, но Бог не е несправедлив. Той особено силно обича децата, които в този свят са били онеправдани - било от родители, било от други хора. Когато родителите стават причина детето да тръгне по крив път, Бог няма да го остави, защото то има право на Божията помощ. Така ще нареди нещата, че да му помогне. Ето, виждаме някои младежи, та дори и възрастни, как в един момент внезапно се обръщат към доброто. Спомням си един случай: в семейство с две деца, бащата, майката и дъщерята бяха атеисти. Синът в началото се беше увлякъл по марксизма. Не остана доволен и премина към индуизма. И там не му хареса и дойде на Света Гора. Често идваше в колибата ми, ходеше и по други килии. През цялото това време родителите му повтаряха: “Христе Боже, Света Богородице, пази детето ни”. След като остана известно време на Света Гора и се посъвзе и укрепна духовно, се върна у дома си - защото не беше за монах - и помогна духовно и на баща си, и на майка си. Сега гледам баща му стои най-отпред на бденията. Казва предначинателния псалом ⁴ в Църквата, у дома си чете вечернята, малкото повечерие, молебния канон. Как се погрижи за тях Бог! Дяволът искаше да им причини зло, но накрая Бог ги устрои в правия път.

- А момичето, отче?

- И то постепенно се вразумява. Бог дава възможности.

- Отче, някои родители, които започват да водят духовен живот на голяма възраст, съжालяват, че не са дали християнско възпитание на децата си, когато са били малки.

- Ако искрено се каят и помолят Бога да помогне на децата им, Бог ще направи нещо за тях; ще им хвърли някой спасителен пояс, за да се спасят от бурята, в която се намират. Дори и да не се намерят хора, които да им помогнат, може нещо друго да стане причина за обръщането им в доброто. Да знаете, че тези родители са имали добри намерения, но като малки не са намерили подкрепа от семействата си и имат право на Божията помощ.

- Отче, понякога децата водят духовен живот, но срещат много трудности от страна на родителите си, които са безразлични.

- Бог се грижи повече за тези деца, отколкото за онези, чиито родители живеят духовен живот; така също се грижи и за сираците.

Влияние на околната среда върху децата

- Отче, от каква възраст децата се влияят от околната среда?

- Още от люлка децата копират родителите си. Гледат какво правят възрастните и записват всичко на своята празна касета. Затова родителите трябва да положат усилия да надвият страстите си. Независимо от това, че може да са наследили някои страсти от своите родители, ще дават отговор пред Бога не само защото не са се борили да ги отсекаят от себе си, но и защото стават виновни за предаването им и на децата си.

- Отче, как става така, че деца, които са имали еднакво възпитание въкъщи, изобщо не си приличат?

- Често пъти детето много се влияе и от външната среда. Но когато порасне, ако има добра воля, Бог ще му даде по-голямо просвещение, за да осъзнае отрицателните влияния, които са действали върху него, и да се пребори да ги отстрани.

Днес в света има такава злоба! Тъмни сили искат да погубят децата още от малки. Не само че не ги възпират от злото, докато пораснат, но им пречат и в доброто. А когато по-късно горките паднат в грях, започват да се

⁴ Псалом 103, който се чете в началото на вечернята - б. изд.

измъчват и искат да се изправят, но не знаят как. Защото ако поемат по сладкото надолнище, трудно могат да се спрат. В колибата идват деца на двадесет и пет, двадесет и седем години, които вземат наркотици и т.н., и търсят помощ, горките. Случи се веднъж да помогна на едно-две деца да направят добър обрат в живота си и сега водят свои приятели и приятели на приятелите им, за да получат помощ. Късат ти сърцето. Едно момче, горкото, вземаше силни наркотици и беше съвсем пропаднало. Ръцете му, зъбите му, всичко беше в ужасно състояние. След това ги спря и помогна и на други младежи. Бяха около петнадесет души в компанията му и всеки следващ, който идваше, казваше: "Приятел съм на еди кой си". Имаха го за свой... Старец! Много от тях обаче са стигнали до пропастта, бият си инжекции, продават кръвта си... Погубват и себе си, погубват и родителите си. И гледаш как бащата умира от мозъчен удар, майката от сърце или от черен дроб...

Любовта между братята и сестрите

Родителите трябва да развиват любовта между децата си и ако искат да подкрепят по-слабото, да подготвят почвата за това, получавайки съгласие от по-силното. Да му помогнат да разбере, че другото дете наистина има нужда. Справедливостта е от Бога и трябва да се раздава поравно и на малкия, и на големия. На големия с уважение, на малкия с обич, която да не му навреди. Това се споменава и в книга Второзаконие (Втор. 1:17). Ако например е виновно голямото дете, ще оправдаем малкото, без да zlepоставяме голямото пред малкото, но ще си поговорим с него насаме, тъй че да му дадем да разбере грешката си.

- Отче, как се преодолява завистта, която обикновено възниква у по-големите деца към по-малките?

- Завистта е страст. Когато обаче едно дете е на три години и гледа как майка му кърми новороденото му братче, донякъде е оправдано да му завижда, защото доскоро то самото е било кърмено. Сега вижда братчето си в прегръдката на майка си и казва: "До вчера мама ме държеше в прегръдката си, а сега ме отстрани!" Ако си има баба, все някак ще се успокои. Когато обаче стане на четири години, трябва да завижда по-малко. Когато стане на шест, майка му трябва да му каже: "Сега вече си голямо дете. Коя майка държи в скута си едно толкова голямо дете?" Ако тя му помогне да преодолее това по такъв начин, тогава ще си спомня за майка си само когато има причина. Ако постоянно иска да държи майка си за роклята, това вече е болестно състояние.

Децата много се влияят от другарите си

- Отче, как се случва така, че някой млад човек, който още от дете е живял духовно и е бил любочестен, да стигне дотам, че съвсем да излезе от пътя?

- Много фактори оказват влияние. Децата, които живеят по светски, нехайно, биват вътрешно изобличавани, когато виждат другите деца, които водят непорочен, духовен живот и искат да ги увлекат след себе си. Веднъж две деца вървели по пътя. По някое време едното се спънало и паднало в една кална локва и се нацапало от горе до долу. Щом продължили малко по-нататък, бутнал приятеля си в една друга локва, за да се накаля и той, понеже се чувствал зле само той да е накалян, а другият чист.

Приятелското обкръжение оказва силно влияние върху децата. От малък в природата ми беше заложена обичта. Тръгнах да отида някъде с воловете и гледах да кача братята си върху животните, а най-малкия си брат слагах на раменете си. Веднъж някой от братята ми уби една птичка и на мен много ми дожаля и му се скарах. После взех птичката и я погребях със сълзи. По онова време дружах с децата на моята възраст. Ходехме в гората, молехме се, четяхме жития на светиите, постехме. По-късно майките им вече не ги пускаха да идват с мен. "Не дружете с този, казваха им, ще ви зарази с туберкулоза". Така че те ме оставиха и аз се чувствах самотен. Освен това ми се подиграваха и ми викаха "калугер"; бяха превърнали живота ми в мъчение. Стигнах до момент, в който вече не можех да понасям подигравките. Тогава си казах: "Ще дружа с по-големите и ще се преструвам"⁵. И тъй започнах да дружа с по-големи деца. Намерих ластичици и си направих прашка. Първо уж само се целех с прашката. След това намерих и сачми и бях станал най-добрият стрелец. Веднъж убих една птичка и щом я видях мъртва, веднага дойдох на себе си. Захвърлих и ластичиците,

⁵Т.е. ще се държи като тях - б. пр.

и сачмите. Казах си: “Ти плачеше, когато брат ти уби едно птиче и му се скара, че го е убил, а сега докъде стигна? Убиваш птици и постепенно ще започнеш да убиваш и животни”. Наистина, ако продължавах така, щях да започна да ловувам, дори щях да одирам животните.

От една по-изострена чувствителност до каква злоба може да стигне човек, ако не внимава и се подведе по лоши приятели! И обратно - добрите приятелства много помагат. Бог е изпълнил хората с различни дарби. Както човек може да види падението на другите, така може да види и добродетелите им и да им подражава.

Помощ за разхайтените деца

Необходимо е вкъщи да съществува атмосфера на обич и мир. Ако детето е поело малко обич от дома си, дори в някой момент да се отклони, ще види, че другаде не намира обич, а само лицемерие, и ще се върне обратно. Но ако е запечатало в ума си грозни сцени от дома, караници и противоборства, как да му даде сърце да се върне вкъщи?

- Отче, какво трябва да правят родителите, когато детето избяга от дома?

- Да се стремят да поддържат някакъв контакт с него, тъй че, когато дойде на себе си, да може да се върне вкъщи. Да му говорят с добро, да го накарат да се замисли, за да му помогнат. Ако примерно детето се връща много късно вечер, майка му да му каже: “Ела тук, детето ми. Ако ти беше на моето място и децата ти закъсняваха да се върнат вечер вкъщи, нямаше ли да се притесняваш?”

И най-тежкото падение на децата не трябва да довежда до отчаяние родителите, защото в наше време грехът стана мода. Нека винаги да имат предвид следното: децата от нашето време ще имат известно оправдание за своите безчинства. Четворката като оценка за държание в днешно време има стойността на шестица, на отличен от нашето, предишното време. Разбира се, родителите трябва да се стараят да помогнат на децата си, но нека не се тревожат прекомерно. Децата по-късно ще се вразумят. Сега не разбират доброто, защото умът им не е дозрял, а още е размътен. Затова не могат ясно да различат опасността, в която се намират, и непоправимата вреда, която могат да понесат.

Добре е родителите да показват на детето, че се притесняват за безчинствата, които върши, но да не го насилват и подлагат на принуда, а да се молят. Молитвата, извършена със сърдечна болка, носи положителни резултати. Ако пък детето извърши някоя сериозна простъпка, тогава родителите трябва да се намесят, но деликатно. Ако не е нещо толкова сериозно, нека малко си затворят очите, за да не дразнят детето и да не предизвикат влошаване на състоянието му, в резултат на което то да се отдалечи от тях. Само да се молят на Христа и Света Богородица да го закрилят.

Молитвата на родителите, особено на майката, понеже е от сърце и съдържа болка, бива чута. Когато бях в Иверския скит, случайно дойде един младеж. Както обикалял из Халкидики ⁶, попаднал на една група от поклонници, които идвали на Света Гора, и дойде и той заедно с тях в килията. Ах-ах, какъв безбожник беше, хулител и съвсем безсрамен! Имаше една демонична съобразителност и в нищо не вярваше. Хулеше всички, малки и големи. От тук - от там, накарах го да се замисли. Дори го подстригах, защото имаше една дълга коса!... “Виж, казвам му, да е жива и здрава майка ти, нейните молитви те доведоха тук”. “Да, отче, така е, казва ми. Обикалях из Халкидики и дори не разбрах как попаднах тук”. “Колко ще се зарадва майка ти, ако научи, че си дошъл на Света Гора, и те види така подстриган!” “Откъде знаеш, отче? Наистина майка ми много ще се зарадва да ме види така променен!” Бог го въртял от тук, въртял го от там и накрая го пратил при... майстора! Колко ли се е молила горката му майка!

Кога да се караме на детето и кога да го хвалим

Родителите трябва много да внимават да не се карат на децата си вечер, защото вечерта децата няма по какъв начин да разсеят огорчението си и чернотата на нощта го прави още по-черно. Започват да мислят

⁶ Област в Гърция, в чийто южен край се намира Атонският полуостров - б. пр.

как да отвърнат, търсят различни решения, намесва се също и дяволът, и така може да стигнат до отчаяние. През деня дори и детето да си каже: “Ще направя това и това”, после ще излезе навън, ще се унесе в игра и така ще се разсее огорчението му.

- Отче, боят помага ли за поправянето на децата?

- Колкото е възможно, нека родителите го избягват. Нека се опитват с добро и с търпение да дадат на детето да разбере, че това, което прави, не е правилно. Само когато детето е малко и не разбира, че това, което иска да направи е опасно, получава полза, ако изяде някоя плесница, за да внимава следващия път. Страхът да не би пак да изяде шамар, се превръща в спирачка и го пази. Когато аз бях малък, получавах по-голяма полза от майка ми, отколкото от баща ми. И двамата ме обичаха и ми мислеха доброто. Всеки от тях обаче ме възпитаваха по своя си начин. Баща ми беше строг. Когато като деца направехме някоя беля, ни раздаваше плесници. Мен ме болеше малко от боя, укротях се за известно време, но когато болката отминеше, забравях и болката, и съветите му. Не че баща ми не ме обичаше - от обич ме биеше. Спомням си веднъж - бях на три години, когато ми удари такъв шамар, че ме хвърли на другия край! Какво беше станало? До нашата къща имаше една изоставена къща. Собствениците ѝ бяха заминали за Америка и тя беше запустяла. В двора имаше една смокиня, чиито клони излизаха на пътя. Беше лято и беше родила много смокини. Както си играех с другите деца, дойде един съсед и ме повдигна, за да му откъсна няколко смокини, защото не можеше сам да ги достигне. Откъснах му пет-шест и ми даде две от тях. Когато баща ми научи това, много се разгневи. Удари ми един шамар!... Аз се разплаках. Майка ми, която беше отстрани, се обърна и му каза: “Защо биеш детето? Какво знае то? Малко дете е. Как можеш да го слушаш да плаче?” “Ако се беше разплакал тогава, когато она го е вдигнал да къса смокините, нямаше да плаче сега, каза баща ми. Но явно и той е искал да си хапне смокини. Нека си поплаче сега”. Къде ти да се осмеля да го направя отново! Майка ми също виждаше белите ми и се притесняваше, но имаше душевно благородство. Когато правех някоя беля, обръщаше главата си на другата страна и се правеше, че не ме вижда, за да не ме смути. Обаче на мен това нейно държание ми разкъсваше сърцето. “Гледай, казвах си, аз направих такава беля, а майка ми не само че не ме бие, но се прави, че не ме вижда! Повече няма да го правя! Как да я огорча отново?” По този начин ползата от държанието на майка ми беше по-голяма, отколкото ако ми удряше плесница. И аз обаче не злоупотребявах с това, казвайки си: “А, сега не ме гледа, нека направя по-голяма пакост”. Докато баща ми, щом направех нещо, так, шамар. Виждате ли, и двамата ме обичаха, но това, което повече ме изправяше, беше благородното държание на майка ми.

- Но някои деца, отче, са много непослушни; викат, тичат, правят бели. Как родителите да избегнат боя?

- Виж, децата нямат вина. За да пораснат по естествен начин, децата имат нужда от двор, за да могат да играят. Сега горките са затворени в апартаментите и това ги потиска. Не могат свободно да тичат, да играят, да се радват. Родителите не бива да се притесняват, когато детето е палаво. Едно палаво дете има сили в себе си и може да постигне голям успех в живота си, ако ги използва.

Насилието не помага на децата

Някои родители ограничават прекалено строго децата си, и още повече пред чужди хора. Като че ли имат някое муле и с тоягата го водят да върви право напред, държат юздата в ръка и му казват: “Върви си свободно!” После се стига до там и децата да бият родителите. Днес дойде една майка с детето си - един момък, ей толкова висок, който беше болен. “Отче, какво да правя, пита ме, детето ми не се храни, не иска дори да ни види”. Казах ѝ какво да прави, а тя ме пита отново: “Сега какво да правя?”

- Отче, може би не е разбрала какво сте ѝ казали?

- Как да не е разбрала! Казах ѝ: “Аз и един час не мога да стоя с теб, как да стои детето? Подлудила си го!” “Не, казва ми, обичам го”. “Как го обичаш, щом като не му е приятно до теб? Исква да се махне от къщи, защото иска да е в друга среда. Когато се намира далече от вас, си е много добре. За да не ви иска, явно и вие сте виновни. Не го дразнете; осакатяваш детето, като се държиш по този начин с него. Отнасяй се с добро, с

търпение”. След като ѝ казах всичко това, отново ме пита! “Какво да правя? Детето не ни иска”. Как да се разбереш с такъв човек? Детето си е съвсем наред, а те го изкарват ненормално. Те самите не са наред.

Децата нямат полза от родителската принуда - така се задушават. Постоянно “не прави това, не прави онова, направи това така”... Трябва да дърпат юздите дотолкова, че да не ги скъсат. Да контролират децата си и да ги вразумяват по такъв начин, че да не отворят пропаст в отношенията си с тях. Да правят това, което прави добрият градинар, когато засажда едно дръвче: връзва го леко за едно колче, за да не се изкриви и да не се нарани, когато вятърът го духа ту на ляво, ту на дясно. Дори го огражда и същевременно го полива, грижи се за него, докато му пораснат клоните, за да не го унищожат козите. Защото ако козите го осакатят - край, загива. Едно осакатено дърво нито може да даде плод, нито може да прави сянка. Когато му пораснат клоните, тогава градинарят маха оградката, така че дървото дава и плод, а и под сянката му могат да застанат и кози, и овце, и хора.

Родителите обаче, често пъти от прекалена загриженост искат да вържат детето с тел, а трябва да го връзват леко, за да не го наранят. Да се стремят да помагат на децата по един благороден начин, който развива любочестието в душите им, така че да почувстват доброто като необходимост. Да им обясняват доброто, доколкото е възможно по добър начин, с любов и състрадание. Спомням си една майка, която като видеше дечицата да вършат някоя беля, очите ѝ се пълнеха със сълзи и с болка казваше: “Недей, дете мое златно”. И с личния си пример ги учеше да се борят с радост, за да избягват изкушенията на живота, да не се поколебават лесно пред някоя трудност, а да я преодоляват с молитва и доверие в Бога.

Днес малки и големи живеят в света като в лудница, затова е необходимо много търпение и много молитва. Толкова много деца получават мозъчни удари. Часовникът е малко развален, а родителите го навиват малко свръх мярата и ето, че му се скъсва пружинката. Нужна е разсъдливост. Едно дете иска повече навиване, друго по-малко. Горките деца, изложени са на всякакви течения. Когато навън в различни компании чуват: “Не уважавайте родителите, не зачитайте нищо”, а майките от своя страна ги задушават, тогава реагират още по-лошо.

Затова казвам на майките да насилват себе си за молитва, а не да насилват децата. Ако постоянно повтарят “недей, недей” на детето дори за най-малки неща, а понякога и несправедливо, тогава щом стане въпрос за нещо сериозно, да речем, когато детето отива да налее бензин в огъня, не слуша и го прави, тъй че може много да пострада. Детето не разбира, че в това “недей” се съдържа любов. А когато поотрасне малко, нараства и егоизмът му и ако му направят някоя забележка, се възпротивява, защото си казва: “Да не съм малък, че да се държат така с мен?” Родителите трябва да дадат на детето да разбере, че както са го пазели, когато е било по-малко, да не се опари, така и сега, когато е пораснало, съществува друг огън. Затова трябва да внимава, да не дава права на изкушителя над себе си, за да опази благодатта на светото Кръщение.

Безразсъдната прекалена любов на родителите

- Отче, може ли една майка от безразсъдна любов да навреди на детето си?

- Разбира се, че може. Когато, да речем, една майка гледа как детето ѝ се затруднява да ходи самичко и си казва: “Ах, горкичкото, не може да върви”, и го взема постоянно на ръце, вместо да го хване леко за ръчичката, тогава как детето ще се научи да върви само? Разбира се, постъпва така от любов, но с голямата си загриженост му нанася вреда. Познавах един баща, чието дете беше отбило и военната си служба, а той го хващаше за ръка и го водеше на бръснар. “Доведох сина си да го подстрижеш. Колко ще струва и кога ще свършиш, за да дойда да си го взема?” Беше осакатил детето си.

Любовта има нужда от разсъдлива спирачка. Истинската любов е безкористна, в нея няма егоизъм, а има благоразумие. Благоразумието е необходимо при голямата любов на жената, за да не бъде тя разпилявана. Веднъж в колибата дойде едно момче, което негодуваше от родителите си. Горките имали добро намерение, но не знаели по какъв начин да му помогнат. Та ми казваше, че родителите му го насилват, не го обичат и т.н. “Виж, казвам му, когато си бил малък и майка ти те е навличала с цял куп дрехи, защо го е правела? За да не настинеш или да те задуши? В това е имало много любов”. Когато все пак разбра, колко го обичаха

родителите му, се разплака. Майка му го обичаше много, независимо че на него това не му носеше полза, защото начинът, по който тя се държеше с него, предизвикваше противна реакция.

Когато е необходимо, майката трябва да постъпва строго с детето си. Не е полезно за него, когато тя лесно минава на негова страна и се съгласява с него, уж за да не го огорчи. В Адана⁷ една вдовица имала единичък син - казал се Яни. Когато малко пораснал, тя го завела при един майстор да научи обуцарския занаят. Малкият останал на работа една седмица и после казал на майка си: "Майко, вече няма нужда да ходя на работа; изучих занаята". "Че кога успя да го изучиш", го попитала майка му". "Ако искаш да ти покажа и на теб как се правят обувки, казал й. Ето, така режат подметката, така слагат кожата, тока, така ги заковават..." Майсторът му бил много добър и искал да научи Яни на занаята, понеже бил сирак. Като видял, че минала една седмица, а Яни не се появява, притеснил се, да не би да се е разболял тежко и отишъл при майката да пита какво прави детето. "Какво му се случи на Яни, че не идва на работа? Да не е болен?", попитал той майка му. "Не е, отговорила му тя, добре е". "Тогава защо не дойде на работа?" "Е, какво да прави, като дойде?", отвърнала му. Яни вече изучил занаята". "Та как така го изучил за толкова малко дни?", попитал я майсторът. "Ето на, казала майката, взема кожата, слага я в един калъп, заковава я, слага тока, после го маха, и това е!" Разсмял се майсторът, сбогувал се и си тръгнал. Когато се върнал в дюкяна, другите чираци го попитали: "Майсторе, какво прави Яни?" "Много си е добре, казал им той. Не само Яни се изучил за обуцар, ами и майка си научил!"

Такова отношение виждам у много родители. Мислят си, че обичат децата си, но с начина, по който се отнасят с тях, по-скоро ги погубват. Когато една майка поради прекалената си любов целува детето си и му казва: "На света няма друго дете като моето", тогава развива в него гордостта и болното самомнение. По-късно детето не се подчинява на родителите си, защото си мисли, че знае всичко.

Родителите трябва да се грижат децата им още от малки да се учат да поемат отговорност за себе си. Да вършат в семейството някоя работа, която могат, да не искат всичко наготово. Иначе ще им бъде трудно, когато пораснат. Един майстор работел неуморно и изгледал децата си. Те по цял ден обикаляли по селото. Оженили се и отново всичко очаквали от баща си. Когато бащата им казал, че е време и те сами да се погрижат за домовете си, те му казали: "Бива ли, татко, ти не ни остави, когато бяхме малки, та сега когато пораснахме и имаме задължения ли ще ни оставиш?!"

Поделянето на имота

Родителите, които са икономически състоятелни, са длъжни да се погрижат за бъдещето на децата си. Разбира се, най-важното е да им дадат добро възпитание, след това да ги изучат или да ги изпратят да научат някой занаят, за да могат да се издържат, и след това да им осигурят едно жилище и т.н. Когато при размяната на населението през 1924 г. семейството ни дойде в Гърция от Фараса Кападокийска, баща ми като кмет на селото се погрижи да уреди всичките ни съселяни. Нашето семейство го остави последно. По-късно по-големите ми братя и сестри изразиха недоволство за това. Казаха ми: "Татко, ти се погрижи за всички, а за нас не помисли". Ако човек е сам, може да даде всичко и да не се грижи за себе си поради себеотрицание и благородство, но ако има семейство, трябва да помисли и за семейството си.

Разбира се, родителите не бива да дръзват да дават на децата си всичко наведнъж, защото децата са неопитни и може да се отдадат на съвременен живот, който няма край. По-късно ще ги боли, че вече не могат да им помогнат. Също така да се погрижат за по-немощното си дете - да го подкрепят най-много в материално, и още повече в морално отношение, за да не бъде задушено от паниката на неуспеха; с разсъдливост и любов да уредят всичките си деца, за да не охладнеят отношенията помежду им.

Рядко се срещат семейства, в които цари любовта, които живеят духовно и децата им не се карат за имоти и парцели и не тичат по съдилища. Познавах едно седемчленно семейство. Родителите притежаваха златни предмети. След смъртта им децата решиха да ги вземе онзи брат, който се бе грижил за тях в старините им. Той обаче си помислил, че сестра им има голямо семейство и повече се нуждае от тях, и ги дал на нея. Тя ги

⁷Град в Мала Азия - б. пр.

дала на другия брат, той на другия и накрая се върнали пак при първия! Точно както са постъпили онези отци, за които четем в Патерика⁸. Накрая, понеже и той не искал да задържи златото, дали го на една църква.

⁸ Веднъж занесли грозде на авва Макарий. Той, въпреки че обичал грозде, въздържал се и го изпратил на един болен брат, който желаел да хапне грозде. Братът се зарадвал много, когато видял гроздето, но понеже и той не искал да задоволи желанието си, го изпратил на друг брат и му предал, че той няма желание да го яде. Онзи направил същото и така гроздето обиколило много братя, без никой да го опита. Последният брат, не знаейки, че гроздето идва от авва Макарий, му го изпратил като голям дар. Авва Макарий познал гроздето и се почудил на въздържанието на братята - б. изд.

ДЕЦАТА И ТЕХНИТЕ ЗАДЪЛЖЕНИЯ

"Най-голямото наследство за децата е благословията на родителите им. Затова нека се погрижат да придобият благословията им".

Децата, техните радости и трудности

Малките деца

- Отче, забелязала съм, че по време на светата Литургия младенците се усмихват.
- Това не го правят само по време на светата Литургия. Младенците са в постоянно общение с Бога, понеже нямат грижи. Какво е казал Христос за малките деца? “Техните Ангели на небесата винаги гледат лицето на Моя Отец Небесен” (Мат. 18:10). Имат общение и с Бога и със своя ангел пазител, който е постоянно до тях. В съня си понякога се смеят, понякога плачат, защото виждат различни неща. Понякога виждат своя ангел пазител и си играят с него - милва ги, закача ги, клати ръчичките им и те се смеят; друг път виждат някоя сцена на изкуителя и плачат.
- Защо изкуителят има достъп до невръстните младенци?
- Това също им помага да почувстват нуждата от майка си и да я потърсят. Ако го нямаше този страх, нямаше да се принуждават да потърсят прегръдката на майка си. Бог допуска всичко за доброто на човека.
- Това, което виждат като малки, помнят ли го, когато пораснат?
- Не, забравят го. Ако детенцето помнеше колко пъти е виждало своя ангел пазител, би изпаднало в гордост. Затова когато порасне, забравя. Бог действа мъдро.
- След кръщението ли виждат тези неща?
- Естествено че след кръщението.
- Отче, подобава ли едно некръстено дете да се поклони на свети мощи?
- Защо да не подобава? Може човек и да го прекръсти със светите мощи. Днес видях едно дете, беше като ангелче. Попитах го: “Къде са ти крилата?” Не знаеше да ми отговори!... Когато дойде пролетта и дърветата разцъфнат, слагам бонбони върху храстите, които са около оградата на колибата ми и казвам на малките деца, които идват: “Деца, идете да си наберете бонбони от храстите, защото ако завали дъжд, ще се разтопят и ще идат на вятъра!” Някои умни деца разбират, че аз съм ги сложил, и се смеят, други вярват, че са израснали там, други се замислят. Малките искат и малко ведрост...
- Много бонбони ли слагате, отче?
- Ами как! Какво да правя? На възрастните не давам хубави сладки, черпя ги с локум. Когато ми донасят хубави сладки, ги пазя за децата от Антониадата. Ето и тук снощи засадах бонбони и шоколадчета и днес... цъфнаха! Видяхте ли ги? Времето беше хубаво, пръстта беше рохкава, защото я бяхте прекопали добре, и веднага цъфнаха! ¹ Да видите каква цветна градина ще ви направя! Няма да има нужда да купуваме бонбони и шоколадчета за децата. Какво? Защо да нямаме собствено производство?
- Отче, някои поклонници видяха шоколадчетата, които сте насадили в градината, понеже хартийката им се показваше от пръстта и се учудиха. Казаха си: “Сигурно някое дете ще ги е сложило”.
- Не им ли каза, че ги е сложило едно голямо дете?

Ангелът пазител закриля децата

- Отче, защо Бог дава на всеки човек по един ангел пазител, след като може Сам Той да ни пази?

¹ Старецът беше посял в прясно изкопаната пръст бонбони и шоколадчета и върху тях беше сложил цветове от люляк, за да изглеждат като цъфнали - б. изд.

- Това е особена грижа на Бога за Неговото творение. Ангелът пазител е Божие снизхождение и сме Му длъжници за това. Ангелите особено закрилят малките деца. Как само ги пазят! Веднъж две деца си играели във, на пътя. Едното от тях се прицелвало в главата на другото, за да го удари с камък. Онова не го виждало. В последния момент изглежда ангелът му го накарал да види нещо, хвърлило се настрани и се избавило. Друг път една майка взела на полето и своето бебе. Накърмила го, сложила го в люлката и отишла да работи. Когато след малко дошла при него, що да види! Детето държало една змия и я гледало! Когато майката го накърмила, останало мляко около устичката му. Змията отишла и започнала да ближе млякото, а детето я хванало с ръката си. Майката се развикала, детето се уплашило, отворило ръчицата си и змията избягала! Бог пази децата.

- Отче, как тогава толкова деца страдат от разни болести.

- Бог знае кое ще е за полза на всекиго и дава съответното. Не дава на човека нещо, което няма да му е от полза. Вижда, да речем, че ще ни е по-полезно да имаме някой недостатък, някой недъг, отколкото ако ни пази да не се нараним или да не останем инвалиди.

Кръщението

- Отче, какво ще стане с жителите на Северен Епир², когато умрат, след като не са кръстени?

- Е, повечето са кръстени от родителите си с въздушно кръщение³. Има и медицински сестри, които по същия начин кръщават децата. А каква благодат имат новопокръстените! Веднъж разпознах една кръстена жена между триста и петдесет души. Попитах: "Коя е тази?", и ми казаха, че е туркиня, която се покръстила. Лицето ѝ светеше. Пред нея другите изглеждаха като варвари.

- Отче, правилно ли е при кръщението да се дават по две имена на децата?

- Ако има опасност съпрузите да се карат и да се разделят, нека дават и по три. Макар че и правилните имена днес са ги направили!... Вики, Пепи, Мими...

- Отче, една майка изгубила детето си в петия месец от бременността и скърби, понеже се родило мъртво и дори въздушно кръщение не са могли да направят.

- Щом тя самата няма вина за това, нека се надява на милостта Божия. Бог промисля за всички тези деца.

- Отче, майка ми каза, че братчето ми умряло няколко часа след раждането си и не успяла да го кръсти. Казах ѝ да каже това на изповедника си.

- Щом е искала да го кръсти, но не е успяла, има някакво оправдание. Други правят аборти и сами убиват децата си. Не знаем Божия съд. Би било тежък грях, ако от нехайство не е кръстила детето си и то е умряло некръстено. Ти си се отнесла към въпроса според логиката. Това е богословието на рационализма. Веднъж пред една група хора споменах, че в Северен Епир едно дете било кръстено три пъти. Веднъж бабата, веднъж дядото и веднъж майката, тайно един от друг, защото всеки го смятал за некръстено. Тогава скочи един от групата и каза: "Това е антиканонично", "Слушай, казвам му, нима те са вярвали като в догмат в това, че трябва да кръстят детето три пъти? Просто това дете три пъти е било благословено!"

- Отче, допуска ли Бог хората да виждат в съня си свои починали роднини и да разговарят с тях, за да укрепнат във вярата и в покаянието?

² Област, населена с гърци. От 1912 г. принадлежи на албанската държава - б.пр.

³ Според практиката на Гръцката Православна Църква, когато животът на новородения некръстен младенец е в опасност, над него може да се извърши т.нар. въздушно кръщение. Всеки кръстен християнин може да вземе младенеца в ръце и изобразява с него три пъти кръстно знамение във въздуха, произнасяйки кръщелната формула: "Кръщава се Божият раб (името) в името на Отца. Амин. И Сина. Амин. И Светия Дух. Амин". Ако младенецът умре, той се счита за кръстен. Ако остане жив, тогава според решението на Светия Синод на Гръцката Църква над него се извършва отново тайнството Кръщение в пълен вид. Според практиката на Българската Православна Църква детето може да бъде кръстено от някой християнин (ако има опасност за живота му) в съд с чиста вода, като бива потопено три пъти с произнасяне на кръщелната формула - б. пр.

- Да, не съм ли ви разказвал и аз някой случай? Един монах на Света Гора бил от едно българско село, където имало много некръстени. Разказа ми, че когато бил мирянин и бил още некръстен, видял насън своето племенниче, което наскоро било починало, да стои вън от една много красива градина и да плаче. В градината имало много деца, които радостно си играели. Попитал го: “Защо не отидеш и ти вътре?” “Как да отида вътре? Аз съм некръстен”, отговорило то. След това сам той отишъл и се кръстил незабавно, а после разказал на свещеника съня си. Бог устроил нещата така, че и други да разберат каква стойност има кръщението. След това в онова село започнали да кръщават децата си.

- Отче, има родители, които са сключили само гражданки брак, но искат да кръстят децата си. Позволено ли е?

- Защо да не е позволено? Какво са виновни горките деца? Това че искат да кръстят децата си, показва, че имат нещо в себе си, не са съвсем безразлични. Явно някъде са се объркали. Ако някой иска да им помогне, трябва първо да разбере защо не са сключили църковен брак и след това защо искат да кръстят децата си.

- Отче, монахиня, която е станала кръстница на едно дете, когато е била в света, освен молитвите за него, трябва ли да му праща и подаръци, както е станало обичай?

- Е, сега монахинята е освободена от тия задължения. Ако родителите на монахинята искат, могат да направят нещо. Монахът помага със своята молитва.

- Значи родителите сами да помислят?

- Да, монахинята да не ги задължава. Да се моли Бог да ги просвети. Всеки случай кръстникът носи голяма отговорност. Родителите ми бяха обещали на едно наше приятелско семейство, че едно от децата им ще го кръсти някой от нашето семейство. Когато дойде времето за това, нямаше никой от нашите и ми казаха да го кръстя аз⁴. Тогава бях шестнадесетгодишен и не исках да го кръщавам, защото чувствах отговорността, която поемах. Изпаднах в трудно положение. Помолих се така: “Боже мой, ако ще стане добър човек, вземи от мен всичките ми години и ги дай на него. Ако обаче ще стане лош човек, вземи го още сега, докато е ангелче”. Кръстих го и му дадох името Павел. След една седмица умря. Сега е осигурено там на небето.

Децата сираци

- Отче, ако бащата на едно дете умре, трябва ли то да го види мъртъв?

- По-добре да не го вижда. Нали виждаш, че и на възрастен трябва по деликатен начин да съобщиш за смъртта на негов близък, та какво остава за детето?

- До каква възраст?

- Според това какво е и детето.

- Да ги водят ли на гроба?

- На гроба, да, нека ги водят. Да им кажат: “Татко от тук е отишъл на небето. Ако сте послушни, ще идва от небето да ви вижда”. Спомням си, когато почина баба ми, ме бяха завели в дома на наши приятели, за да не видя погребението и за да не знам, че е починала. Там си играеха с мен, развличаха ме. Аз се смеех, а те са плачели. Когато се върнах, питах: “Къде е баба?” “Ще дойде”, казваха ми. Чаках баба... А след време разбрах, че е починала. Не е полезно за децата да виждат мъртви любимите си лица.

- Отче, малките деца много се наскърбяват, когато почине майка им.

- Децата осиротяват по-чувствително, когато почине майката, затова ги боли повече - рядко се случва да изгубят майка си и след това баща им да е и като майка. Обаче в рая ще се утешат. Там имат какво да

⁴Т.е. да му стане кръстник - б.пр.

получат. Един сирак ще влезе в рая и с по-нисък бал, подобно на сродниците ни от чужбина, които влизат в университета без изпити, понеже за тях важи някакъв закон⁵. Така и за сираците важи Божият закон и с по-малко усилия ще влязат в рая, докато за останалите е нужно да положат големи усилия. Облажавам децата, които са били лишени от голямата любов на родителите си, защото са успели да направят Бога свой Баща още от този живот и едновременно с това имат на влог в Божията каса обичта на родителите си, от която са се лишили, и която събира лихви.

Но и в този живот добрият Бог ще им помогне, защото от мига, в който взема родителите им, Той, така да се каже, е задължен да закриля децата. Какво казва Давид: “Поддържа сираче и вдовица” (Пс. 145:9). По естествен начин Бог ги обича повече и се грижи повече за тях. На такива деца дава повече права в този живот, отколкото на други деца. Ако сирачето завърти копчето към добротата, има голям успех. Докато, ако си каже: “Аз страдах, сега ще направя така, че и други да страдат”, тогава се погубва.

- Отче, осиротяването има ли тежки последствия за целия живот на човека?

- Какво говориш? Може сираците да са малко по-сковани, по-стеснителни, по-плахи и да нямат онази радост и живост, присъща на децата, които са сити откъм родителска обич, но тази съдържаност е една спирачка, която им помага в този живот, а същевременно имат открит влог и за другия живот. Нима мислиш, че Бог не вижда тази стеснителност? Няма ли Той да му помогне да се устрои по-късно? Затова особено детето, останало без майка, трябва да го прегърнем със състрадание и гореща любов, за да може първо да се сгрее, да се окуражи и така да разтвори сърцето си. А когато има любочестие, трябва да сложим здрава спирачка на големия му ентузиазъм, за да не се преумори, опитвайки се да покаже голямата си благодарност. Свети Арсений Кападокийски е израснал кръгъл сирак. Ако не бе преодолял това по духовен начин, мъжествено, би бил измъчен и би имал психологически проблеми. Виждате ли обаче какво мъжество е имал!? Какви подвизи е вършел! И това, което ми прави впечатление, е, че и костите му са били като памук, като гъба. Когато вадех мощите му от гроба, само щом докоснех ребрата и прешлените му, веднага се чупеха. Само два прешлена, тазът и пищялът бяха малко по-здрави. Като е бил толкова слаб, как е предприемал толкова далечни пътешествия?⁶ Вървял е, все едно че е лелял! Тук се вижда свръхестествената сила, която Бог му е давал. Така че при отглеждането на сираците Христос няма да се препъне.

Ограничаването на децата е задължително до тяхното пълнолетие

Децата трябва винаги да чувстват като голяма нужда да се съветват, особено в кризисната възраст на юношеството, за да не се подхлъзнат по сладката стръмнина на светското надолнище, което изпълва душата с душевен смут и навеки я отдалечава от Бога. Трябва да схванат смисъла на послушанието. Да осъзнаят, че послушанието към родителите им е в тяхна полза, тъй че с радост да се подчиняват и да се движат свободно в духовната сфера.

Виждате ли как ограничаваме свободата на малкото дете? Ембрионът е ограничен девет месеца в утробата на майка си. Новороденото се поставя в люлка. След пет-шест месеца слагат решетки на леглото му. По-късно не го оставят самт да излиза навън, за да не се удари, да не падне от някое стълбище. Ако го оставят свободно, ще падне и ще се убие.

Всичко това е необходимо, за да израсне детето в безопасност. Изглежда сякаш го лишават от свободата, но без тия мерки би съществувала опасност то да се убие още от първите си часове. Децата обаче не разбират нито когато са малки, че е необходимо ограничение, нито когато пораснат, че имат нужда от друг вид ограничение, и затова търсят свобода. Каква свобода е тази? Свобода, за да се осакатят? С тази свобода стигат до катастрофа. Трябва да разберат, че докато завършат учението си и вземат дипломата си, докато

⁵ Казано през 1992 г., когато този закон все още беше в сила - б. изд.

⁶ На всеки десет години св. Арсений е отивал пеша до Божи гроб в Иерусалим, а през останалото време му се е налагало често да обикаля в близките и по-далечните селища на Кападокия, за да подпомага духовно християните. При това винаги е ходел пеша и дори без обувки - б. пр.

съзреят, за да станат свестни хора, имат нужда от някакво ограничение. Защото, ако веднъж се осакатят, ще се погубят. Трябва да усетят ограничението като нужда, като Божие благословение. Да са благодарни на родителите си за това, че ги ограничават. Да знаят, че това което вършат родителите, го правят от любов. Никой баща, никоя майка не са ограничили детето си от злоба, даже и да са се отнесли варварски с него. И ако родителите малко повече притиснат децата, и в това също се крие голямата им любов. Правят го с добри намерения, та децата да са по-сдържани и да не се излагат на опасност. Така и един градинар може да върже с тел дръвчето, което засажда, за по-голяма сигурност и да го нарани леко, но добрият Бог след малко затваря раната, върху кората на дървото. И ако Бог затваря раната на дървото, то колко повече ще се погрижи за Своето създание - човека! Така че, ако родителите са притиснали малко повече детето си и то леко се е наранило, нима Бог няма да го излекува?

А децата трябва да споделят с родителите си, да им от-криват мислите си. Както в манастира монахът има своя старец, пред когото споделя помислите си и получава помощ, така и детето трябва да споделя с родителите си. По принцип детето би трябвало да се изповядва първо на майка си и после при изповедник. Както ако детето си удари крака, родителите отиват заедно с него при лекаря и питат какво трябва да правят, за да оздравее кракът, така трябва да знаят и какви проблеми има детето, за да му помогнат. Ако детето споделя проблемите си само с изповедника, как могат родителите да му помогнат, след като не знаят какво го тревожи?

Трудностите на децата в тяхното учение

Понякога разсъдливи и умни деца имат проблеми, от които се измъчват. Искат да наредят всичко според разсъдъка си и се захващат с неща, надхвърлящи силите им. Имат силен ум, но не умеят да слагат спиралки. Правят експерименти със себе си, сякаш искат да видят докога ще издържат, и така се измъчват. Ако се смирят, разсъдливостта им помага да постигнат успех. Деца, които нямат такава разсъдливост и разум, нямат и трудности, но, от друга страна, не си правят и труда да се замислят - в добрия смисъл на думата.

Колко студенти, въпреки че са чели и знаят материала, се страхуват, че няма да се представят добре, и не отиват на изпит! Въпреки че могат да се справят, от боязливост изпадат в паника. Ако обаче смирено кажат: "Помолете се да се представя добре, защото сам няма да успея, но по вашите молитви ще се опитам", тогава заедно със смирението ще получат и Божия благодат и божествено просвещение. А на самия изпит, преди да започнат да пишат, нека се помолят на своя светия⁷ и той ще им помогне според вярата и благоговението, които имат.

- Отче, едно момиче, което следва в чужбина, ми писа: "Мисля, че никога няма да успея да напредна в духовния живот".

- Хубава работа, тази благословена душа от Европа ли си вади това заключение? Там не е отишла, за да напредва духовно, нито да се замонашва, а за да вземе това, което ѝ е нужно за образованието си. Нека се постарее да запази настоящото си духовно състояние и да не търси там духовен напредък. Тъй или иначе европейците са напред в науките, а не в духовния живот. Нека не насилва себе си повече, отколкото може да понесе и да не взема всичко толкова навътре. Не си струва трудът човек да хаби сърцето си и да се измъчва за тия неща. Нека го приема като отбиване на военната служба. В казармата човек изтърпява много трудности, изморява се и понякога се отнасят с него много сурово, докато в Европа поне хората се отнасят с една вежливост, макар и само външна и лицемерна според европейския манталитет. Естествено е да срещне такива трудности, защото и в Гърция виждаме подобни неща. Само че в Гърция като православна страна, съществува и духовна помощ за онези, които имат духовни интереси. С малко търпение и малко внимание трудностите ще отминат. След като така и така е отишла там, нека оползотворява свободните си часове в четене на духовни книги и молитва, за да получава и духовна храна. Усилията ѝ да успее в учението ще ѝ помогнат да бъде погълната от него и да се отдалечи от всеки лош помисъл и младежко изкушение.

⁷ Обикновено това е светецът, чието име носят или пък някой друг, когото особено почитат - б. пр.

Уважението и обичта на децата към родителите

Уважението на децата към родителите и по-възрастните

Когато детето е малко, не може да прави нищо, а родителите се грижат за храната, облеклото му и т.н. Помагат му от любов, без то да се труди. Може само от време на време да свърши по нещичко. Но нима по този начин може да заплати за труда или разходите, които предприемат родителите за него? Обаче когато детето порасне и не разбира какво са правила за него родителите, това е много тежко!

Едно време родителите биеха детето и то приемаше това, без да се обижда. Много пъти дори можеше и да не разбере защо са го били. Днес децата постоянно питат “защо, та защо?” и противоречат на родителите си. Няма простота. Всичко прецеждат през сито. Обаче така не идва Божията благодат. Когато детето не чувства баща си като баща и не възприема бащиното възпитание, то е объркано дете. Някои деца, ако родителите им направят дори и малка забележка, веднага им отговарят: “Ще си срежа вените”. Какво да правят в такъв случай родителите? Отстъпват и накрая децата се погубват.

Детето трябва да разбере, че ако понякога родителите му удрят по някоя плесница, не правят това от злоба, а от любов, за да се поправи, да стане добро дете и по-късно да се радва. Когато ние бяхме малки, и родителите ни милваха или ни биеха, или ни целуваха - всичко приемахме. Разбрахме, че правят всичко за наше добро. Имахме им голямо доверие. Е, понякога едно дете се провиняваше, а майка ми се караше на друго, защото от много работа не успяваше да... издаде правилна присъда. Когато обаче виновният виждаше, че се карат на друг, който не е виновен, подтикван от съвестта си, казваше: “Аз бях виновен”, и другият биваше оправдан.

В семейството малките трябва да имат уважение и към родителите, и към по-големите братя и сестри. Да чувстват като нужда уважението, подчинението и благодарността към по-големия. По-големите пък да обичат по-малките, да им помагат и да ги пазят. Когато малкият уважава по-големия, а по-големият обича малкия, се създава една прекрасна семейна атмосфера. Баща ми казваше: “Да слушате най-големия си брат”. Ние знаехме, че баща ни обича всички ни и пред него бяхме по-смели. Пред големия ни брат оказвахме по-голямо послушание, тъй като у него не намирахме бащината обич ¹.

Когато съпрузите имат уважение помежду си и децата имат уважение към родителите, животът в семейството е мирен, върви като по часовник. В едно такова семейство никога големият син няма да каже на майка си: “Внимавай, майко, и това недей да го правиш повече”, или “Защо си направила това така, а другото иначе”. Дори и бащата не говори на майката по този начин. Големият може да се закача с малкия, за да му създаде радост, но малкият не трябва да става дързък заради радостта, която чувства от закачките на големия. Когато бях в манастира “Стомион” и понякога слизах да купя някои материали, едно детенце, чийто дом беше над пътя, щом ме видеше, идваше при мен, а аз му целувах ръка. После свикна и идваше и самт си подаваше ръката да му я целуна! Аз пак му я целувах. След това родителите му ми казаха: “Отче, не му целувай ръката, защото тича при свещениците и си дава ръката да му я целунат, а ако не му я целунат, започва да реве”.

Обичта на децата към родителите след задомяването им

Добрият Бог е устроил съпрузите да се свързват помежду си с такъв вид любов, че да изоставят дори и родителите си - и мъжът, и жената. Ако нямаха такава обич, нямаше да могат да създадат свое семейство.

¹В семейството на Стареца са били осем деца – б.изд.

Предназначението на родителите намира своето изпълнение при устройването на децата им. След това децата им дължат само много уважение и толкова любов, колкото подобава към родителите. С това не искам да кажа да не обичат родителите си но първо да имат голяма любов помежду си и след това да обичат родителите си. Да се обичат силно и това, което прелива от изобилната им взаимна любов, да го дават на родителите си заедно с цялото си уважение и благодарност. Любовта им да е благородна, така че всеки от тях да се грижи колкото може повече за родителите на другия.

За разбирателството в семейството много помага това мъжът да обича жена си повече от майка си и въобще от всеки друг свой близък или роднина. Любовта към родителите му да се излива чрез жена му. Естествено същото трябва да прави и жената.

Познавам семейства, които в началото имат проблеми помежду си, тъй като жената или мъжът обичат майка си с прекомерна любов. Причина за това е тяхното любостение - чувстват голяма признателност към майка си. Постепенно обаче, когато се свържат по-здравом помежду си, затрудненията отпадат. Нямаше да е естествено, ако обикнеха веднага един другия с такава любов, която би заместила любовта на майката.

Когато съпругът уважава родителите си, това му прави чест, както и за снахата е чест да уважава и да обича свекървата си, защото е родила нейния мъж, отгледала го е и сега, когато той е вече голям, тя му се радва като негова съпруга. Всичко това незабелязано се запечатва и в душите на техните деца.

Когато майката ожени сина си, понеже преди това е намирала голяма утеха в обичта му към нея (а старците стават отново като малките деца), тя се чувства така, както се чувства по-голямото дете, когато в прегръдките на майка си види друг младенец. Виждате ли, ако човек не се пребори със страстите си, когато е млад, колкото повече расте, толкова волята му отслабва и страстите се увеличават. Снахата обаче не трябва да се засяга от това отношение². Особено ако се грижи за възрастната си свекърва, нека има малко търпение, за да не изгуби наградата, спечелена чрез грижите, които полага. Ако сега с търпение послужи на свекървата си, по-късно, когато изпитанието премине, ще се радва за доброто, което е направила.

Разбира се, и свекървата трябва да обича снахите си като собствени дъщери. Баба ми - майката на баща ми - обичаше майка ми повече отколкото баща ми. Когато братята ми се ожениха, съседките казваха на майка ми: "Сега като надойдат тия снахи..." А майка ми им отговаряше: "Защо говорите така? Моята свекърва ме обича повече и от дъщеря си. Защо и аз да не обичам така снахите си?" И наистина и тя ги обичаше като свои дъщери.

Старостта смирява човека

Колко се смирява човек в старостта си! Старите постепенно губят силите си и заприличват на остарял сокол. Когато соколът остарее, перата му опадат и крилата му стават като изпочупен гребен. Спомням си в манастира "Филотей"³ имаше един проистамен⁴, който през 1914 г. отишъл като доброволец от Смирна в Албания, за да си отмъщава на турците, които били заклали баща му. Веднъж хванал един турчин и понечил да го заколи. Онзи му рекъл: "Нашата религия няма благодат. Учи ни и да колим, и да убиваме. Вашата обаче не е такава. Вашият Христос ви казва да не убивате." Щом чул това, толкова се трогнал, че захвърлил пушката и дошъл на Света Гора, за да стане монах. Станал монах, станал и проистамен, но този хайдушки дух не го бе напуснал. Бе отговорен за всички послушания и всички ключове от складовете висяха на колана му. Никой не се осмеляваше да му проговори. Ако някой от отците забравеше да го назове с титлата му, "дядо Спиридоне", ставаше звяр. През един Велик пост в манастира дошли бандити и искали от монасите сирене. "Брей, прасета такива, казва им той, през Великия пост ли ще търсите сирене?" И ги изхвърлил навън. Друг път отците били разглобили църковните полилеи, за да ги почистят. Разбойниците видели различните части, които блестели, и помислили, че това е злато. Отишли, сложили ги в чували и събрали добитъка от околността, за да ги пренесат. А той, щом ги видял, хванал ги, взел чувалите и ги изпразнил. "Ей, боклуци, казал им, това е бронз, бакър - също като вас!" Нямаше никакъв страх. Обаче на старост се разболя и се беше

² Т.е. от прекомерната любов на нейната свекърва към сина си - нейния съпруг - б. пр.

³ Един от двайсетте главни светогорски манастира - б. пр.

⁴ Член на манастирския събор - управителното тяло в манастира - б. пр.

смирил. Бяха ми възложили да му помагам по малко. Веднъж ми каза: “Моли се, Аверкие ⁵, не се чувствам добре”. Станах и започнах да се моля по броеницата: “Господи Иисусе Христе, помилуй Твоя раб, стареца Спиридон”. “Море, какъв ти “старец Спиридон”, кажи “Спиро”, каза той. Колко го бяха смирили болестта и старостта! Къде ти преди това да се осмелиш да не му кажеш “дядо Спиридон”!

Ето на, и баща ми в старините си бе смирен от една муха. Един ден сестра ми го заварила да плаче. “Какво ти е, татко?, попитала го. Да не би някое внуче да те е оскърбило?” “Не е, не е, казва й. Какво нещо е човекът! Опитвах се да убия една муха с мухобойката и не можах. Удрях я отсам, бягаше натам, удрях оттам, бягаше на другата страна. А когато бях млад, имах такъв мерник, че турците не ги убивах, а стрелях около тях и ги принуждавах да се предадат. На шестнадесет години се прицелих в един лъв, раних го и се борих с ранения лъв, а сега една муха не мога да убия! Ах, нищо не е човекът”. Горкият чувстваше себе си като едно нищожество, сякаш не е сторил нищо в живота си.

И на Света Гора в старческите приюти на манастирите ⁶ колко се смиряват старчетата! Преживяват и второ... пострижение! Отрязват им косите, за да не са толкова дълги и да е по-лесно да ги мият. Отрязват им и брадите, че по тях се стичат слюнки, ядене, и как след това да ги почистят? Това е последното им пострижение. Пострижение на смирението!

Наградата за грижите към старите

Докъде стигна светът! И във Фараса ⁷, и в Епир се грижеха дори за животните в старините им. Не колеха не само мулетата, но и тия животни, чието месо се ядеше. Старите волове например, с които са орали, ги уважаваха, грижеха се за тях, гледаха ги, защото си казваха: “Яли сме хляб от тях”. Работните животни, които се трудеха на полето, имаха и добри старини. А тогава хората нямаха техниката, която имат днес. Трябваше с ръчната мелница да смелят нахута, да го наситнят, за да може горкият стар вол да го яде. Днешният свят обаче съвсем се е отклонил от пътя. Не гледат старите хора, какво остава да гледат животни!

Никога в живота си не съм се чувствал толкова добре, колкото през ония няколко дни, през които ми бяха казали да се грижа за един Старец ⁸. За гледането на стари хора е приготвена голяма награда. Спомням си, че разказвах за един послушник на Света Гора, който бил обладан от зъл демон и му дали послушание да се грижи за шестима старци в старческия приют на манастира. През онези години беше трудно, нямаше улеснения. Горкият натоварвал дрехите с един прът на гърба си и ги носел далеч до едно корито, за да ги изпере с пепелява вода... Не след дълго време бил освободен от демона и станал монах. Защото освен че принасял себе си в жертва за другите, но и старците го благославяли ⁹.

Много съпрузи негодуват и излизат от равновесие заради трудностите в семейството, предизвикани от своенравието и недоволството на старците, за които се грижат. Забравят за белите, които самите те са правили или за капризите и своенравието, които те са проявявали, когато са били деца. Не си спомнят, че не са оставяли родителите си на мира със своя плач и немирства. Бог допуска да изпитват тези трудности, за да изплатят по някакъв начин своите пакости. Сега е техен ред да застанат в помощ на възрастните си родители и да се грижат, чувствайки благодарност за жертвите, които са правели за тях, когато са били деца. Тези, които не чувстват това задължение към родителите си, ще бъдат съдени от Бога като несправедливи и неблагодарни.

И виждам, че понякога мъките, които имат мнозина светски хора, се дължат и на това, че родителите им са огорчени от тях. Семействата страдат, защото не се грижат за старците си. Когато отвеждат бедната старица или горкия старец и ги изоставят в някой старчески дом, и освен това им вземат имуществото, а старците

⁵ Името на Стареца Паисий като расофорен монах - б. изд.

⁶ Според устава на Света Гора всеки от двайсетте манастира е длъжен да има на отделно място приют за остарелите монаси, като грижата за тях се възлага на някои от манастирските братя - б. пр.

⁷ Родното село на Стареца Паисий в Мала Азия - б. пр.

⁸ Това най-вероятно е старецът Тихон - б. пр.

⁹ В първия том от “Слова”-та пространно е изложено учението на Стареца за силата на благословието, което излиза от благодарни уста - б. пр.

не могат да се порадват на внучетата си и умират с мъка на сърце, каква благословия ще получат децата им? Днес една възрастна жена ми казваше, че има четирима оженени синове, живеещи на съседни улици, и не може да ги види, защото веднъж посъветвала снахите си: “Имайте любов помежду си и се черкувайте!” Леле, ония озверели! Казали й: “Да не си стъпила повече в къщите ни”. Плачеше горката; пет години не е виждала децата си. Каза ми: “Моли се, отче, имам и внучета; нека поне в съня си да ги видя”. Е, после какъв успех ще имат децата й?

И въпреки че бабата е голямо благословение за семейството, тези хора не разбират това. Обикновено мъжът първи изпада в немощ и жена му се грижи за него. Когато мъжът умре, тогава, за да не се чувства жената безполезна, много ще е добре, ако децата й я приберат въщи да пази внуците. По този начин и тя е доволна, а и на младото семейство е в помощ. Защото майката не може да смогне от многото работа да даде на децата необходимата ласка и обич. Дава я бабата, защото нейната възраст е възрастта на обичта и ласката. И виждаме, че когато детето върши бели, бабата го милва, докато майката му се кара. Благодарение на грижите на бабата и майката върши спокойно работата си, и децата получават милувки и обич, а и бабата се радва на обичта на внуците си.

Който гледа родителите си, има голяма благословия от Бога. Един ден един млад баща ми каза: “Отче, мисля в къщата, която ще построя, да направя два апартамента за родителите и за тъста и тъщата ми”. Как ме трогна! С колко благословии го благослових! Чудя се как семействата не разбират това! Преди няколко дни дойде една жена и ми каза: “Отче, майка ми има хемиплегия¹⁰. Омръзна ми осем години да я завъртам на едната и на другата страна”. Чуйте само! Дъщеря да говори така за майка си! “А, казвам й, много е просто! Сега ще се помоля да боледуваш ти осем години от хемиплегия, а майка ти да се оправи, за да се грижи за теб”. Развика се: “Не, недей, отче!” “Тогава четири години, казвам й, поне четири години! Бре, не те ли е срам? Кое е за предпочитане? Човек да е здрав, да не го боли и да се грижи за един болен, като при това получава и награда от Бога, или да се мъчи от някоя болест, да не може да повдигне крака си, да се смирява и да моли другите: “Донеси ми подлогата, обърни ме насам, обърни ме натам?” Като чу това, малко се усмири.

Ако децата се поставят на мястото на остарелите си родители или снахата се постави на мястото на свекърва си и размисли: “И аз ще остареея и един ден ще стана свекърва; бих ли искала снаха ми да не ми обръща внимание?”, тогава няма да съществуват такива проблеми.

Благословията на родителите

Най-голямото наследство за децата е благословията на родителите. Затова нека се погрижат да я получат. Виждате ли какви неща направил старозаветният патриарх Иаков, за да получи благословията на баща си? Дори си надянал ярешки кожи! (виж Бит. гл. 27).

Особено майчината благословия е велико нещо! Някой казваше: “Всяка дума на майка ми е една златна лира”. Ето, преди известно време какво впечатление ми направи един човек от Йоханесбург. Дойде в колибата през есента. Казва ми: “Отче, майка ми се разболя и дойдох да я видя”. Не минаха и три месеца и за Рождество Христово дойде отново. Питам го: “Как така пак си тук?” “Разбрах, казва ми, че майка ми отново е болна и дойдох да й целуна ръка, понеже е възрастна и може да умре. За мен най-надеждното имущество е благословията на майка ми”. Шестдесетгодишен човек тръгна от Йоханесбург и дошъл в Гърция, за да целуне ръката на майка си! И сега е получил такова Божие благословение, че замисля да направи един старчески дом за духовници и да го подари на Църквата. Тоест нямало е къде да побере благословиите, които е получил. За мен една такава душа е лекарство. Все едно че съм в пустинята Сахара и внезапно намирам малко вода. За жалост тези неща постепенно изчезват.

Веднъж друг човек дойде в колибата, плачейки: “Отче, майка ми ме прокле. Въщи постоянно сме болни, умъчнени, работата ми не върви...” “И ти нещо си съгрешил пред нея, казвам му. Не може майка ти без нищо да те е проклела”. “Да, казва ми, и аз съм виновен...”. “Иди и поискай прошка от майка си”, казвам му. “Ще отида, отче, казва ми, дай ми благословията си”. “Моята благословия я имаш, казах му, но вземи и

¹⁰ Парализа на едната страна на тялото, предизвикана обикновено от инсулт - б. пр.

благословията на майка си”. Казва ми: “Трудно ще ми даде благословията си”. “Иди и ако не ти я даде, кажи й: “Един Старец ми каза, че и ти ще предадеш душа”. Отиде и майка му го благословила така: “Дете мое, да имаш благословението на Авраам!” Не след дълго дойде на Света Гора с бонбони и локуми. Беше изпълнен с радост. Децата му оздравели, работата му потръгнала добре. Постоянно се просълзяваше и казваше: “Слава Богу”. Целият му живот се промени и говореше само за духовни неща. А колко повече, когато от самото начало човек има уважение към родителите си! Как няма да получи и Божието благословение?

ДУХОВЕН ЖИВОТ

"Ако човек обикне Бога, ако осъзнае великата Му жертва и бладеянията Му и с разсъждение принуждава себе си да подражава на светиите, бързо ще се освети; тогава се смирява, чувства своята окаяност и голямата си неблагодарност към Бога".

Духовният живот в семейството

Колкото повече човек недоволства, толкова повече съсипва себе си

- Отче, на какво се дължи недоволството и ропотът, и как може да се избегне?

- Дължи се на черногледството и песимизма, а със славословието човек го отхвърля от себе си. Недоволството ражда недоволство, а славословието - славословие. Когато човек не се оплаква за някое затруднение, което го е споходило, но прославя Бога, тогава дяволът се пръска от яд и отива при някой друг, който се оплаква и недоволства, за да обърка още повече живота му. Защото колкото повече човек недоволства, толкова повече съсипва себе си.

Някои пъти дангалакът ни ограбва и ни довежда до такова състояние, когато нищо не ни радва. А човек може за всичко да се радва духовно, да славослови и да има Божието благословение. Ето, познавам едного на Света Гора, който, ако завали и му кажеш: "Пак вали", започва: "Да, постоянно вали, ще изгнем от толкова влага". Ако след малко дъждът спре и му кажеш: "Е, не валя много", казва: "Ами да, та дъжд ли беше това? Ще изсъхне земята..." И не можеш да кажеш, че не е добре с ума си, но просто е свикнал да роптае. Уж е умен, а мисли като безумен!

Недоволството и ропотът донесат проклятие. Все едно човек сам проклина себе си, след което идва Божият гняв. В Епир познавах двама земеделци. Единият беше глава на семейството, имаше една-две нивички и поверяваше всичко в Божите ръце. Трудеше се колкото може, без да чувства душевен смут. "Ще направя каквото успея", казваше си. Понякога някои снопи му изгниваха поради дъжда, понеже не успяваше да ги прибере, други му разпръсваше вятърът и въпреки това за всичко казваше: "Слава Богу", и всичко му вървеше добре. Другият имаше много ниви, крави и т.н., а нямаше и деца. Но когато някой го попиташе: "Как я караш?", отговаряше: "Остави се, по-добре не питай". Никога не казваше "Слава Богу", винаги недоволстваше. И да видите, постоянно я крава ще му умре, я нещо друго ще му се случи. Всичко имаше, но нямаше успех.

Затова казвам, че славословието е велико нещо. От нас зависи дали ще вкусим от благословиите, които Бог ни дава. Как обаче да ги вкусим, след като Бог ни дава например банан, а ние мислим колко по-хубави неща яде еди-кой си богаташ? Колко хора ядат само гол сухар, но ден и нощ славословят Бога и се насищат с небесна сладост! Такива хора придобиват духовна чувствителност и разпознават Божиите милувки. Ние не ги чувстваме, понеже сърцата ни са хванали кора и не сме доволни от нищо. Не разбираме, че щастието е във вечността, а не в суетата.

Нека поставим Бог за кормчия на нашия живот

- Отче, защо Царството Божие в Евангелието се оприличава на синапово зърно, "което, когато се посее в земята, е най-малко от всички семена земни; а кога се посее, пониква и става по-голямо от всички злакове"? (Марк. 4, 31, 32 виж и Мат. 13:32; Лук. 13:19).

- Синапът като семе е много малък, но когато се посее, става цял храст. Дори птичките отиват и кацат по клоните му. Словото Божие е оприличено на това семе, защото от едно малко евангелско слово човекът се развива и постига Царството Божие.

- Отче, как човек чувства това, което се казва в Свещеното Писание: "Царството Божие вътре във вас е" (Лук. 17:21)?

- Благословена моя, когато чувстваме в себе си част от райската радост, тогава Царството Божие е вътре в нас. И обратното, когато чувстваме душевен смут, угризения на съвестта, тогава имаме в душата си част от

вечните мъки. Велико нещо е още от този живот човек да чувства в себе си една част от райската радост. Не е трудно да постигнем това; за съжаление обаче егоизмът ни възпрепятства да достигнем до това духовно величие.

Човекът сам може да превърне живота си в рай, ако приеме Бог като благ Баща да го направлява. Трябва да има доверие в Бога, да се надява на Него за всичко, което възнамерява да прави и да Го слави за всичко. Да не се тревожи. Тревогата причинява едно пречупване на душата, парализира я. Когато човек търси Царството Небесно, всичко останало идва самт. В Евангелието се казва: “Първом търсете Царството на Бога” (Мат. 6:33), но и “царството небесно бива насилвано, и насилници го грабят” (Мат. 11:12).

Хората днес направиха живота си труден, защото не се задоволяват с малко, но постоянно преследват материалните блага. Обаче който иска да живее истински духовен живот, преди всичко трябва да се задоволява с малко. Когато животът му е опростен, без много грижи, той ще е свободен от светския дух, а и ще му остава време за духовни занимания. Иначе ще се съсипва от умора, опитвайки се да следва модата, ще се лиши от спокойствие и мир и ще трупва тревоги и душевен смут.

И забелязвам как хората често правят живота си мъчителен! Днес както пътувахме с един човек от Урануполи ¹, той ме помоли да се отбием замалко в дома му. Понеже настояваше, не исках да му чупя хатъра. Щом стигнахме външната врата, той си свали обувките и влезе вътре на пръсти. Питам го: “Какво ти стана, защо ходиш така”? “Нищо, отче, казва ми, стъпвам внимателно, за да не разваля паркета”. Какво да кажеш? Мъчат се без причина.

Болката за ближния помага на семейството

Колкото повече материални блага придобиват хората днес, толкова повече проблеми имат. Нито чувстват благодарност към Бога за благодеянията Му, нито забелязват нещастieto на ближните си, та да извършат някоя милостиня. Разхищават, а не помислят за другия, който няма какво да яде. Как после да дойде Божията благодат? Дори човек да има и семейство, все от някъде трябва да успява да икономиса по нещо и да даде милостиня. Да каже на жена си и децата си, че еди-къде си има някой болен, който е изоставен или някое бедно семейство, което е в голяма нужда. Ако нямат възможност да дадат пари, нека им каже: “Нека им дадем поне някоя християнска книга, така и така имаме много”. Който дава на нуждаещите се, принася полза и на себе си, и на семейството си.

Там, в Русия горките вярващи колко много се лишават! Веднъж дадох на един руски свещеник кутийка с тамян и му казах: “Един скромен подарък”. “Та това скромно ли е, казва ми. Ние нямаме такъв хубав тамян”. И тук, в Гърция колко страдат бежанците! В Халкидики видях един бежанец, който нареждаше плочки и вземаше по триста драхми на квадратен метър ², и казваше: “Слава Богу, че имаме хляб”. Затова когато един предприемач ми сподели, че в работата си трупва грехове, аз му казах: “Ако наемеш тия бежанци и се погрижиш за тях, ще се разтовариш от греховете си. Те нямат къде да живеят. В сравнение с тях ти си Онасис” ³.

Бог е допуснал да има болни, бедни и т.н., за да се упражняваме в добродетелта. Той би могъл да се погрижи и за болните, и за бедните, но тогава щяхме да имаме лъжливото чувство, че сме добродетелни. Бихме казвали например, че сме милостиви, без да сме такива, а сега нашите дела правят явни добродетелите ни. Слава Богу, съществуват хора, които се жертват за ближния си. Запознах се с един човек, който веднага щом се уволни от казармата, прие да бъде несправедливо осъден с голямо наказание, за да спаси едно семейство. Не се уплаши от това, че ще стане за резил, нито че ще навреди на кариерата си.

И знаете ли, виждам как Бог нарежда нещата така, че поне един в семейство да има вяра и благоговение, за да получат помощ и останалите!

¹ Крайморско селище, чието пристанище служи за вход (и изход) на Света Гора - б. пр.

² Казано през 1992 г.

³ Гръцки милиардер, един от най-богатите хора в света - б. пр.

В Коница познавах едно семейство, в което всички бяха безразлични към Църквата. Само една от дъщерите се отличаваше. Щом чуеше камбаната, захвърляше престилката, оставяше цялата си работа по средата и отиваше на църква. Дори когато дойдоха германците⁴ и клисарят биеше камбаната, за да призове хората да напуснат домовете си, тя отиваше в църквата за вечерня! Беше и много състрадателна, въпреки че родителите ѝ бяха големи скъперници. Баща ѝ вместо сготвена храна ядеше сух комат хляб, който топеше във вода. Майка ѝ също беше много стисната. Макар че децата ѝ заемаха високи постове и бяха богати, тя търсеше да намери някое горящо въгленче в огнището и вземаше огън от него с помощта на тънка свещичка, само и само да не изхаби една кибритена клечка! За джезве използваша консервна кутия! Аз тогава бях в манастира “Стомион”. Ако дъщерята искаше да вземе нещо от къщи за някой беден, а ѝ беше трудно да го изнесе скришом, казваше на майка си: “Майко, калугерът иска това”. А майка ѝ казваше: “Дай му го, дай му го”, понеже ме обичаше. Само за калугера не възразяваше. Но и по време на окупацията дъщерята незабелязано помагаше на бедните. Скришом вадеше жито от техния хамбар, натоварваше го, откарваше го до мелницата, смилаше го и раздаваше брашното на бедните семейства. Веднъж майка ѝ я беше хванала и колко много претегли тогава!... След това беше дала следния обет: “Боже мой, помогни ми да намеря работа и ще давам цялата си заплата за милостиня”. На другия ден я повикали в едно учреждение. Ах, колко се радваше! И удържа обещанието си; нито чифт чорапи не купи за себе си от заплатата, но всичко раздаваше като милостиня. Колко хора сега я благославят: “Бог да прости, да се осветят костите на родителите ти!” Затова Бог помогна след това и на майка ѝ.

Упражняване на добродетелите в семейството

- Отче, как един семеен човек може да се упражнява в добродетелта?

- Бог дава възможности. Но мнозина, въпреки че молят Бога да им даде възможности да се упражняват в добродетелта, роптаят, когато срещнат някоя трудност. Например понякога добрият Бог поради безкрайната Си любов дава възможност на мъжа да се упражни в смирение и търпение. Отнема благодатта Си от жената и тя започва да става своенравна и да се държи грубо с него. Тогава мъжът трябва да се радва и да благодари на Бога за това, че му дава възможност да се подвизава, а не да роптае. Или пък майката моли Бога да ѝ даде търпение. Детенцето отива и както масата е наредена и готова за ядене, то дърпа покривката и събаря всичко на земята. Тогава все едно казва на майка си: “Мамо, имай търпение!”...

И изобщо трудностите, които съществуват днес в света, принуждават тези, които искат да живеят духовен живот, да бъдат бдителни. Както - да пази Бог - при започването на война хората са в бойна готовност, по същия начин е сега и с тези, които се опитват да живеят духовно. Ето, горките младежи, които живеят църковен живот, колко трудности срещат! Обаче борбата с неблагоприятната среда, в която живеят, им помага да са бдителни. А виждаш как в мирно време, когато няма затруднения, повечето се разхлабват и го удрят на живот. Макар че и тогава трябва да се възползват от мира за духовен напредък; да полагат усилия да отстраняват недостатъците си и да развиват добродетелите.

В духовния живот много помага безмълвието⁵. Добре е човек да може по някой час от деня да се уединява в безмълвие. Да изследва себе си, за да познае страстите си и да се подвизава да ги отстрани, за да очисти сърцето си. Най-добре е, ако къщи има някоя тиха стая, която да напомня за атмосферата на монашеска килия. Там, “в скришно” (Мат. 6:4) ще може да извършва духовните си задължения, да чете, да се моли. Много е полезно преди молитвата прочитането на кратък откъс от някоя духовна книга, защото с това и душата се стопля, и умът се пренася в духовната сфера. Затова, когато човек има през деня много занимания и грижи и може да отдели например само десет минути за молитва, то за предпочитание е да прочете преди това нещо силно за две минути, с което да прогони дневните грижи от ума си.

- Отче, може би е малко трудно човек да върши това, когато живее в света?

⁴Т.е. през Втората световна война - б. пр.

⁵ Безмълвие - в светоотеческата традиция означава липсата на външни грижи (на славянски - “мълва”), притихване на душата в себе си, пребиваване насаме пред Бога - б. пр.

- Не е, има миряни, които живеят много духовно - като аскети. Спазват постите, прочитат църковните служби, молят се с броеница, правят поклони, въпреки че имат деца и внуци. В неделя отиват на църква, причастяват се и се връщат отново в "килията" си, както пустинниците, които в неделя отиват в съборния скитски храм, а после се завръщат за безмълвие в килиите си. Слава Богу, има много такива души в света. Например познавам един семеен човек, който постоянно повтаря Иисусовата молитва, където и да се намира, и молитвата му винаги е придружена със сълзи. Молитвата му е станала самодвижна и сълзите му са сладки, сълзи на божествено веселие. Спомням си и за един работник - казваше се Янис - там на Света Гора, който работеше толкова усилено, че вършеше работа за двама. Бях му казал да си повтаря молитвата, когато работи, и постепенно свикна да я казва постоянно. Веднъж дойде и ми каза, че усеща голяма радост, когато си повтаря молитвата. Казах му: "Започна да се развиделява". Не след много време научих, че двама пияни са го убили. Колко ми беше мъчно! След няколко дни един монах търсел някакъв инструмент, но не го намирал, защото Янис го бил прибрал някъде. Вечерта Янис му се явил насън и му казал къде го е сложил. Беше достигнал до духовно състояние, в което можеше да помага и от другия свят.

Колко е прост духовният живот! Ако човек обикне Бога, ако осъзнае великата Му жертва и благодеянията Му и с разсъждение принуждава себе си да подражава на светиите, бързо ще достигне святост. Стига само да се смирява, да чувства своята окаяност и голямата си неблагодарност към Бога.

Молитвата в семейството

- Отче, трябва ли цялото семейство заедно да извършва вечерието ⁶ ?

- Нека големите да бъдат великодушни. Нека те да прочетат вечерието, а на малките деца да кажат: "Ако искате, останете замалко". Когато децата са малко по-големи, вече могат да имат някакъв ред. Например възрастните да четат петнайсет минути, а децата - от две до пет минути, а ако сами пожелаят повече, нека стоят колкото поискат. Ако родителите ги държат със себе си през цялото вечерие, после негодуват. Не трябва да ги насилват, защото те още не са разбрали силата и стойността на молитвата. Да речем, че родителите могат да ядат и фасул, и месо, и каквато и да е твърда храна. Обаче, когато детето може да яде само мляко, ще го карат ли да яде месо, понеже е по-силна храна? Може да е по-силна храна, но горкото не може да я смели. Затова в началото му дават малко парченце месо с бульон, за да поиска да опита отново.

- Отче, често пъти и възрастните вечер са толкова изморени, че не могат да прочетат дори вечерието.

- Когато са много изморени или болни, нека прочетат половината вечерие или да кажат поне "Отче наш". Да не изоставят съвсем молитвата. Както ако по време на война се озовеш сам на някой хълм и си обкръжен от врагове, от време на време даваш по някой единичен изстрел, за да се плашат враговете и да не предприемат атака, така и те нека дават по някой изстрел, за да се плаши дангалакът и да бяга.

Молитвата в семейството има голяма сила. Познавам двама братя, които с молитвата си успяха не само да удържат родителите си от развод, но направиха така, че те още повече да се обикнат. Нашият баща ни казваше: "Правете каквото правите, но два пъти на ден трябва да се явявате пред Бога, за да знае къде се намирате". Всяка сутрин и всяка вечер се молехме всички заедно пред иконостаса - баща ми, майка ми и ние, децата, а накрая се покланяхме пред иконата на Христа. Когато пък в семейството имахме някакъв проблем, молехме се, за да се разреши. Помня, веднъж, когато се разболя най-малкият ни брат, баща ни каза: "Елате да помолим Бога или да го излекува, или да го вземе, за да не се мъчи". Помолихме се всички и той се оправи. Но и на масата сядяхме всички заедно. Първо казвахме молитва и след това започвахме да ядем. Ако някой започнеше да яде, преди трапезата да е благословена, казвахме: "Този падна в блудство". Считахме за блудство липсата на въздържание. Семейството се разпада, ако всеки идва по което време си иска и яде сам, без да има нужда.

⁶ Благочестивите гърци всяка вечер преди сън прочитат вечерието (вечерните молитви в нашите молитвеници са славянска традиция) - б. пр.

Духовният живот на съпрузите

- Отче, какво трябва да прави жената, когато мъжът не живее духовно?

- Да възложи това на Христа и да се моли сърцето му да се смекчи. Постепенно Христос ще направи десант в сърцето му и той ще започне да се замисля. Щом сърцето му малко се смекчи, тогава жената може да го помоли например да я закара с колата до църква. Няма да му казва: "Ела и ти на църква", но ще му каже: "Моля те, би ли могъл да ме закараш до църквата?" Ако я закара до там, може да си каже: "След като така и така съм дошъл до тук, нека вляза и аз замалко, да запаля една свещ". И тъй постепенно може би ще продължи по-нататък.

- Отче, може ли по някакъв начин изповедникът на жената да помогне и на мъжа ѝ?

- Често пъти, за да се помогне на мъжа, изповедникът трябва да извърши духовна работа над жената. Тогава доброто от жената ще се предаде и на мъжа, и ако той има добро сърце, Бог ще му помогне да се промени.

Жената има благоговение по природа. Но когато мъжът, въпреки че е бил малко безразличен към Църквата, претърпи духовен обрат, след това напредва стабилно в духовния живот, тъй че и жената не може да го достигне. Може дори да започне да му завижда за това, че тя не напредва така. Затова в тези случаи казвам на мъжете да внимават. Защото какво се получава? Ако мъжът напредва духовно, а жената не живее толкова духовно, тогава тя ще започне да му се противопоставя. Ако мъжът каже: "Хайде, времето напредна, ставай да ходим на църква", тя му отговаря: "Отивай си сам! Не виждаш ли колко много работа имам да свърша..." Или пък ако мъжът ѝ каже: "Защо кандилото е изгасено?" или отиде той да го запали, наранява егоизма ѝ, и тя му се развиква: "Какво е това, поп ли ще ставаш? Калугер ли си?" Може дори да му каже: "Защо да гори това кандило? По-добре да дадем зехтина на някой беден". До такива протестантски изявления може да стигне. Естествено след това чувства горчивина за приказките, които е наговорила, но се огорчава и за напредъка, който вижда у мъжа си. При такива ситуации хиляди пъти по-добре е кандилото да остане изгасено, отколкото мъжът да отиде да го запали. За да избява семействата от разруха, казвам на мъжете: "Когато видиш жена си в добро разположение, кажи ѝ: "Ако ходя на църква и се моля по малко, и правя по някой поклон или чета някоя духовна книга, не правя това от голямо благочестие, но защото тия неща ме възпират и ме удържат да не се увлека от това жалко общество и да започна да ходя по кръчми с приятели и т.н." Когато мъжът подходи към въпроса по този начин, тогава жената се радва и може да се промени и да го задмине в духовния живот. Ако обаче не подходи по този начин, ужасно я наранява. Може да стигнат и до развод. Ако мъжът иска да помогне на жена си в духовно отношение, нека се опита да я свърже с някое семейство, което живее духовно и майката е благочестива, тъй че да пожелае да ѝ подражава.

Деца и духовен живот

- Отче, една майка дава светена вода на детето си, а то я плюе. Какво да прави?

- Нека се моли за детето си. Може би и начинът, по който му дава светената вода, предизвиква противна реакция. За да вървят децата по Божия път, трябва и родителите да живеят правилен духовен живот. Някои вярващи родители се опитват да помогнат на децата си да станат добри деца, не защото се грижат за спасението на душите им, но защото искат да имат добри деца. Тоест, повече ги притеснява какво ще кажат хората за децата им, отколкото това, че може да отидат в ада. Но в такъв случай как да помогне Бог? Целта не е децата насила да ходят на църква, а да обикнат църквата. Не да вършат доброто насила, а да го почувстват като необходимост. Детските души чувстват невидимо светия живот на родителите си и тогава те по естествен начин стават послушни. Така израстват в атмосфера на благоговение и с двойно здраве⁷, без психически травми. Ако родителите насилват детето си поради страх Божий, тогава Бог помага и детето получава полза. Ако обаче го правят от егоизъм, тогава Бог не помага. Много често децата страдат поради гордостта на родителите.

⁷Т.е. духовно и телесно - б. пр.

- Отче, някои майки ни питат как да се молят три-четиригодишни деца?
- Кажете им: “Ти си майка; виж сама колко издържа детето ти”. Да не им налагат режим.
- Отче, може би децата, които идват с родителите си на бдения, се изморяват?
- Нека ги оставят по време на утрения малко да си починат и да ги вземат в храма за светата Литургия.

Майките трябва да учат децата си да се молят още от малки, но без да ги насилват. Навремето хората от селата на Кападокия живеяха в една аскетическа традиция. Родителите отиваха с децата си в уединени места и там правеха поклони и се молеха със сълзи; и така учеха децата да се молят. Когато турците отиваха вечер да ги ограбват, минаваха покрай параклисите, чуваха плач и се чудеха. “Хубава работа, какво става тук? Тия през деня се смеят, през нощта плачат?” Не можеха да разберат какво става.

По молитвите на малките деца могат да стават чудеса. Каквото просят от Бога, Той им го дава, защото са невинни и Бог чува тяхната чиста молитва. Спомням си веднъж, когато родителите ни бяха отишли на полето, бяха ме оставили вкъщи с двамата ми по-малки братя. Внезапно небето почерня и заваля дъжд като из ведро. Казахме си: “Какво ли правят сега родителите ни? Как ще си дойдат вкъщи?” Двата по-малки започнаха да плачат. Казах им: “Елате да помолим Христос да спре дъжда”. Коленичихме и тримата пред иконостаса и се помолихме. След няколко минути дъждът спря.

Родителите трябва с разсъждение да помагат на децата си още от малки да се доближат до Христа и от малки да преживяват висшите духовни радости. Когато започнат да ходят на училище, трябва постепенно да ги научат да прочитат по някоя духовна книга и да им помагат да живеят духовно. Тогава ще бъдат ангелчета и с молитвата си ще имат голямо дръзновение пред Бога. Такива деца са духовен капитал за дома. Особено житията на светиите помагат много на малките деца в духовния живот. Аз като малък вземах някои жития, които се намираха по онова време, и отивах в гората; четях, молах се. Летях от радост. От десет до шестнадесетгодишен, когато започна гръцко-италианската война, живеях безгрижен духовен живот. Детските радости са чисти, отпечатват се у човека и много го трогват, когато порасне. Ако децата живеят духовно, ще бъдат радостни в този живот, а в другия ще се радват вечно близо до Христа.

Отношенията с роднините и приятелите

- Отче, една госпожа попита какво да прави с две свои братовчедки, които вече години живеят наготово за нейна сметка?
- Че какво иска? Да измислим ново Евангелие ли? От нея Бог иска да им помага, а Той ще направи което е полезно за душите им.
- Отче, когато между роднини възникне някоя неуредица, трябва ли човек да им каже нещо, за да им помогне?
- Да, трябва да каже нещо по деликатен начин, защото ако си мълчи, може би с това нанася вреда. Ако му се обидят, нека отиде отново и да им каже: “Простете ми, че ви оскърбих”, и занапред да ги остави на мира и само да се моли за тях.

Който иска да живее в мир, трябва особено да внимава в отношенията си с роднини и приятели. Да не се подлъгва от учтивостта, която може да срещне. Светската учтивост може да бъде много вредна, защото в нея има лицемерие. Според външното си държание човек може да изглежда като един съвършен светец, но когато се разкрие вътрешният му свят, да се окаже съвсем противоположното.

- Отче, когато човек чувства добротата на другия, правилно ли е да се изказва за това на глас?
- Ако другият е негов много близък човек, не е необходимо, защото сигурно и той от своя страна някога му е свършил някоя услуга, а и онзи чувства в сърцето си вътрешната му благодарност. Ако обаче не му е близък човек, тогава нека изрази благодарността си по какъвто начин може. На чуждите хора казваме “благодаря”.

Но ако едно дете например иска да изрази признателността си към своите родители, не трябва да прави нищо друго, а постоянно, ден и нощ, да им казва “благодаря” за това, което са направили за него.

От голяма полза е това, човек да бъде прост в отношенията си към другите, да има винаги добри помисли за тях и да не приема всички хора на сериозно⁸. Да избягва разговори, които уж са за духовна полза, а по-скоро докарват главоболие. Да не очаква духовно разбиране от хора, които не вярват в Бога. По-добре да се моли за тях Бог да им прости и да ги просвети. Да разговаря с всеки на разбираем за него език и да не открива пред когото и да е великите истини, в които вярва и с които живее, защото няма да го разберат, понеже говори на друга честота и на различна дължина на вълните.

Някои казват: “Искам и другите да познаят Христа, както и аз Го познах”. И се правят на учители пред останалите. Трябва обаче животът им да е в съгласие с това, което учат. Когато с живота си преподават друг Христос и сами не вършат това, което говорят, тогава не могат да кажат, че са познали Христа. И ако човек не е преживял в опита си това, за което говори, ще бъде вън от действителността и рано или късно истинското му лице ще се издаде пред другите. Когато се отнесем към някого със състрадание и истинска любов, тогава тази истинска Христова любов изменя ближния ни. Човекът, който е придобил святост, където и да се озове, създава като че едно електромагнитно духовно поле и влияе върху ония, които са в това поле. Разбира се, трябва да внимаваме и да не пилеем напусто любовта си, и да не отдаваме сърцето си лесно, защото много пъти някои злоупотребяват със сърцето ни и го правят на кайма⁹, или пък не могат да ни разберат и ни се обиждат.

Искушенията по време на празници

- Отче, защо обикновено на празниците се случва някакво изкушение?

- Не знаеш ли? На празниците Христос, Света Богородица, светиите имат повод за радост и черпят, раздават благословии, духовни подаръци на хората. Както родителите черпят, когато децата им празнуват, или царете даряват амнистии, когато се роди някое царско чедо, така и светиите черпят. При това радостта, която те дават, е дълготрайна и душите получават голямо утешение и полза. Затова дяволът, понеже знае това, предизвиква изкушения, за да се лишат хората от Божиите дарове и да не се радват на празника, нито да получат полза от него. Например понякога в семейството, когато всички се готвят да се причастят на някой празник, изкусителят предизвиква свада помежду им и не само че не се причастяват, но и на църква не отиват. Дангалакът устройва така нещата, че да се лишат от цялата Божия помощ.

Това се забелязва и в нашия, монашеския живот. Често пъти дангалакът, понеже знае от опит, че ще получим духовна помощ на някой празник, в същия ден, или още от навечерието, предизвиква някое изкушение - нали е изкусител - и разваля цялото ни настроение и разположение. Може примерно да ни вкара в спор с някой брат, а след това ни внушава печал, разстройва ни душевно и телесно. По този начин не ни оставя да получим полза от празника чрез радостта на славословието. Когато обаче добрият Бог види, че не ние сме дали повод, а това се е случило само поради завистта на лукавия, тогава ни помага. А още по-голяма полза получаваме, когато смирено поемем вината върху себе си и не обвиняваме не само брата си, но дори и доброненавистния дявол, защото това му е работата - да предизвиква скандали и да сее злоба, докато човекът като образ Божий трябва да сее мир и доброта.

⁸ Старецът има предвид да не приемаме твърде навътре всичко, което другите правят или говорят за нас, защото в противен случай можем да си причиним сериозни душевни рани, без да съществува сериозна причина, особено ако сме по-чувствителни. Да приемаме на сериозно сериозните хора, а на приказките и поведението на несериозните спрямо нас да не обръщаме толкова голямо внимание, но с добри помисли да отразяваме всичко, което би могло да ни засегне или нарани - б. пр.

⁹ Т.е. нараняват дълбоко сърцето ни, злоупотребявайки с любовта, която сме показали към тях - б. пр.

Труд и духовен живот

Трудът е благословение

- Отче, едно време казаха: “По-добре да търкаш подметки, отколкото завивки”. Какво са имали предвид?

- Искали са да кажат: “По-добре да търкаш подметки, работейки, отколкото да лежиш в леглото, мързелувайки”. Трудът е благословение, дар Божий. Дава бодрост на тялото, свежест на ума. Ако Бог не бе дал труда, човекът би мухлясал. Работливите хора дори на старини не спират да се трудят. Ако спрат да работят, а все още имат сили, ще ги обземе меланхолия. Това е смърт за тях. Спомням си едно старче в Коница, близо деветдесетгодишно, и непрестанно работеше. Накрая умря на полето, на два часа път от дома си.

Освен това и самият телесен покой, който някои търсят, не е постоянно състояние. Отдавайки се на телесния покой, хората успяват само временно да забравят тревогите си. Приемат яденето си, десерта си, банята си, почивката си. Обаче, щом свърши всичко това, търсят някаква друга наслада. По този начин са винаги притеснени, защото винаги нещо им липсва; чувстват една празнота и душата им се стреми да я запълни. Докато този, който се труди и се уморява от работа, чувства постоянна радост, духовна радост.

- Отче, ако имаш проблем с кръста си, не можеш да вършиш всяка работа.

- Добре, а кръстът не се ли нуждае от упражнения? Няма ли да е от полза някоя работа, която е като гимнастика за кръста? Чуй да ти кажа: ако човек яде, пие, спи и не работи, изпада в състояние на отпуснатост и иска постоянно да спи, защото тялото му, нервите му се отпускат. Постепенно стига до там, че да не може да прави нищо. Едва повърви малко и се схваща. Докато, ако работи по малко и се раздвижи, укрепва в краката и ръцете. Забележи, че тези, които обичат труда, не спят по много (от умора може и изобщо да не заспят), но имат сили, защото се каляват с работата и укрепват телесно.

Особено за младия човек трудът е здраве. Забелязал съм, че някои разглезени деца, когато отидат в казарма, се каляват и заякват. Казармата им действа много добре. Разбира се, това ставаше в по-голяма степен едно време. Днес командирите се страхуват да се държат по-строго с войниците, защото, ако ги затегнат малко повече, започват да си режат вените, да изпаднат в нервни кризи... Казвам на родителите да плащат на някого и да изпращат децата си при него да работят, за да са здрави - стига да вършат някоя работа, която обичат. Защото един младеж, който има сили и ум, ако не работи, става ленив и вял. Особено когато вижда, че другите напредват, егоизмът му причинява смут и объркване и вече нищо не може да му донесе удовлетвореност. Постоянно е смущаван от лоши помисли и умът му се размътва. След това дяволът отива и му казва: “Загубен човек си ти, виж какъв си непрокопсаник! Еди-кой си стана учител, другият си има собствена работа и си докарва пари, а ти къде ще свършиш накрая?”, и така го отчайва. Докато ако работи, ще придобие увереност в себе си в добрия смисъл на думата. Ще види, че и той може да се оправя, а и умът му ще е зает с работата и ще се избави от помислите. Така се получава двойна полза.

Изборът на професия

- Отче, някои родители насочват децата си към своята професия и при това често пъти подлагат детето на натиск.

- Не, това, което правят, не е хубаво. Не трябва да насилват децата си да вършат нещо, което допада на самите тях, ако то не допада и на децата. Запознах се с един младеж, който искаше да следва богословие и да стане свещеник. Майка му, обаче не го оставяше на мира, настояваше да следва медицина. Младежът беше научил византийското църковно пеене и пееше в една църква. Беше конструирал самичък някакъв музикален инструмент и упражняваше гласовете. Имаше много познания в музиката - това му беше дарба. Съчиняваше тропари, служби... Щом завърши гимназията, положи изпити и бе приет в Богословския

факултет. Майка му изпадна в нервна криза от притеснение. По-късно идваше при мен и ме молеше: “Отче, помоли се да се оправя, а детето ми нека прави каквото иска”. Щом се справи, отново не го оставяше да прави това, което иска. След това и той изостави всичко и накрая пропадна.

Когато виждам, че младите се затрудняват коя наука да изберат, казвам им: “Вижте коя наука ви харесва, така че да правите това, което ви е заложено по природа”. Ако не е в природата им това, което мислят да правят, опитвам се да ги убедя да вложат сърцето си в това, което им е дадено по природа, за да получат полза. Тоест, помагам им да следват науката, която искат и да се занимават с професията, която е в съответствие със силите им, стига да го правят по Бога. Ако някой има склонност към музиката, нека стане учител по музика или добър църковен певец, който с живота и пеенето си ще помага на тези, които го слушат, да обикнат Църквата и молитвата. Ако има склонност към рисуването, нека стане художник или иконописец и с благоговение да рисува икони, които ще вършат чудеса. Ако има склонност към някоя наука, нека ѝ се отдаде и любостно да се потруди.

И да видите, на човек му личи още от малък каква склонност има. Веднъж в манастира “Стомион” беше дошъл един човек с двете си племенничета. Едното, шест-седемгодишно, седна до нас и постоянно ни задаваше различни въпроси. Питам го: “Какъв ще станеш, като пораснеш?” “Адвокат!”, казва ми. Другото дете някъде го изгубихме от поглед. Питам чичо му: “Къде отиде другото дете? Да не падне в някоя пропаст”. Излизаме вън да го намерим и чуваме някакви удари в дърводелната. Отиваме там и що да видим? Беше наклъцало с теслата гладката повърхност на тезгяха, където рендосваме! “Какъв ще станеш, когато пораснеш?”, питам го. “Мебелировчик!”, казва ми. “Пожелавам ти да станеш, казвам му. Пък халал да ти е дъската! Няма нищо!”

Любов към работата

- Отче, защо много хора чувстват скука на работата си?

- Може би не обичат работата си? Или може би вършат постоянно едно и също нещо? Често при някои видове работа, в една фабрика, да речем, в която се прави дограма, един работник от сутринта до края на работното време лепи ли, лепи; друг постоянно поставя стъкла, друг пък маджунира. Постоянно вършат една и съща монотонна работа, а началникът ги наблюдава. И не са ден или два - все едно и също; и им омръзва. Едно време не беше така. Един дърводелец приемаше от строителите четири стени, а на стопанина трябваше да предаде завършената къща до ключ. Изработваше подовете, дограмата, маджунираше прозорците. След това правеше вити стълби, струговани перила, после белосваше, изработваше шкафовете, рафтовете, след това трябваше да направи и мебелите. Дори и да не изработваше сам всичко това, обаче знаеше как да го прави. При нужда би направил и покрива, би сложил и керемидите.

Днес много хора са измъчени, защото не обичат работата си. Гледат кога ще стане време да си ходят. А когато има ревност към работата и на човек не му е безразлично това, което прави, тогава колкото повече работи, толкова повече расте хъсът му за работа. Бива обзет от работата си и когато дойде време да си ходи, казва: “Кога мина времето?” Забравя и яденето, и съня, забравя всичко. И да не е ял, не му се яде, и да не е спал, не му се дреме, а се радва, че не спи. Не се измъчва от глад или дрямка; за него работата е празник.

- Отче, как е възможно двама души да вършат една и съща работа и единият да извлече полза от това, което прави, а на другия то да вреди?

- Зависи от това как всеки от тях върши тази работа и какво има вътре в себе си. Ако се труди със смирение и любов, тогава всичко е светло, чисто, благодатно и той ще чувства вътрешна отмора. Обаче, ако има горд помисъл, че върши работата по-добре от другия, може да чувства някакво задоволство, но то не запълва сърцето му, защото душата му не чувства удовлетворение, не получава покой.

Освен това, когато човек не върши работата си с любов, той се уморява от нея. Някой само да види, че трябва да изкачи една стръмнина, за да свърши някаква работа, вече се изморява, защото не обича тази работа. Докато друг, който върши работата от сърце, се изкачва и слиза по стръмнината, без да усети. Например

един работник може да копае с часове под слънцето и да не се изморява, ако върши това от сърце. А ако не го прави от сърце, постоянно спира, зяпа, оплаква се: “Ох, много е горещо”, и се измъчва.

- Отче, може ли човек да бъде дотам погълнат от науката си или от работата си, че да нехае за семейството си и т. н.

- Работата си трябва да я обича просто, а не да се влюбва в нея. Ако не обикне работата си, ще се уморява двойно - и телесно, и душевно, тъй че и телесната почивка няма да го отморява, защото ще бъде душевно уморен. Душевната умора е тази, която съсипва човека. Когато човек работи от сърце и е радостен, тогава е душевно отморен и телесната умора изчезва. Ето, запознах се с един генерал, който върши дори работата на войниците. И как го боли за войниците! Като баща! Знаете ли каква радост чувства! Върши задълженията си и се радва. Веднъж тръгнал посред нощ от Еврос¹, за да отиде в Лариса² за празника на свети Ахилий и да успее да стигне там за светата Литургия, въпреки че можел да стигне и по-късно, за тържествения молебен, който извършват накрая. Но си казал: “Трябва да съм там навреме, за да почета светията”. Върши всичко от сърце. Удоволствието, което чувства човек, който върши любочестно работата си, е положително удоволствие. Бог го е дал, за да не се уморява Неговото творение - човекът. Това е отмората от умората.

Всеки да се възползва духовно от дарбата, която има

Всеки човек трябва добре да оползотвори дарбата, която има, защото, след като Бог му я е дал, след това ще изисква от него. Например разумът е една сила, но според това как човек го използва, може да прави добро или зло. Ако човек е много умен и съобразителен и използва това по правилен начин, може да направи открития, които ще помогнат на света. Обаче, ако не го използва правилно, може да открива способности например как да ограбва другите. Или да вземем тези, които правят илюстрации и карикатури по вестници и т.н. С една карикатура, с една скица, изобразяват цяло събитие. И ако това има връзка с църковни теми и т.н., може да крие в себе си цяло богословие. Ако някои от тях бяха следвали богословие, биха могли да се задълбочат много в божествените понятия, понеже умът им сече. Т.е. биха използвали тази острота на ума си, биха я осветили, и биха помогнали и на себе си, и на другите. А сега мнозина от тях вършат обратното: ако са безсрамници - рисуват безсрамно, ако са присмехулници - подиграват се.

С други думи, онези, които притежават някоя особена способност, ще бъдат или полезни или вредни. Докато онези, които не притежават никаква особена способност, не могат, разбира се, да сторят някакво велико добро, но поне не могат да извършат и голямо зло.

Стрес и труд

- Отче, много хора, когато се връщат къщи след работа, са изнервени.

- Винаги съветвам мъжете след работа да влязат в някоя църква - ако има някъде отворена, да запалят една свещ и да останат вътре десет-петнайсет минути; или да седнат в някой парк или градинка и да прочетат един малък откъс от Евангелието, за да се успокоят малко и след това да се приберат къщи спокойни и усмихнати, а не да се прибират изнервени и да започват кавги. Да не пренасят къщи проблемите, с които се сблъскват на работата, но да ги оставят вън от вратата.

- Отче, някои обаче имат донякъде оправдание, защото отговорността, която носят на работното си място, ги изпълва с тревоги и стрес.

- Изпълва ги със стрес, защото не оставят място за Бога при решаване на задачите си. Мързеливецът, който си казва: “е, има Бог ...”³, е по-добър от тях. Според мен по-добре е човек да е обикновен служител, да

¹ Река в Североизточна Гърция на границата с Турция - б. пр.

² Голям областен град в Средна Гърция. Паметта на св. Ахилий Лариски се чества на 15 май - б. пр.

³ “Има Бог” - типично възклицание за гърците, с което се окуражават в някоя трудна ситуация - б. пр.

върши правилно и любочестно работата си, но да опростява живота си, да се ограничава в необходимото и да му е мирна главата, отколкото да е голям началник и постоянно да се тормози и да се вайка, защото обикновено има дългове. Явява се и гордостта: “Ще взема такъв и такъв заем, за да покажа, че правя това и това, и да се уредя по-добре...”. А после се оказва, че не е направил добре сметката, фалира и продават имуществото му на търг и т.н.

Освен това мнозина на работата си не работят с ума си, напразно се уморяват и не са продуктивни. Виждат, че не могат да се справят и изпадат в душевен смут. Някой например иска да научи един занаят, но понеже е невнимателен, с години отива и се връща, без да има напредък, защото не работи с ума си. Трябва да види какво му е необходимо в работата, за да го набави. Ето на, когато работех в света като дърводелец, видях, че за мебелите, които правех, ми трябва и един струг. Какво? Да ходя при друг да ми стругова материала ли? Взех един струг и се научих да работя с него. След това ми се наложи да направя вити стълби. Седнах, припомних си и геометрията, и аритметиката, и се научих да ги правя. Ако не работиш с ума си, ще се мъчиш. С това искам да подчертая, че човек трябва да развива ума си, защото в процеса на работа възникват най-различни неочаквани случаи. Така човек ще стане добър майстор и ще знае как да се справя с трудностите, и ще се развива. Основата на всичко е в това: умът винаги да работи и да ражда решения. В противен случай човек си остава недоразвит и губи времето си напразно.

Освещаване на труда

Всеки човек трябва със своята молитва, със своя живот да освещава труда си и себе си. А ако е началник и носи отговорност, нека помага духовно и на подчинените си. Ако е в добро вътрешно състояние, освещава и работата си. Когато например млади хора отиват да научат занаят при някой майстор, същевременно трябва да бъдат научени да живеят духовно. Това ще е от полза и за майстора, и за подчинените му, и за клиентите му, защото Бог ще благослови работата му.

Всяка професия може да се освети. Един лекар например не трябва да забравя, че това, което най-много помага в медицината, е Божията благодат. Затова нека се постарее да стане съсъд на Божията благодат. Лекарят, който е добър християнин, освен с науката си, помага на болните и с добротата и вярата си, защото ги окуражава да преодоляват болестта си с вяра. При някоя сериозна болест може да каже на болния: “Медицината стига до тук, обаче съществува и Бог, Който върши чудеса”.

Също и един учител трябва да се старее да върши служението си с радост и да подпомага децата в духовното им възраждане, тъй като не всички родители имат възможността да направят това, дори и да имат доброто намерение. Да се погрижи едновременно с изучаването на уроците децата да стават и добри хора. Иначе каква полза ще имат от знанията? Обществото има нужда от добри хора, които ще вършат добре работата си, каквато и професия да имат. Учителят не трябва само да полага усилия учениците да научават добре уроците си, но да има предвид при поставянето на оценки и другите добродетели като благоговението, добротата, любочестието. Божиите оценки невинаги съвпадат с оценките на учителите. Може тройката на едно дете за Бога да е шестица и шестицата на друго за Бога да е тройка.

Професията не прави човека

- Отче, когато човек се затруднява и чувства тежест от някоя работа, каква е причината?
- Може би не пристъпва към нея с добри помисли. Ако се отнася към нея както трябва, всяка работа става празник.
- Отче, а когато човек се огорчава, защото върши някоя тежка и черна работа, например, ако е строител или е мияч на тенджери в някоя кухня и т.н., как трябва да подходи?
- Ако си помисли за това, че Христос е измил краката на учениците Си (виж Иоан 13:4-14), ще престане да се огорчава. С това, което Христос направил, все едно ни казва: “Така трябва да правите и вие”. Каквото и да прави човек - било миене на тенджери, било копаене, нека се радва. Друг пък чисти отходните канали,

понеже няма друга работа и горкият постоянно е сред микробите. Той не е ли човек? Не е ли образ Божий? Имаше един семеен човек, който по професия беше чистач на отходни канали и бе достигнал високо духовно състояние. Беше се разболял от туберкулоза и въпреки че имаше възможност да напусне, не искаше, понеже си мислеше: “Защо да се мъчи някой друг?” Обичаше в живота си да прави това, което другите презират, затова и Бог му даде благодатта Си.

Професията не прави човека. Познавах един хамалин, който беше възкресил мъртвец. Когато бях дикей⁴ на Иверския скит, веднъж ме посети един човек на около петдесет и пет години. Беше дошъл късно следобед и не ударил камбанката, за да не обезпокои отците, а преспал отвън. Когато отците го видяха, въведоха го вътре и ми съобщиха. “Хубава работа, казах му, защо не удари камбанката⁵, за да ти отворим и да те настаним?” “Какво говориш, отче, защо да безпокоя всички отци?”, отговори ми той. Видях, че лицето му блести. Разбрах, че живее много духовно. Разказа ми, че от малък останал сирак по баща и затова когато се оженил, много обичал тъста си. Първо минавал през дома на тъста си и после се прибирал у дома си. Тревожел се обаче, понеже тъстът му много псувал. Много пъти го молел да не псува, но онзи псувал още по-зле. Веднъж се разболял тежко. Завели го в болницата и след няколко дни умрял. Зет му не бил до него в часа, когато издъхнал, защото трябвало да разтовари един кораб. Когато отишъл в болницата и го намерил в моргата, се помолил с голяма болка: “Боже мой, моля Те, рекъл, възкреси го, за да се покае и после го вземи”. Веднага мъртвият отворил очите си и започнал да движи ръцете си. Когато болничните служители видели това, изчезнали яко дим. Облякъл го и го завел у дома му напълно здрав. Живял още пет години в покаяние и след това починал. Каза ми: “Отче, много съм благодарен на Бога, че ми стори тази добрина. Кой съм аз, че Бог да ми стори такова добро?” Имаше голяма простота и такова смирение, че и през ум не му минаваше, че е възкресил мъртвец. Беше се разтопил от благодарност към Бога за доброто, което му сторил.

Много хора се измъчват, защото не успяват да се прославят със суетна слава или да забогатеят със суетно богатство. Не помислят, че в другия живот тези неща нито са необходими, нито могат да се пренесат там. Там ще пренесем само делата си, които ще ни осигурят и съответния паспорт за голямото ни и вечно пътуване.

Въздържание в ежедневиия живот

⁴ Главният в един светогорски скит, който се избира всяка година от всички отци в скита - б. изд.

⁵ Когато старецът Паисий бил дикей в Иверския скит, прекарал едно въже от съборния скитски храм до колибата си, в края на което вързал малка камбана, с която посетителите да известяват за своето пристигане - б. пр.

Въздържание в ежедневиия живот

Чрез аскетическите подвизи човек става като безплътен

- Отче, веднъж ни бяхте казали: “В духовната битка е нужна блокада”. Какво имахте предвид?

- По време на война целта е враговете да бъдат блокирани. Обсаждат ги, затварят ги в стените на града и не им позволяват да си доставят храна. След това прекъсват и водоснабдяването им. Защото ако враговете нямат провизии и боеприпаси, ще се принудят да се предадат. Искам да кажа, че по същия начин чрез поста и бдението дяволът бива обезоръжен и отстъпва. “Постом, бдением, молитвою, небесная дарования приим...”¹, казва песнописецът.

Чрез аскетическите подвизи човек става като безплътен. Разбира се, въздържанието трябва да се съблюдава с оглед на една по-висша духовна цел. Ако някой се въздържа, за да се освободи от токсините на мазнините, той продължава да се грижи за добруването на плътта си. Тогава неговата аскеза е подобна на йогистките упражнения. За съжаление дори хора на Църквата пренебрегват въпроса за аскетическите подвизи. Казват си: “Трябва да си похапна, да се насладя на едно, на друго, защото Бог е направил всичко за нас”. Знаете ли какво ми каза веднъж един архимандрит, с когото се случи да обядваме заедно у наши близки? Аз не можех да се насиля да ям повече, отколкото ям обикновено, а той забеляза това и ми каза: “Ако някой разорява Божия храм, него Бог ще разори” (1 Кор. 3:17). “Може би си го разбрал превратно”, казвам му. Това изречение за аскетата ли се отнася, или за разпуснатия живот? Този цитат се отнася до тези, които разрушават и унищожават Божия храм² с блудство, със злоупотреби; няма предвид тези, които се въздържат от любов към Христа”. И забележете как успокояваше сам себе си и си казваше: “Трябва да ядем, за да не рушим Божия храм”! Друг човек след посещението си в един манастир ми каза: “Отидох в един манастир, а там монасите са се разболели от многото постене. Съдовете със зехтин си стоят непокътнати. Такива работи, отче, причиняват постът и бдението!” Какво да му речеш!? Такива хора не искат да се лишат от нищо. Хапват си каквото си поискат, а след това обвиняват другите, които съблюдават въздържание, за да оправдаят себе си. Не са изпитвали духовната радост на въздържанието. Някои пък казват: “Трябва да изпия толкова чаши мляко. По време на Великия пост ще постя, но след това ще си наваксам, защото трябва да си набавя толкова и толкова белтъчини.” Не че организмът му има нужда, но си казва, че това му се полага и така успокоява мисълта си, че всичко е наред и че не върши грях. Но човек само да мисли по този начин, това вече е грях! Докъде стига сухата човешка логика?! Да спазва и постите, които Църквата е определила, но и да не се лиши от това, което е пропуснал по време на поста. Е, как после да се задържи у него Светият Дух?

Да знаете какво любочестие имат някои семейни хора! Веднъж един много прост човек, който имал девет деца, отишъл да се изповяда и изповедникът му казал да се причасти. “Как да се причастя, казал му, като слагаме по малко олио в яденето, понеже и аз и децата ми работим?” “Колко деца имаш?”, попитал го изповедникът. “Девет”. “Колко олио слагате в яденето?” “Две лъжици”. “Колко олио ти се пада тогава, бедни мой?, казал му изповедникът, иди да се причастиш!” Били единадесет души и ядяли всичко на всичко две лъжици олио и все пак това смушавало помислите му!

Познавам миряни, които с помощта на духовната аскеза са достигнали святост. Ето на, до неотдавна на Света Гора работеше в продължение на години един мирянин с детето си. След това се намери една хубава работа в родното им място и бащата реши да вземе детето си и да си замине, за да бъде цялото семейство заедно. Синът му обаче беше запленил от аскетическия живот на монасите и знаейки с колко душевен смут е изпълнен светският живот, не поиска да последва баща си и да се върне в света. Каза му: “Татко, нали имаш

¹ “Чрез поста, бдението и молитвата си получил небесни дарования”... – част от общия тропар на преподобен: “Пустинний жител и в телеси ангел” – б.изд.

² Под Божий храм тук Апостолът разбира човешкото тяло, което след като се очисти, става способно да приеме Божията благодат – б.пр.

и други деца, остави едно и в градината на Света Богородица”. Понеже настояваше, баща му се принуди да го остави. Това момче беше неграмотно, но беше много чувствително, изпълнено с любочестие и простота. Чувстваше себе си много недостоен, за да стане монах, понеже си мислеше, че няма да може да се справи с монашеските задължения. И тъй, намери си една малка колиба, която едно време бяха използвали за обор, затвори вратата и прозореца с камъни и папрат и остави малък кръгъл отвор, през който да влиза и излиза пълзешком, като го затваряше отвътре с едно парцаливо палто, което бе намерил захвърлено там. Дори не палеше огън. Разбира се, даже и гнездата на птиците бяха по-добри от неговото гнездо, както и хралупите на животните по-добри от неговата. Обаче радостта, която чувстваше тази душа, никога не могат да я почувстват тези, които живеят в богати дворци, защото той се подвизаваше заради Христа и Христос беше близо до него, не само в колибата му, но и в неговия духовен дом, в тялото му, в сърцето му. Затова живееше в рая. От време на време излизаше от гнездото си и навестяваше по някоя килия, в която отците имаха работа в градината. Помагаше им в работата и те му даваха по малко сухар и маслини. Ако не му позволяваха да работи, не приемаше да вземе и благословия. Това, което вземаше като благословение, трябваше да го заплати двойно с труда си. Разбира се, само Бог знаеше вътрешния му духовен живот, защото живееше в неизвестност, просто и тихо. Обаче от една случка, която стана известна, човек може много да разбере. Веднъж минал през един манастир и попитал кога започва Великият пост - въпреки че за него почти цялата година била един Велик пост - и след това отишъл и се затворил в гнездото си. Изминали почти три месеца, без да усети кога са изминали. Веднъж излязъл и отишъл в един манастир, за да попита кога е Пасха. Останал на службата, причастил се на светата Литургия и после отишъл заедно с отците на трапеза. Гледа на масата червени яйца - било отдание на Пасха³. Станало му чудно и попитал един брат: “Та нима дойде Пасха?” “Каква Пасха?, отговорил му братът. Утре е Възнесение!” С други думи, постил е през цялата Велика Четиридесетница и още други четиридесет дни до Възнесение! По този начин се подвизаваше до кончината си. Един ловец го намерил умрял два месеца след смъртта му и съобщил на полицията и лекаря. Лекарят ми каза: “Не само че не миришеше, но напротив издаваше благоухание”.

Пост за деца

- Отче, трябва ли пет-шестгодишни деца да постят преди свето Причастие?

- Добре е поне вечерта да са яли постно ядене; може и с олио. Но това е въпрос, който решава изповедникът. Най-добре майката да попита изповедника, защото може детето да има някакъв проблем със здравето и да трябва, да речем, да пие мляко.

- Отче, колко трябва да пости едно дете?

- Ако детето е силно, има добро здраве, тогава може да пости. А пък и сега има толкова много постни храни. Едно време децата постеха и по цял ден тичаха и играеха, но ядяха по много пъти. Във Фараса по време на Великия Пост и малки, и големи не вкусаха нищо до деветия час⁴. Родителите събирали децата си в Крепостта⁵, давали им да играят разни игри, и в три часа следобед, когато биела камбаната за започване на Преждеосвещената света Литургия, отивали да се причастят. Свети Арсений казвал: “Когато децата играят по цял ден, не се сещат да ядат; та сега, когато и Христос ще им помогне, няма ли да издържат?”

А когато възрастните не постят, съвестта им ги изобличава, гледайки как децата правят това. Като малък дълго време работех с моя майстор в една къща и се хранехме там. В сряда и петък отивах да ям у дома, понеже в онази къща не постеха. Веднъж в сряда ми донесоха баклава за почерпка. Казах им: “Благодаря, но аз постя”. “Виж ти, казаха те, малко дете, а пости, пък ние, възрастните ядем блажно!”

³ Празникът на светлото Христово Възкресение - Пасха - присъства в църковните служби четиридесет дена и отданието му, т.е. последният ден, в който се паят пасхални песнопения, е в деня преди празника на Христовото Възнесение - б. пр.

⁴ Т.е. до 3 часа следобед - б. изд.

⁵ Старо укрепление във Фараса, където по византийско време живеели стражи със своите семейства, които били назначавани от византийската държава като охрана на пограничните местности - б. изд.

Любостен пост

С поста човек показва своето произволение. Извършва от любостение някакъв духовен подвиг и Бог му помага. Ако обаче прави това насила, казвайки си: “Какво да се прави? Петък е, трябва да поста”, тогава ще се измъчва. Но ако прави това съзнателно и пости от любов към Христа, ще се радва. Нека си помисли: “В този ден Христос е бил разпнат на кръста, не са Му дали да пие дори вода, а са Му дали оцет⁶. И аз няма да пия вода целия този ден”. Ако направи това, тогава ще чувства в душата си по-голяма радост от този, който пие и най-хубавите напитки!

Мнозина от светските хора не могат и един Разпети Петък да изкарат в пост, но могат от инат да стоят на гладна стачка пред някое министерство, за да получат нещо. Там дяволът им дава кураж. Това, което правят, е самоубийство. Други пък, когато дойде Пасха, с всички сила и с голяма радост пеят “Христос Возкресе”, защото ще си похапнат добре. Приличат на иудеите, които искали да направят Христа цар, понеже ги нахранил в пустинята (Виж Иоан. 6:5-15).

Помните ли какво казва и пророкът? “Проклет, който върши нехайно делото на Господа” (Иер. 48:10). Друго е, когато човек има доброто желание да пости, но не може, защото ако не яде, започват да му треперят краката и пада на земята, т.е. не може да издържа поради лошо здраве или друга причина. А друго е да има сили и да не пости. Къде е тогава доброто произволение? И мъката на този, който иска да се подвизава, но не може, се вмениява за голям подвиг, и такъв човек има по-голяма награда от друг, който е силен и има смелостта да извършва духовни подвизи, защото той чувства и известна удовлетвореност и задоволство. Днес дойде една петдесет и пет годишна жена, бедната, и плачеше, защото не може да пости. Мъжът ѝ я е напуснал. Имала едно дете, но го загубила при нещастен случай и така останала сама. Майка ѝ е починала, няма нито дом, нито храна, вземат я други жени в домовете си и там върши по някоя работа. Каза ми горката: “Отче, много ми тежи на съвестта това, че нищо добро не правя; а най-лошото от всичко е, че не мога да спазвам постите. Каквото ми дадат, това ям. Понякога в сряда и петък ми дават постно, но често ми дават блажна храна и се принуждавам да я ям, защото иначе изнемогвам и не мога да стоя на краката си”. “Яж, казах ѝ, щом като нямаш сили и кураж”. Човек трябва да наблюдава себе си. Ако види, че не издържа, ще хапне малко повече. “Определи собствената си мярка”, казва преподобният Нил⁷.

- Отче, как едно време някои жени по селата не са яли нищо от Чисти понеделник до Тодорова събота⁸? С толкова много работа около дома, децата, животните, нивите, как са издържали?

- Казвали са в мисълта си: “По принцип не би трябвало да ядем до Велика Събота⁹, а пък ето, тази събота е близо”. Или може да са си казвали: “Христос е постил четиридесет дни, какво е за мен да попостя една седмица?” Освен това са притежавали и голяма простота, затова са издържали. Ако човек има простота и смирение, получава Божията благодат, пости смирено и се храни по божествен начин. Тогава има божествена сила и голяма издръжливост за продължителни пости. В Австралия един младеж на около двадесет и седем години бе стигнал дотам, че да не яде нищо двадесет и осем дни. Духовният му наставник го беше изпратил при мен, за да ми каже това. Беше много благоговееен и имаше много подвижнически дух. Изповядваше се, черкуваше се, четеше светоотечески книги и главно Новия Завет. Един ден прочел в Евангелието, че Христос постил четиридесет дни, много се трогнал и си помислил: “Ако Господ, Който бил Бог и като човек бил безгрешен, постил четиридесет дни, аз като много грешен човек какво трябва да правя?” Затова поискал благословение от изповедника си и той да пости, но не съобразил да му каже, че възнамерява четиридесет дни да не яде нищо. И тъй, започнал своя пост от първия ден на Великия пост, издържал и Кръстопоклонната неделя, без дори да пие вода, въпреки че работел във фабрика и при това вършел тежка работа - подреждал кашони. Когато настанал двадесет и осмият ден, почувствал леко замайване по време на работа, затова и поседнал малко. След това изпил един чай и хапнал малко сухар, защото помислил, че ако припадне и го закарат в болница, ще установят, че това е станало от постене и ще кажат: “Я виж, християните умират от

⁶ Вж. Мат. 27:34; Марк. 15:36; Лук. 23:36 и Иоан. 19:29.

⁷ Преп. Нил Постник: “За осемте духа на лукавството” - б. изд.

⁸ Т.е. въздържали са се от храна и вода шест дена - б. пр.

⁹ Старецът има предвид, че Великият пост е установен в подражание на четиридесетдневния пост на нашия Господ Исус Христос. Има много светии в Православната Църква, които също не са вкушали храна по четиридесет дена, подражавайки на Христа - б. пр.

постене". Каза ми: "Отче, след толкова дни пост чувствах отвращение от храната, но насилвах себе си да ям нещо, за да мога да работя". Смущавала го обаче мисълта, че не изпълнил четиридесетте дни и казал това на изповедника си. Онзи разсъдливо му казал: "И тия дни, които си постил, са достатъчни, нека не те тревожи мисълта ти". След това го изпратил при мен, за да не му остане някой помисъл и да се измъчва. За да съм сигурен, че мотивите му са били чистосърдечни, го попитах: "Дал ли си обет да постиш четиридесет дни?" "Не", казва ми. "Когато взе благословение от изповедника си да постиш, не помисли ли да споделиш помисъла си, че възнамеряваш да не ядеш нищо четиридесет дни или си укрил уж добрия си помисъл, за да постиш по своя воля четиридесет дни?" "Не, отче", казва ми. Тогава му рекох: "Разбира се, аз знаех това, но просто те попитах, за да разбереш сам, че имаш небесна награда за дните, през които си постил и които са достатъчни. Недей повече да се тревожиш, че не си могъл да издържиш четиридесет дни. Друг път обаче казвай на изповедника си и добрите помисли, които имаш, и каквото добро криеш в сърцето си, и духовният ти наставник ще прецени дали трябва да извършваш някой духовен подвиг и т.н." Понеже имаше голямо смирение, благодарение на смирените помисли, които развиваше у себе си и бе извършил този пост от голямо благоговение пред Христа, затова естествено било и Христос да го подкрепи с божествената Си благодат. Ако пък някой друг тръгне да извършва такъв пост и себелюбиво си каже: "Защо да не го направя и аз, щом онзи го е направил?", ще пости само ден-два и ще се строполи на земята. Ще се помрачи и умът му, защото Божията благодат ще го изостави и ще съжалява за усилието, което е положил. Може да стигне дотам, че да каже: "И какво излезе от това?"

Чрез поста човек се превръща в агънце. А ако става като звяр, това означава, че подвизите, които извършва, са свръх силите му или ги извършва от егоизъм и затова не получава Божията помощ. Но постът понякога укротява и дивите зверове. Когато са гладни, приближават човека. По инстинкт чувстват, че ще умрат от глад, докато ако приближат човека, за да намерят храна, може нищо да не пострадат. Веднъж видях вълк, който беше станал като агънце, защото беше гладен. През една много снежна зима беше влязъл в двора ни. Бяхме излезли с брат ми да нахраним животните и аз държах фенера. Брат ми взе ръжена и го удряше, а той изобщо не реагираше.

Ако човек не стигне дотам, че каквото и да прави, да го прави от любов към Бога и ближния си, тогава пилее напразно силите си. Ако пости, но има горделив помисъл, че прави нещо, постът му е напразен. Тогава е като пробит резервоар, който нищо не задържа. Ако налееш вода в един пробит резервоар, постепенно ще изтече цялата.

Удоволствието от лекия стомах

Когато човек не се въздържа, носи в тялото си цели складове. Докато, когато се въздържа и яде това, което му е необходимо, организъмът му го изразходва и не трупва нищо.

Разнообразието от храни разширява стомаха и възбужда апетит, но причинява разслабление и плътско разпалване. Ако на масата има само едно ястие и то не е много вкусно, човек може и да не го изяде цялото, или ако е вкусно и се полакоми, може да хапне малко свръх мярката. Ако обаче има риба, супа, картофи, сирене, яйца, салата, плод, десерт, тогава има желание да изяде всичко и гледа за още. Апетитът поглъща всичко, защото едното ястие подбужда към другото. Какво нещо е човекът - не може да понесе и една дума напърно - не може да понася този, не може да понася онзи. А горкият стомах, каквото му хвърлим - понася. Питали ли сме го дали му понася? Тоест, стомахът, който няма разум, ни изпреварва в добродетелта и полага усилия да понася всичко. А ако единият вид храна не е съвместим с другия, когато влязат заедно вътре, започват да се карат. И тогава какво да прави и той, горкият? След това, защо ти е тежко на стомаха?...

- Отче, как можеш да пречупиш навика да ядеш много?

- Нужно е малко спирачка. Лиши се от нещо, което ти харесва, за да не отваряш апетита си, защото малко по малко плевникът расте¹⁰. След това стомахът, лошият "митар", както казва авва Макарий, постоянно иска. Чувстваш удоволствие от яденето, обаче после искаш да поспиш и не можеш нищо да свършиш. Ако ядеш само по един вид храна, това помага да се възпре апетитът.

¹⁰Т.е. стомахът се разширява - б. пр.

- Отче, ако има разнообразни храни, но в малки количества, пак ли съществува същата опасност?

- Е, същата опасност е, но партиите са малки и не могат да съставят правителство!... Когато има голямо разнообразие, все едно че се събират много... политически партии в стомаха и едната партия дразни другата, счепкват се помежду си, бият се и ни става тежко на стомаха...

Приятното усещане от лекото ядене е по-силно от удоволствието, което доставят най-хубавите ястия. Когато като малък отивах в гората и изяждах само парче кравай, о, нищо повече не исках! И най-хубавите ястия не можеха да заместят онази духовна наслада, която чувствах. Но правех това с радост. Много хора обаче не са могли да почувстват удоволствието от лекия стомах. Когато ядат нещо вкусно, отначало чувстват някаква наслада, а след това идва чревоугодие, лакомията, ядат по много и особено когато са възрастни, чувстват тежест, и така се лишават от удоволствието на лекия стомах.

ИЗПИТАНИЯТА В ЖИВОТА НИ

"За да достигне човек до сладкия рай, трябва да изпита много горчивини тук, за да получи в ръка паспорта на изпитанията".

“Преминахме през огън и вода...”¹

Кръстовете на изпитанията

- Отче, постоянно нося кръстчето, което ми дадохте и то ми помага в трудностите.

- Ето такива кръстчета са и нашите кръстове - като тези, които носим на врата си и ни закрилят в живота. Какво си мислиш, че ние носим голям кръст ли? Само Кръстът на нашия Христос е бил много тежък, защото Христос от любов към нас, хората не е поискал да използва за Себе Си Своята божествена сила². А след това понеся тежестта от кръстовете на целия свят и ни облекчава от болките на изпитанията със Своята божествена помощ и със сладкото Си утешение.

Добрият Бог промисля за всеки човек по един кръст в зависимост от издържливостта му, но не за да се мъчи, а за да се изкачи по този кръст на Небето - защото всъщност кръстът е стълба към Небето. Ако разберем какво богатство събираме чрез болките от изпитанията, няма да роптаем, но ще славословим Бога, носейки малкото кръстче, което ни е дарил, и така ще се радваме и в този живот, а в другия ще си осигурим и “пенсия”, и еднократна извънредна премия. Бог ни е осигурил имоти там, на Небето. Когато обаче искаме да ни избави от някое изпитание, Той дава тези имоти на другото и ги губим. Докато, ако имаме търпение, ще ни ги даде и с лихва.

Блажен е този, който се мъчи тук, защото колкото повече страда в този живот, толкова повече си помага за другия, понеже изплаща грехове. Кръстовете на изпитанията стоят по-горе от “талантите”, от дарованията, които Бог ни дава. Блажен е онзи, който има не един, а пет кръста. Едно преживяно нещастие или една мъченическа смърт ни носи чиста печалба. Затова при всяко изпитание да казваме: “Благодаря Ти, Боже мой, понеже това беше нужно за спасението ми”.

Изпитанията помагат на хората да се осъзнаят, да дойдат на себе си

- Отче, научавам, че близките ми страдат. Ще свършат ли някога мъките им?

- Потърпи, сестро, и не губи надеждата си в Бога. Както разбрах от всички изпитания, които вашите претърпяват, Бог ви обича и допуска всички тези трудности, за да може цялото ви семейство да блесне духовно. Ако гледаме по светски изпитанията на семейството ти, изглеждате нещастни. Ако обаче ги разгледаме духовно, вие сте щастливи, и в другия живот ще ви завиждат онези, които се считат за щастливи в този живот. По този начин и родителите ти имат възможност да се подвизават, тъй като не познават или не разбират благородния, духовния начин на подвизаване³. Във всеки случай, някаква тайна се крие в изпитанията на твоя дом, а и на някои други домове, въпреки че толкова молитви се отправят! “Кой е узнал съдбите Божи?”⁴ Бог да простре ръката Си и да сложи край на изпитанията.

- Отче, не може ли хората да се осъзнават по друг начин, а не с някое изпитание?

- Преди Бог да допусне да дойде някое изпитание, Той се е старал да въздейства по добър начин, но не са Го разбирали, затова после допуска изпитанието. Както и ако някое дете е опърничаво, в началото баща му

¹ Пс. 65:12 - по 70-те.

² Т.е. докато на онези, които търпят трудности и страдат заради Него, Господ Исус Христос помага с божествената Си сила и облекчава трудностите и стрданията, то по време на Своите собствени страдания не е използвал силата Си, зада смекчи дори и малко тяхната жестокост и да облекчи тежестта им - б. пр.

³ Т.е. докато на онези, които търпят трудности и страдат заради Него, Господ Исус Христос помага с божествената Си сила и облекчава трудностите и стрданията, то по време на Своите собствени страдания не е използвал силата Си, зада смекчи дори и малко тяхната жестокост и да облекчи тежестта им - б. пр.

⁴ Пс. 35:7 - по 70-те.

подхожда с добро, изпълнява му хатъра, но когато то не се променя, тогава постъпва с него строго, за да се поправи. Така и Бог понякога, ако някой не разбира с добро, дава му едно изпитание, за да се осъзнае. Ако нямаше малко болка, болести и т.н., хората щяха да се превърнат в зверове; изобщо нямаше да се доближават до Бога.

Този живот е лъжовен и кратък; малко са годините му. И добре че са малко, защото бързо ще преминат горчивините, които ще изцерят душите ни като горчиви лекарства. Виждаме, че и лекарите, въпреки че болните чувстват страдание, им дават горчиви лекарства, защото с горчивите лекарства ще оздравеят, а не със сладките. Искам да кажа, че и здравето на тялото идва от горчивото, и спасението на душата идва от горчивото.

Заедно с болката ни посещава Христос

Човек, който не преминава през изпитания, който не иска да го боли, да се мъчи, който не иска да го притесняват или да му направят една забележка, а иска да си прекарва добре, живее извън действителността. “Преминахме през огън и вода, и Ти ни изведе в покой” (Пс. 65:12 - по 70-те), казва Псалмопевецът.

Както виждате, и Света Богородица е страдала, и светиите са страдали, затова и ние трябва да пострадаме, щом следваме същия път. С тази разлика, че когато ние преживяваме някое малко страдание в този живот, чрез това изплащаме дългове и се спасяваме. Но и Христос е дошъл с болка на земята. Слязъл от небесата, възплътил се, страдал, бил разпнат. По този начин християнинът разбира, че Христос го е посетил - когато чувства болка.

Когато болката посещава човека, тогава и Христос го посещава. А когато човек не преживява никакво изпитание, тогава е като изоставен от Бога. Нито изплаща дългове, нито събира богатство. Говоря, разбира се, за човек, който не иска да претърпи какво зло заради Христовата любов. Казва си: “Здрав съм, имам апетит, храня се, прекарвам си добре, спокойно...”, а не казва едно: “Слава Тебе Боже”. Ако поне осъзнае, че всичко това е Божие благословение, някак би се решил въпросът. Да каже: “Не заслужавам тия дарове, но понеже съм слаб, затова Бог ме щади”. В житието на свети Амвросий се разказва как веднъж светецът бил поканен заедно със спътниците си в къщата на един богаташ. Виждайки несметните му богатства, светецът го попитал дали някога е преживял някаква скръб. “Не, никога, отговорил му онзи. Богатствата ми постоянно се множат, нивите ми дават добър урожай, нито болка имам, нито болест ме е постигала някога”. Тогава светецът се просълзил и казал на спътниците си: “Впрегнете колите, да си вървим бързо от тук, защото Бог не е посетил никога този човек!” И едва излезли на пътя, къщата на богаташа се срутила!⁵ Безгрижният щастлив живот на богатия бил всъщност изоставеност от Бога.

“Когато Господ обича, него наказва” (Притч. 3:12)

- Отче, защо днес светът страда толкова много?

- Заради Божията любов! Ти като монахиня ставаш сутрин, изпълняваш правилото си, молиш се по броеницата, правиш поклони и т.н.... Трудностите, които преживяват светските хора, са тяхното правило, чрез тях те се очистват. Трудностите ги облагодетелстват повече, отколкото приятният светски живот, който не им помага нито да се доближат до Бога, нито да съберат небесна награда. Затова трябва да ги приемат като дарове от Бога.

Добрият Бог като добър Баща чрез изпитанията възпитава децата Си от обич, от божествена доброта, а не от злоба, нито поради някакво светско правосъдие, защото иска те да се върнат близо до Него. Тоест, понеже иска да спаси творенията Си и те да наследят Царството небесно, затова допуска изпитанията, за да започне

⁵ Паметта на свети Амвросий се празнува на 7 декември - б. изд.

човекът да се бори, да се подвизава и да издържи изпита за търпение на болките, тъй че дяволът да не може да каже на Бога: “Как така даваш награда на този или как го спасяваш, след като не се е потрудил?” Бог не се интересува от този живот, а от другия. Първо се грижи да ни уреди за другия ни живот и тогава за този.

- Отче, защо обаче Бог дава на някои хора много изпитания, докато на други не дава?

- Какво казва Свещеното Писание? “Когато Господ обича, него наказва”. Да предположим, че един баща има осем деца. Петте остават у дома, близо до баща си, а трите заминават надалеч и не мислят за него. Ако тия, които останат при него, направят някоя пакост, дърпа им ухото, удря им по някоя плесница, или ако са послушни ги милва, дава им по някой шоколад. Докато тия, които са далеч, нито плесница, нито милувка получават. Така постъпва и Бог. Ако хората, които са близо до Него, или тия, които са добронамерени, нещо съгрешат, удря им по някоя лека плесница и така те се издължават; или ако им удари повече плесници, трупат награда. На онези пък, които са далеч от Него, дава дълги години, за да се покаят. Затова и виждаме светски хора, които вършат тежки грехове и въпреки това имат в изобилие материални блага и живеят дълги години, без да преживяват изпитания. Това става по Божие снизхождение, за да се покаят. Ако не се покаят, в другия живот няма да имат оправдание.

Божията болка за изпитанията на хората

Колко мъки търпят хората! Колко проблеми имат! И някои хора идват до тук, за да ги споделят с мен на крак за две минути и да се утешат малко. Една измъчена майка ми казваше: “Отче, идват моменти, в които не мога повече да издържам и тогава казвам: “Христе мой, дай ми малка почивка и нека след това мъките започнат отново”. Каква нужда от молитви имат хората! Но и всяко изпитание е дар от Бога, една степен към въздаянието в другия живот. Тази надежда за въздаяние в другия живот ми дава радост, утеха и кураж, и мога да понеса болката, която чувствам за страданията на хората.

Нашият Бог не е Ваал, а Бог на любовта. Той е Баща, Който вижда страданието на децата Си в различните изкушения и изпитания, и ще ни въздаде за тях, стига да претърпим малкото мъчение на изпитанието, или по-скоро на благословието.

- Отче, някои хора казват: “Не е ли жестоко това, което Бог е допуснал? Не Го ли боли за нас?”

- Болката на Бога за хората, които се мъчат от болести, от бесове, от варвари и т.н., едновременно съдържа и радост заради небесното въздаяние, което им е приготвил. Т.е. Бог има предвид въздаянието, което ще получи на Небето онзи, който преминава през изпитания, знае какво го чака в другия живот и затова може да “понася” болката. Допуснал е Ирод да извърши толкова престъпления (виж Мат. 2:16). Избил четиринадесет хиляди младенци и колко ли родители заедно с тях, които не са оставяли войниците да убият децата им! Войниците варвари, за да се покажат по-старателни пред началниците си, съсичали дечицата на парчета. Колкото повече се мъчели децата, толкова повече Бог Го боляло но и толкова повече се радвал за по-голямата прослава, на която щели да се наслаждават на Небето. Радвал се за тези ангелчета, които щели да съставят мъченическия ангелски чин. Ангели от мъченици!

В скърбите Бог дава истинско утешение

Бог гледа отблизо страданията на децата Си и като добър Баща ги утешава. Защото, как мислиш, нима иска да гледа как детето Му се мъчи? Взема предвид всички негови мъки и сълзите и след това му заплаща за тях. Единствено Бог дава истинска утеха в скърбите. Затова човек, който не вярва в истинския живот, който не вярва в Бога, за да потърси милостта Му в изпитанията, които претърпява, тъне в отчаяние и животът му няма смисъл. Винаги остава безпомощен, безутешен и измъчен в този живот, но и осъжда душата си за вечността.

Духовните хора обаче, понеже посрещат всички изпитания в близост до Христа, нямат собствени скърби. Събират и понасят върху себе си многото горчивини на другите, но същевременно приемат и голямата Божия любов. Когато пея тропара: “Не ме поверявай на човешката защита, пресвета Владичице”, понякога се

спирам на думите “но приеми молението на твоя раб...” След като нямам никаква скръб, как да кажа “защото скръб ме е обзела и не мога да понасям”?⁶ Да излъжа ли? Когато човек посреща страданията духовно, тогава не чувства скръб, защото, когато е придобил правилно, духовно устройство, всичко се променя. Ако човек допре горчивината от болката си до сладчайшия Иисус, тогава това, което го е огорчавало и тровело, се превръща в мед.

Ако човек схване тайните на духовния живот и тайнствения начин, по който действа Бог, престава да се тревожи за това, което му се случва, защото приема с радост горчивите лекарства, които Бог му дава за здравето на душата му. Счита всичко за резултат от молитвите си, след като постоянно моли Бога да избели душата му. Когато обаче хората посрещат изпитанията по светски, тогава се измъчват. Щом Бог наблюдава всички ни, човек трябва изцяло да Му се предаде. В противен случай се измъчва; иска всичко да се получава според желанията му, но не всичко става така, както го иска и той не намира покой.

Дали човек ще е сит или гладен, дали ще го хвалят или ще го онеправдават, трябва да се радва и да преодолява всичко смирено и с търпение. Тогава Бог постоянно ще му дава от благословиите Си, докато душата му достигне до състояние да не може да побере, да не може да понесе Божията доброта. И колкото повече напредва духовно, толкова повече ще вижда любовта Божия и ще се разтапя от тази любов.

Искушения и скърби по Божие допущение

Често пъти изпитанията, които ни постигат, са антибиотик, даван от Бога за болестите на душите ни и те много ни помагат в духовно отношение. Човек понася една мека плесница и заедно с това се размеква и сърцето му. Бог естествено знае в какво състояние се намира всеки от нас, но понеже ние не знаем, допуска да бъдем изпитани, за да познаем себе си, да открием скритите в нас страсти и да нямаме неразумни претенции в деня на Страшния Съд. Защото, дори и да пренебрегнеше страстите ни и да ни вземеше така, както сме си, в рая, и там пак бихме създавали трудности. Затова Бог позволява на дявола да причинява тук изкушения, които да отърсят от нас мръсотията, така че душата ни да се смири и очисти чрез скърбите, след което Той ни дава благодатта Си.

Истинската радост се ражда от горчивината, която човек понася с радост заради Христа, Който понесъл горчивини, за да ни спаси. Християнинът трябва особено да се радва, когато го постига някое изпитание, без сам той да е дал повод за това.

Понякога казваме на Бога: “Боже мой, не зная какво ще сториш, изцяло Ти предавам себе си, за да ме направиш човек”. При което Бог се захваща да ме направи не само човек, но и свръхчовек и затова оставя дяволът да дойде да ме изкушава и мъчи. Сега гледам как действа чрез раковите болести и се смея. Бре тоя дявол! Знаете ли вие с какъв сапун дяволът умива човека, когато Бог му позволи да го изкушава, за да бъде изпитан? С пяната на злобата му. Хубав... сапун има! Както камилата се пени, когато се ядоса, тъй се пени и дяволът в такива случаи. И след това търка човека, не за да се изперат лекетата му и да се очисти, но от злоба. Бог обаче оставя дяволът да търка човека точно колкото да се изперат лекетата му и да се очисти. Ако оставяше да го търка така, както правят при прането на дрехи, би го разкъсал.

- Отче, можем ли да казваме за различните изкушения в живота ни, че такава е била Божията воля?

- Не, нека не бъркаме Божията воля с изкушителя и с това, което той причинява. Бог оставя дявола свободен да изкушава човека до определена степен, и оставя човека свободен да върши доброто или злото. Бог обаче не е виновен за злото, което човек ще извърши. Иуда, например, е бил Христов ученик. Можем ли да кажем, че е било Божия воля да стане предател? Не, но самият Иуда е позволил на дявола да влезе в него. Някой си казал на един свещеник: “Отче, прочети една заупокойна молитва за Иуда”. С това все едно че казал: “Ти, Христе, си несправедлив. По Твоя воля Иуда Те е предал, затова сега му помогни”.

⁶ Стихира, гл. 6 от молебния канон на света Богородица: “Не ме поверявай на човешката защита, пресвета Владичице, но приеми молението на твоя раб, защото скръб ме е обзела и не мога да понасям демонските стрели. Покров нямам аз, окаяният, къде да прибягна, бидейки всякога нападнат. И утеха, освен тебе нямам, Владичице на света, надежда и закрила на верните, не отхвърляй молението ми, а направи полезно за мене”.

Малобройни са случаите, в които Бог допуска благочестиви хора да претърпят изпитание, за да дойде на себе си някой друг, който има безнравствен живот и да се покае. Такива хора имат двойна награда. Така Бог дава възможност на други, които преживяват изпитания, тъй като имат да изкупват грехове в този живот, вместо неразумно да се оплакват, да се поучат от търпението на онези, които, въпреки че не са сгрешили, страдат, но не роптаят. Да предположим, че един много добър, много благочестив баща се намира у дома си със своето семейство и внезапно става земетресение и къщата пада, затиска цялото семейство и след страшни страдания всички умират. Защо Бог е допуснал това? За да не роптаят другите, които имат вина и биват наказани.

Затова ония, които имат пред очите си големите кръстове на праведниците, никога не се разстройват за своите малки изпитания. Виждат, че макар да са сгрешили в живота си, страдат по-малко от праведниците, затова като добрият разбойник си казват (виж Лук. 23:29 и надолу): “Тия нищо не са направили и страдат толкова, а какво ли трябва да изстрадаме ние?” За съжаление обаче някои приличат на разбойника, разпнат от лявата страна на Христа, и казват “Вървяха с кръста в ръка и пак не им се размина!”

Има и случаи, които са много редки, в които Бог от любов допуска големи изпитания да постигнат някои избрани подвижници, за да ги увенчае. Това са подражателите на Христа. Виждаме при света Синклитикия, тъй като помагала на много души с наставленията си, дяволът се опитал да ѝ попречи в това ѝ дело. За три години и половина останала без глас от болестта си ⁷.

В други случаи някой действителен Христов подражател проси от Бога да прости прегрешенията на събратята му, да ги избави от Своя справедлив гняв и да бъде наказан той вместо тях, въпреки че сам той не е виновен. Такъв човек е в много близко сродство с Бога и Бог силно се трогва от тази голяма и благородна любов на Своето чедо. Освен че изпълнява желанието му и дарява прошка на чуждите прегрешения, позволява му да приеме и мъченическа смърт според настоящата му молба. Едновременно с това обаче му приготвя и най-хубавия царски палат в рая, с още по-голяма слава, понеже много хора са го онеправдали, тъй като са го осъждали според това, което са виждали, мислейки си, че Бог го наказва за собствените му грехове.

Неблагодарността към Божиата любов

- Отче, винаги ли изпитанията принасят полза на хората?

- Зависи от това как човек посреща изпитанията. Онези, които не са добронамерени, когато ги застигнат различни изпитания, започват да хулят Бога. Казват: “Защо на мен да се случи това. Ей на, онзи има толкова блага! Такъв ли бил Бог?” Не казват: “Съгреших”, но се измъчват. Докато любочестните хора си казват: “Слава Богу! Това изпитание ме доведе близо до Бога. Бог ми го даде за мое добро”. И докато преди това може да не са и стъпвали в църква, след това започват да се черкуват, да се изповядват, да се причастяват. Също така често Бог чрез някое изпитание довежда по-коравосърдечните до такова любочестие, че сами извършват голям обрат в живота си и получават милост заради голямата болка, която чувстват за това, което са вършели преди.

- Отче, трябва ли да казваме: “Слава Богу”, когато всичко върви добре?

- Та ако не казваме: “Слава Богу” в радостите, как ще го кажем в скърбите? Ти го казваш при скърбите, а не искаш да го кажеш в радостите ли? Но когато човек е неблагодарен, тогава не познава Божиата любов. Неблагодарността е голям грях. За мен тя е смъртен грях. Неблагодарният от нищо не може да бъде доволен. За всичко недоволства, всичко му е криво. В отечеството ми, във Фараса много използваша петмеза. Една вечер едно момиче плачело, защото искало петмез. Майка ѝ - що да стори? - отишла и поискала от съседите. Момичето щом получило петмеза, пак взело да плаче. Тропало с крак по земята и викало: “Майко, искам и кисело мляко”. “В този час, детето ми, откъде да намеря кисело мляко?”, казала майка ѝ. “Не, искам кисело мляко.” Клетата отишла и взела на заем от една съседка, и донесла и кисело мляко. Взема го дъщерята

⁷Вж. Жития на Светиите - 5 януари.

и отново започва да реве. “Сега защо плачеш?”, пита я майка ѝ. “Майко, искам ги разбъркани”. Взима ги майката и ги разбърква. Тази пак реве. “Майко, не мога да ги ям така. Искам ги поотделно!” При което майка ѝ я подхванала с плесници, и... така се разделил петмезът от киселото мляко!

Искам да кажа, че много хора постъпват понякога по този начин и тогава идва Божието вразумление. Трябва поне да признаваме неблагодарността си и ден и нощ да благодарим на Бога за благословиите, които ни дарува. По този начин ще подгоним страхливия дявол, който ще прибере дангалаците си и ще се превърне в черен дим, защото ще сме намерили вече неговото слабо място.

Нека сравняваме изпитанието си с по-големите изпитания на ближния

Най-доброто лекарство за всяко наше изпитание е по-голямото изпитание, което преживяват събратята ни, стига да го сравним с нашето, за да видим голямата разлика между тях и голямата любов, която Бог е показал към нас и е допуснал за нас малко изпитание. Тогава ще Му благодарим, ще ни заболи за другия, който страда повече и ще се молим със сърдечна молитва Бог да му помогне. Да речем, че са ми отрязали единия крак. Ще кажа: “Слава Богу, че поне един крак имам; на другия са отрязали и двата”. Дори ако остана един труп, без ръце и крака, пак да кажа: “Слава Тебе Боже, че толкова години можех да ходя, докато други са се родили парализирани.”

Аз от момента, в който чух, че един баща от единадесет години страда от кръвоизливи, си казах: “А аз какво правя? Този е светски човек и единадесет години има кръвоизливи, има деца, трябва да става рано, за да отиде на работа, а аз и седем години няма, откакто получавам кръвоизливи!”⁸ Когато мисля за другия, който толкова много страда, не мога да оправдая себе си. Докато, ако си мисля, че аз страдам, а другите са си добре, че през нощта ставам на всеки половин час, понеже имам проблем с червата и не мога да спя, докато другите си спят спокойно, оправдавам себе си, ако възроптая. Ти, сестро, от колко време имаш херпес?⁹

- Осем месеца, отче.

- Виждаш ли? Бог оставя на някои тази болест за два месеца, на други за десет, а на други за петнайсет. Разбирам, това е голяма болка. Някои стигат до отчаяние. Ако обаче един мирянин, който има херпес един-два месеца и поради голямата болка се отчайва, научи, че някой духовен човек страда от същото вече една година и все пак търпи и не роптае, тогава веднага получава утеха. Казва си: “Брей, аз го имам два месеца и стигнах до отчаяние, а онзи, горкият, цяла година го има и дума не продумва! Аз и не живея добре, докато онзи има духовен живот!” И по този начин и без духовни наставления получава полза!

Скърбите, които хората ни причиняват

- Отче, когато някой търпи заради Бога скърбите и неправдите, които му причиняват хората, това търпение очиства ли го от страстите?

- Дали го очиства? Направо го излъсква! Та има ли нещо по-високо от това? По този начин може да изкупи грехове. Вижте как престъпника го бият, затварят го в затвора, там той изтърпява малкото си наказание, и ако откровено се покае, се избавя от вечния затвор. Малко нещо ли е с това страдание да изкупи вечните дългове?

Претърпявайте с радост всяка скръб. Скърбите, които ни причиняват хората, са по-сладки от всичките сиропи, които ни предлагат ония, които ни обичат. Както виждате Христос в блаженствата не казва: “блажени сте, когато ви похвалят”, но “блажени сте, когато ви похулят”, и при това “кажат против вас лъжовно каква и

⁸ От 1988г. Старецът имаше постоянни кръвоизливи от червата - б.изд.

⁹ Херпес зостер: заразна болест, която причинява непоносими болки и различни усложнения в организма в зависимост от възрастта на страдащия - б. изд.

да е лоша дума” (Мат. 5:11). Когато хулата не е справедлива, човек трупа богатство. А когато е справедлива, тогава изплаща грехове. Затова трябва не само безропотно да търпим този, който ни изкушава, но и да сме му благодарни, защото ни дава възможност да се подвизаваме в любовта, в смирението и търпението.

Разбира се, клеветниците влизат в сътрудничество с дангалака. Но силният вятър обикновено чупи и изкоренява тънките дървета, които нямат дълбоки корени, докато на тия с дълбоки корени помага корените им да отидат още по-надълбоко.

Ние трябва да се молим за всички, които ни злословят и да просим от Бога да им дава покаяние, просвещение и здраве, и да не оставяме в себе си и следа от злоба към тях. Да придобиваме само изкусност от изкушенията, да изхвърляме всичките горчивини и да имаме в ума си думите на преподобни Ефрем: “Ако се случи, че те наклеветят, а после стане явна чистотата на съвестта ти, не се възгордявай, но работи смирено пред Господа, Който те е избавил от клеветата на хората, за да не паднеш в жертва на прелестта”.

Болестта

Болестите помагат на хората

- Отче, какво ще рече: “Добър ти рай”? ¹

- На добър път към рай.

- Може ли да означава: “Да идеш в добрия рай”?

- Ти някога чувала ли си да говорят за лош рай? Всеки случай, за да отиде човек в сладкия рай, трябва да вкуси много горчилки тук, за да получи в ръка паспорта на изпитанията. Виж само какво става по болниците! Какви трагедии! Какви болки имат хората! Колко майки, горките, се подлагат на операции, мислят за децата си и се тревожат за цялото си семейство! Колко бащи имат рак, подлагат се на облъчване и какво тегло теглят! Не могат да работят, трябва да плащат наеми, имат един куп разноски! Други са здрави и пак не могат да свържат двата края, а колко по-трудно е, когато човек не е здрав, но се мъчи да работи, за да си покрие малко задълженията! Много ме преуморяват проблемите на хората. Какви неща слушам всеки ден! Постоянно мъки, трудности!... Цял ден горчилка в гърлото ми, а вечер си лягам гладен, за да си почина малко. Чувствам голяма телесна умора, но и вътрешна отмора.

- Отче, болестта винаги ли принася полза?

- Да, винаги е много полезна. Болестите помагат на хората да получат “изкупление” ², когато не притежават добродетели. Много ценно нещо е здравето, но доброто, което може да се придобие чрез болестта, здравето не може да го даде! Духовно добро! Голямо е това благодеяние, много голямо! Очиства човека от греха, а понякога му осигурява и награда. Душата на човека е като злато, а болестта е като огън, който го очиства. И Христос казал на апостол Павел: “Силата Ми се в немощ напълно проявява” (2 Кор. 12:9). Колкото повече се измъчи човек с някоя болест, толкова повече се пречиства и освещава, стига да проявява търпение и да я приема с радост.

За някои болести е нужно само малко търпение и Бог ги допуска, за да даде на човека малка награда и да му отнеме някои недостатъци. Защото телесната болест помага при лечението на духовната болест. Обезврежда я чрез смирението, което донася. Бог използва всичко за наше добро! Това, което допуска, е за наша духовна полза. Знае от какво има нужда всеки от нас и ни дава по някоя болест или за да получим награда, или за да изплатим грехове.

Небесната награда от болестта

- Как е майка ти?

- Не е добре, отче. Периодично вдига висока температура и тогава отпада. Кожата ѝ се покрива с рани и нощем я боли.

- Знаеш ли? Тия хора са мъченици; ако не цели, то половин мъченици.

- И целият ѝ живот, отче, беше едно мъчение.

- Следователно наградата ѝ ще е двойна. Колко много ще има да получи! Райт ѝ е сигурен. Когато Христос вижда, че някой може да търпи тежка болест, дава му я, тъй че с малко страдание в земния живот да

¹ В гръцкия език съществуват множество пожелания за по-близо или по-далечно бъдеще, които се образуват с думата “добър”. Например “добра Пасха” (т.е. добро прекарване на пасхалните празници), “добра Четиридесетница” (ползотворно преминаване на постите), “добро завръщане” и много други – б.пр.

² Понятието “изкупление” в православното богословие няма правен характер като в западното богословие, но изразява човеколюбивото Божие възпитание и вразумление за грешащия човек с цел неговото спасение - б. изд.

бъде възнаграден много в небесния, вечния живот. Тук страда, но в другия живот ще е възнаграден, защото съществува рай, съществува и въздаяние.

Днес една жена, болна от бъбреци, която от години се подлага на хемодиализа, ми каза: “Отче, моля ви, прекръстете ръката ми. Целите ми вени са в рани и вече не могат да ми правят хемодиализа”. Казах ѝ: “Тия рани в другия живот ще бъдат диаманти с по-голяма стойност от диамантите на този свят. Колко години ходиш на хемодиализа?” “Дванадесет”, каза ми. “Значи, имаш право на еднократна извънредна премия и една малка пенсия”³, Казах ѝ. После ми показа една рана на другата си ръка и ми каза: “Отче, тази рана не ще да зарасне; вече се вижда костта”. “Да, казвам ѝ, но през нея се вижда Небето. Хайде, още малко потърпи. Пожелавам ти Христос да увеличава Своята любов в тебе, за да забравяш болката си. Разбира се, мога да ти пожелаая и това болките да изчезнат, но тогава изчезва и голямата награда. Следователно предишното пожелание е по-добро”. Утеши се, клетата.

Когато тялото е подложено на изпитания, тогава се освещава душата. При болестта страда тялото ни, този наш дом, създаден от пръст, но така вечно ще се весели неговият стопанин, нашата душа, в небесния палат, който ни приготвя Христос. Според тази духовна логика, която е нелогична за светските хора, и аз се радвам и се гордея с телесните недъзи, които имам. Единственото, за което не мисля, е, че ще получа небесна награда. Осъзнавам, че с болестите изплащам неблагодарността си към Бога, след като не съм направил нищо в ответ на великите Му дарове и благодеяния към мен. Защото всичко в живота ми е едно увеселение - и монашеството, и болестите, които имам. Това са все Божии милувки и благодеяния към мен. Молете се обаче да не би да получа цялата си награда в този живот, защото тогава тежкт ми! Голяма чест би ми оказал Христос, ако можех още повече да пострадам за любовта Му, стига Той да ме укрепява, за да издържа; и не искам награда.

Когато човек е напълно добре със здравето, тогава не е добре. По-добре да му има нещо. Аз не получих толкова полза от всичките си останали подвизи, колкото получих от болестта. Затова казвам, че ако човек няма задължения⁴, нека предпочита болестите пред здравето. Когато има здраве,⁵ е длъжник, докато ако е болен и приема това с търпение, има да получава. Когато бях в общежитието⁵, веднъж беше дошъл един свят епископ, много възрастен, на име Иеротей, който се подвизаваше в скита “Света Анна”. Когато си отиваше и тръгна да се качи на мулето, панталонът му се повдигна и се видяха отеклите му крака. Отците, които му помагаха, ги видяха и се изплашиха. Той разбра това и им каза: “Това е най-хубавият дар, който Бог ми е дал. Моля Го, да не ми го отнеме”.

Търпение в болките

Когато ни застигне някоя болест, добре е да се оставяме изцяло в Христовите ръце. Да съзнаваме, че душата ни има по-голяма нужда от търпение и славословие в болките, отколкото от стоманено тяло, с което можем да извършваме големи телесни подвизи, които обаче биха могли неусетно да ни доведат до възгордяване, защото може да помислим, че със свои сили ще спечелим рая.

Знаете ли колко години вече имам - кога поносими, кога непоносими - болки? Поносимите болки са станали мое постоянно състояние. Какво преживях първо с бронхектазията⁶, а после и с операцията, която претърпях! След това започнаха проблемите с червата. После прекарах половин година с дископатия в ужасни болки. Не можех да правя дори поклони, затруднявах се и да се обслужа, а трябваше да обслужвам и хората, които идваха. По-нататък се появи нещо твърдо в корема; казаха ми, че е херния. Когато се изморяхах, ме болеше и много се подуваше. Един ден в навечерието на свети Пантелеймон хернията ми беше подута и ме болеше. Трябваше обаче да отида в скита на всенощно бдението⁷. Казах си: “Ще отида, пък каквото ще да става”, защото трябваше да отида. По време на бдението рекох малко да поседна, но си помислих: “Ако аз сваля стасидията, за да седна, всички ще седнат”, тъй че предпочетох изобщо да не

³ Старецът казва това метафорично, имайки предвид духовната заплата на страдащата - б.пр.

⁴ Т.е. ако не трябва да изхранва семейство, да се грижи за други хора - б. пр.

⁵ Старецът е бил монах в общежитийния манастир “Есфигмен” през 1953-1955 година - б. изд.

⁶ Хронично разширяване и възпаляване на бронхите - б. пр.

⁷ Близо до килията на Стареца се намира Кутлумушкият скит “Свети Пантелеймон” - б. пр.

сядам. Бдението продължи дванадесет часа и предположих, че състоянието ми много ще се влоши. Когато се върнах в килията си, не сварих дори да вляза и някой чукна камбанката отвън. Слушам някой да вика: "Ей, отче, отвори!" Засмях се. "Много хубаво, казах си, от сега постоянно ще сме на крак". И действително след малко дойдоха други, после други. Вечерта, когато приключих с гостите, видях, че хернията ми съвсем е изчезнала! На другия ден, въпреки че си бях починал, отново се появи! После ме дразнеше и ме болеше, но с нея се и гордеех. Нали Христос знаеше всичко това, знаеше също и че това е за моя полза, затова го и допускаше. Това трая пет години. Знаеш ли колко трудно беше!?

- Отче, а когато имахте проблем с краката?

- Онова беше друго. Не можех да стоя прав. Много се затруднявах, когато идваха хора. Мина ми това, след това започнаха кръвоизливи. Казах ми "хроничен язвен колит". Това е друга история... Други седем години с кръвоизливи и болки... Но не се тревожете, само се молете за здравето на душата ми. Аз се радвам, че Бог ме е почел и ми е дал този дар и не искам да ми го отнеме. Слава Богу; Бог допуска това, за да получа полза по този начин. Така държим изпити по търпение. Сега това, после друго... "Търпение ни трябва" (виж Евр. 10:36). Защото, ако ние, които имаме малко страх Божий, не сме търпеливи, тогава какво да правят светските хора? Въпреки това виждам, че мнозина миряни ни изпреварват в добродетелта. Родителите ми казваха, че когато жителите на Фараса се разболявали, не отивали веднага при Хаджиефенди⁸ да ги излекува. Първо търпели болките, доколкото могат според любочестието и търпението си, понеже считали за благословия това да страдат. Казвали си: "Нека и аз помъча малко душата си за Христа, след като Христос е бил мъчен много, за да ме спаси". И когато вече виждали, че изостават в работата си и семействата им изнемогват, тогава отивали при Хаджиефенди да ги излекува. Виждате ли какво любочестие имали? След като онези, бидейки миряни, разсъждавали по този начин и търпели, аз като монах как трябва да разсъждавам? Христос е казал: "С търпението си спасявайте душите си" (Лук. 21:12). Виждате ли, Богу не били толкова приятни милостините, които Иов вършел, когато имал всички блага, колкото търпението му по време на изпитанията.

- Отче, когато казвате, че някой болен търпи болките, имате предвид, че изобщо не показва, че го боли ли?

- При крайна нужда може да се остави да бъде малко забелязан от другите. Може да каже, че го боли, но не и в каква степен. Защото ако изобщо не даде на другите да разберат, те може да влязат в съблазън от някоя негова постъпка. Ако, да речем, някой монах страда от нещо и не може да отиде на служба, може някой, който няма добри помисли, да се съблазни.

Преодоляване на болката

- Отче, коя болка наричате непоносима?

- Болката, която кара от очите ти да текат сълзи. Тия сълзи не са нито поради покаяние, нито от радост; на какво се дължат? Какво ще кажете?

- Отче, това не е ли мъчение?

- Да, мъчение е!

- Отче, когато имам силна болка, се затруднявам да кажа: "Слава Тебе Боже".

- Защо се затрудняваш? Помисли какво е претърпял Христос. Побой, оскърбления, бичуване, разпятие! (виж Мат. 27:26-44; Марк. 15:15-32; Лук. 23:43 и Иоан. 19:1-23). И търпял всичко това, "бидейки безгрешен" (виж Ис. 53:9), заради нашето спасение. И ти, когато страдаш, казвай си: "Заради Твоята любов, Христе мой, ще търпя".

- Отче, какво е нужно, за да преодолееш болката?

⁸ Така фарасийците наричали свети Арсений Кападокийски - б. изд.

- Мъжество, насилие над себе си е нужно.

- А как човек да понася непоносимата болка?

- Ако е светски човек, с песен на уста, ако е духовен човек - с духовни песни... Веднъж баща ми имаше температура и много силно главоболие. И тъй, какво направи? Изяде една солена сардела, изпи и една чаша вино и започна да пее: "Събуди се, горка ми рая", и други хайдушки песни и се оправи! Тъй нека и ние пеем песнопения, за да се разнесе болката! Един ден настигнах и получих такова главоболие, че главата ми щеше да се пръсне. Започнах сладко да пея духовни песнопения и главоболието ми се прекрати. Действително песнопението с молитвата помагат много в такива случаи; облекчават душата, услаждат я, защото продължителните скърби и болки я сковават и предизвикват охлаждане. И снощи не можах да спя от болка. Казах си, че ако не осъмна и умра, тогава ще започне... големият ден. В другия живот никога няма да се свечерява, нито ще се съмва... След това взех едно... "хапче": изпях "Болезньми светих..."⁹ Това "хапче" има трайност за цялата нощ! Тук лекарите имат ли такива лекарства?

- Отче, казват, че нощем болките се усилват.

- Да, на човек му става по-тежко нощем. Освен това денем хората, понеже имат компания, разговарят и т.н., забравят болката. Вечер, когато са сами, умът им отива при болката и си мислят, че ги боли повече. При болестта ще има болки, но целта е да завъртаме копчето на друга честота, за да ги забравяме. Защото, ако не подхождаш правилно към болката, ще те боли двойно повече. Ако мислиш за болката, тя ще се удвоява. Докато с един добър помисъл, ако например си спомняш за тия, които страдат повече от теб, или ако попееш малко, болката се забравя.

- Отче, обикновено болката те предупреждава, че се случва нещо в организма ти. Какво внимание трябва да ѝ отдаваш?

- Човек трябва да изпитва издръжливостта си и спрямо нея да внимава. Особено когато напредне във възрастта, е необходимо внимание, защото ако един стар автомобил продължи да се движи със същата скорост, с която се е движил, когато е бил нов, ще му изхвърчат гумите отсам, карбуратора оттам... В онзи период, когато ме болеше кръстът, не можех да се моля с броеница прав. Когато усетих, че малко се пооправи, станах и правех броениците прав, а също и земни поклони, тъй че отново ме заболя. Поседнах малко. После си казах: "Я отново да опитам". И пак същото; болеше ме. След това не продължих, но съвестта ми беше спокойна.

- Отче, когато знам, че една болка няма други отражения в тялото, не ме безпокои. Когато обаче показва, че има някакъв сериозен проблем, тогава ме безпокои.

- Виж сега. Например болката в кръста може да няма никакви други последствия за организма, но поваля тялото, докато другите болки са поносими за тялото.

- Отче, когато страда тялото, страда ли същевременно и душата?

- Когато колата е повредена, шофьорът не може да кара бързо. Душата страда, когато тялото изпитва болка. Разбираш ли? Липсва ѝ разположението, което има, когато тялото е здраво. По някакъв начин и душата е неразположена.

- Отче, болката ожесточава ли човека?

- Когато човек не подходи духовно към болката, може да се ожесточи. Когато обаче подходи духовно, успокоява се и бива утешен по божествен начин. След това болестта става празник. Радва се, защото ще отиде при светите изповедници и мъченици. Светите мъченици забравяли болката, защото любовта им към Христа била по-голяма от болката и я заглушавала.

- Този, който страда, но не подхожда духовно към болката, очиства ли се?

⁹ Тропар на свети Четиридесет мъченици. Паметта им се празнува на 9 март.

- Светският човек се очиства, но не и монахът.

Съпричастност към болката на другите

Когато човек състрадава на болката на събрата си, Бог, така да се каже, се трогва, радва се, защото този човек чрез любовта си се сродява с Него, и Той му дава божествено утешение. Иначе не би могъл да понесе болката за събрата си.

- Отче, как можеш да почувстваш чуждата болка?

- Когато и ти имаш някаква болка, тогава разбираш болката на другия, поставяш се на негово място и те боли повече за него. Тоест, твоята болка ти помага да разбереш болката на другите. И когато с радост приемаш собствената си болка, даваш утешение на страдащите.

Все пак, едно е да научаваш, че някой се е разболял и друго е сам ти да се разболееш. Тогава разбираш болния. Чувах някога “химиотерапия” и мислех, че е “химотерапия”¹⁰, т.е. че на раковоболните прилагат лечение със сокове и натурални храни! Откъде да знам? Сега обаче разбрах какво мъчение е.

- Отче, химиотерапиите по-трудни ли са от лъчетариите?

- По-трудни ли? Всичко, и облъчването, и химиотерапията е... Най-лошото е, че си губиш апетита и макар че трябва да се храниш добре, не можеш да ядеш изобщо. А лекарите ти казват: “Трябва да ядеш”. Е, как да ядеш, след като от всичко това губиш апетит и ставаш жив труп! Когато ходех на лъчетерапия, въпреки че отвътре ме изгаряше, не можех да пия вода изобщо. Идваше ми да повърна, чувствах отвращение дори към водата¹¹.

- Отче, ако бяхте направили операцията по-рано...

- Какво ти по-рано? Аз нарочно не се моля да ми мине, защото по този начин страдам заедно с хората, които се мъчат. По-добре разбирам страдащите и съм съпричастен на болката им. Пък от друга страна и аз получавам духовна полза. Моля се само малко да мога да се обслужвам и да служа на другите. Но каквото Бог иска.

Когато имаш някакъв здравословен проблем, но не му обръщаш внимание, тогава, така да се каже, имаш правото да молиш Бога да подобри здравето на другите. Но и този, който няма своя болка, нека поне състрадава на болката на другите. Фарасийците казваха: “Да поема товара ти”, т.е. да поема болката ти, мъката ти, огорчението ти.

- По какъв начин са го поемали, отче?

- С любовта. Когато някой казва с любов: “Нека взема болката ти”, тогава я взема. Но ако я вземе върху себе си, след това е нужно много търпение, голяма смелост, голямо мъжество, за да живее с нея. Някои идват и ми казват: “Отче, искам да поема болката ти”. Някои го казват от мъжественост, обаче някои страхливци не знаят какво говорят. Те и за най-малкото тичат при лекаря и лесно се отчайват. Не могат да понесат малката своя болка, а искат да вземат моята! По-добре да търпят своята болка, да приемат с радост това, което Бог допуска за тях, а не да искат уж от любов да понесат болестта на другия. Защото, ако случайно Бог изпълни молбата им и забравят, че сами са поискали това, ще възроптаят и може да се опълчат срещу Бога.

В служба на болните

Вчера вечерта, когато отивах към храма за бдението, в единия край видях един баща с дете в инвалидна количка. Приблжих се, прегърнах малкото и го целунах. Казах му: “Ти си един ангел, знаеш ли?” А на баща

¹⁰От гр. χυμός - сок; букв. - соколечение - б. пр.

¹¹ Казано през юни 1994 г., един месец преди смъртта на Стареца, след осеммесечно страдание от рак - б. изд.

му казах: “Голяма чест е за тебе да служиш на един ангел. Радвайте се, защото и двамата ще отидете в рай”. Лицата им светнаха от радост, защото почувстваха божествено утешение.

Тези, които служат на болни, инвалиди и т.н. с любов и търпение, ако имат грехове, заличават ги чрез жертвата, която правят. Ако нямат грехове, достигат святост. Веднъж една жена ми разказа някои много чудни събития от живота си. Недоумявах, защото това бяха състояния, които срещаме в живота на светиите, а тя беше една обикновена жена. Когато ми каза как е прекарала повечето време от живота си, разбрах, че целият ѝ живот е бил една жертва. Още от млада служела на болни, защото в бащината ѝ къща живеели баба ѝ и дядо ѝ, които били болни. Когато се омъжила, живяла със свекъра и свекървата си, които също били болни. След това се разболял мъжът ѝ, останал неподвижен и тя му служела. Тоест, тази жена прекарала целия си живот в служение на болни. През всичките тези години жадувала да чете духовни книги, да отиде на някое бдение, но нямала време за това. Но понеже имала оправдание, накрая Бог ѝ дарил наведнъж благодатта Си.

- Отче, когато някои хора се разболеят, придобиват странни навици.

- Да, това се случва, но и здравите трябва да оправдават безпокойството, недоволството или своенравието на болните, защото тия неща са нормални за тях. Особено, който не е бил болен, не може да разбере болния, защото не е изпитвал болка, и сърцето му е малко кораво.

Тези, които служат на някой болен или на някой, който е на легло, трябва много да внимават да не го накарат да роптае. Може с години да му служат, ако обаче само веднъж накрая го доведат до ропот, губят всичко. Тежко е душата да си отиде с недоволство от този свят. Но след това и тях лукавият ще ги измъчва, правейки уж по-чувствителна съвестта им.

- Отче, когато служиш на някой болен, не само умората те събаря, но и притеснението, защото виждаш как един близък твой човек малко по малко гасне.

- Да, но и Бог има грижа за всички! Например, когато боледува един член от семейството, цялото семейство страда. А ако се случи това да е бащата и не може да работи, тогава цялото семейство не само страда, но и бедства. Безпокоят се: “Ще живее ли татко, няма ли да живее?” Измъчва се той, измъчват се и другите. Гасне той, гаснат и близките му. А тогава майката трябва да работи повече. Да се грижи за децата, да ходи и в болницата, за да наглежда болния. Искам да кажа, че когато някой се разболее от тежка болест, и сам той се мъчи, страда и иска да умре, но и близките му, като му служат, се притесняват, страдат и се уморяват. И колкото повече са свързани с любов помежду си, накрая Бог допуска и болният, и тия, които го обслужват, все повече да се измъчват, все повече да ги боли, докато стигнат дотам, че да кажат: “Нека го вземе Бог, за да си почине” - но за да си починат и те. Виждате ли, когато едно семейство е много сплотено и родителите починат внезапно, без да са били болни и без да се мъчат нито те, нито децата им, защото не се е наложило да се грижат за тях, болката от раздялата е много силна за децата¹².

- Отче, доколко психологически фактори могат да повлияят на телесното здраве?

- Когато човек е душевно добре, телесната болка се облекчава. Когато душевно не е добре, лошото душевно състояние влошава здравето му. Вземи един раково болен, когото лекарите вече са отписали. Ако вярва в Бога и се намира в една радостна духовна среда, може да живее по-дълго, докато иначе може да се стопи от притеснения и за няколко седмици да угасне. Понякога може един човек от медицинска гледна точка да е здрав, изследванията да не показват нищо, но ако има нещо, което го осакатява душевно, тогава няма да е действително здрав. Защото повечето болести са причинени от тревогата и притеснението. Всички хора имат някое чувствително място. Притесненията при един ще избият в стомаха, при друг в главата.

Най-доброто лекарство за една болест е духовната радост, защото разпръсква Божия благодат в душата. Духовната радост има най-голямата целебна сила за всички болести. Тя е божествен мехлем, който заздравява раните, а притеснението ги отваря.

¹² Т.е. Бог допуска страданията и болестите, освен за всичко друго, но и за да намали болката от раздялата при смъртта - б. пр.

Страданието на болния и доверието в Бога

- Отче, ако човек има някаква тежка болест и реши да се остави на Бога, добре ли ще постъпи?

- Ако няма задължения, може да прави каквото иска. Ако обаче има задължения, това ще зависи и от другите. И аз отидох на лекар не по желание, а поради послушание... Ако не бях отишъл за онова "обикновено изследване", както бе казал лекарят, червото щеше да се затвори изцяло. Тогава щях да пия само малко течности и след това край, всичко щеше да свърши. Каза ми "едно обикновено изследване", а навлязох в такава въртележка... Компютърна томография, кардиолог, сега белите кръвни телца намалели, после се увеличили, рязания, зашивания... И накрая какво излезе? Както върви, ще си остана тук...

Обикновено казваме: "Болните трябва първо да се опитат да си помогнат по човешки, а в каквото не могат да получат помощ по човешки, там ще помогне Бог". Но не бива да забравяме, че страдащите от някоя тежка болест, за да си помогнат по човешки, минават през голямо мъчение, същинско мъченичество. Трябва да минат през един куп изследвания, операции, преливания на кръв, химиотерапии, лъчетерапии. Дупчения за преливането на кръв, дупчения за поставяне на системи... Пукат им се вените, дават им храна през носа, не могат да спят... И всичко това, за да получат помощта, възможна по човешки. Разбра ли? Не е нещо просто например една рана, която е насъбрала гной и трябва да се отвори, за да изтече гноята, и след това ще се оправи. Става дума за сложни процедури... Затова не трябва да се успокояваме и да казваме: "Добре, този болен попадна на добри лекари", но да имаме предвид, че за да се помогне клинично на този болен, той трябва да премине през истинско мъчение и да се молим с болка Христос да му дава търпение. Да просвещава лекарите, защото лекарите може да правят грешки особено ако нямат смирение.

Когато къщата се разруши, стопанинът не може да остане. Така и стопанинът на тялото, душата, не може да се задържи, ако се разруши домът ѝ - тялото. А сега се опитват да задържат стопанина в къщата с желязо, със... стомана, с витамини А, В, С..., т.е. да помогнат на болните с науката, но не на всички може да се помогне. И с помощта, която им оказват, просто удължават живота им чрез болка, или по-скоро удължават болката. Защото само науката не е достатъчна. Нужна е и вяра, и молитва. Понякога виждам и тук, в манастира, как сестрите, които са лекарки, искат да помогнат на болния повече с науката, отколкото с доверието в Бога и молитвата. Но сърдечната молитва ще им даде по-висока лекарска диплома, понеже ще оставят човешката наука. Когато някой развие в душата си любовта и състраданието въобще към всички хора, тогава започват да действат божествените сили, стига да има дълбоко смирение в душата си, за да не се възгордее и съгрееши пред Бога, мислейки си, че тези сили са негови собствени. Не трябва да забравяме, че Христос може да изцери дори и тия болести, които не могат да бъдат излекувани от лекарите, но трябва да има сериозна причина за това и вярващият да е силно вярващ и много отдаден на Христа.

- Отче, това означава ли, че когато хората страдат, не бива да търсят лекарска помощ?

- Нямам предвид това! Не казвам: "Не му слагай кислород" например, за да се задуши човекът. Искам да кажа, колко страда болният, за да му се помогне по човешки и че трябва да се молим Христос да помага на болните, за да не се мъчат. Ако е нещо сериозно, да помолим Христа с една Своя милувка да го вземе от болния. Защото ако Христос леко погали болните по рамото, всичко им минава и оздравяват! След това нито лекарства са им нужни, нито горчилки. А ако ги погали по лицето, е още по-добре. Ако пък ги прегърне, тогава и сърцето им ще се размекне! Разбрахте ли? Необходима е обаче силна вяра. Ако самият болен няма вяра, не може да оздравее.

Болни деца

- Отче, колко много страда това болно детенце, което днес доведоха родителите му.

- Е, постепенно болестта му ще премине, но ще му остане една слабост, за да си спомня за нея, и тази слабост ще му носи духовна полза.

- И дечицата, които имат левкемия, отче, много страдат.

- На тях много им помага светото Причастие. Много дечица са преодолели болестта си със свето Причастие. Когато четем 145 псалом ¹³, с който молим Бога да престанат кръвоизливите, нека се молим Бог да помогне на децата, страдащи от левкемия, а също и да има кръв в болниците за децата, които имат таласемия. Тия деца преминават през мъченичество, по-жестоко и от това на децата, които избил Ирод (виж Мат. 2:16). Дечицата имат чиста награда заради страданието от болестите, защото нямат грехове. Колко мънички деца ще видим в другия живот, които ще бъдат в мъченическия ангелски чин на онези младенци! Двумесечни бебета, а ги оперират, бият им инжекции, слагат им системи! Къде да намерят вена на горките! Дупчат ги тук, там... Гледаш детенце с тумор на главата и му правят облъчвания, слагат разни кабели на ей такава главица. Един възрастен не може да издържи това, та те ли да издържат!

- Отче, в крайна сметка тези дечица излекуват ли се или умират?

- Е, разбира се, много от тях умират, но родителите им как да ги оставят?

- Отче, заслужава ли си труда педиатрите да се опитват да задържат в живота преждевременно родените бебета?

- Лекарите трябва да правят каквото могат и същевременно да се молят за тях. Да казват: “Боже мой, ако това дете ще оживее, но през целия си живот ще се мъчи, тогава, моля Те, вземи го”. Трябва да се грижат обаче децата да бъдат кръстени и тогава ще ги посрещнат в рая със запалена свещ.

А когато децата са малко по-големи, лекарите трябва да внимават много как ще съобщят диагнозата. На едно осемгодишно детенце лекарят казал: “Ще ослепееш”. Идва и бащата и пред детето ми казва: “Водихме го в чужбина за изследвания и ни казаха, че ще ослепее”. Дори и детето да е добре, притеснението може да го удари там, където е най-чувствително, а колко повече ако е болно!

Жертвата за доброто на болния

Ако молим за нещо Бога, без да пожертваме нищо от своя страна, няма стойност. Ако само стоя и казвам: “Боже мой, моля Те, дарувай здраве на еди-кой си болен”, без да направя някоя жертва, е все едно просто да говоря добри думи. Когато Христос види любовта ми, жертвата, която правя, тогава ще изпълни молбата ми, ако, разбира се, това е за духовното благо на другия. Затова, когато хората искат от вас да се помолите за някой болен, казвайте им да се молят и те, или поне да се потрудят да се откажат от някой свой порок.

Някои хора идват при мен и ми казват: “Излекувай ме, разбрах, че можеш да ми помогнеш”. Искат да им се помогне, но без самите те да положат каквото и да било усилие. Например казваш на някого: “Не яж сладко, направи тази жертва, за да ти помогне Бог”, а той ти казва: “Защо? Не може ли Бог и така да ме излекува?” Не правят никаква жертва за себе си, а какво остава да се пожертват за другото. Един не яде сладко, за да помогне Христос на страдащите от захарна болест, или не спи, за да даде Христос малко сън на страдащите от безсъние. По този начин човек се сродява с Бога. Тогава Бог дава благодатта Си.

Когато някой ми каже, че не може да се помоли за свой болен близък, му казвам да направи някоя жертва за болния. Обикновено му казвам да направи нещо, което ще е полезно и за собственото му здраве.

Веднъж в колибата дойде един баща от Германия, чиято дъщеричка беше започнала да се парализира. Лекарите я бяха отписали. Горкият беше съвсем отчаян. Казах му: “Направи и ти някоя жертва за здравето на детето си. Да правиш поклони, не можеш; да се молиш, не можеш, добре. Колко цигари пушиш на ден?” “Четири кутии и половина”, казва ми. “Пуши една кутия, казвам му, и парите, които би дал за останалите, ги давай на някой беден”. “Отче, ако детето ми оздравее, казва ми, и аз ще спра цигарите”. “Е, тогава няма да има стойност; сега трябва да ги спреш. Изхвърли цигарите, казвам му. Не обичаш ли детето си?” “Аз ли не обичам детето си? От петия етаж ще се хвърля надолу от обич към детето си”, казва ми. “Аз не ти казвам да се хвърлиш от петия етаж надолу, а да изхвърлиш цигарите. Ако направиш такава глупост да се хвърлиш от петия етаж, ще оставиш детето си на пътя, а ти ще погубиш душата си. Аз ти казвам да направиш нещо

¹³ Свети Арсений Кападокийски чел този псалом при такива случаи - б. изд.

лесно. Ето, изхвърли сега цигарите!” В никакъв случай не искаше да ги хвърли. И накрая си тръгна така, плачейки! Как да му се помогне на такъв човек? Докато тия, които слушат, получават помощ.

Веднъж дойде един, който дъх не можеше да си вземе от извървения път. Разбрах, че пуши много и му казах: “Благословени, защо пушиш толкова? Ще пострадаш зле”. Щом се посъвзе и можеше да говори, ми каза: “Жена ми е много болна и има опасност за живота ѝ. Моля те, кажи една молитва, за да стане някое чудо! Лекарите вече вдигнаха ръце”. Питам го: “Обичаш ли жена си?” “Обичам я”, казва ми. “Тогава, защо и ти не направиш нещо, за да ѝ помогнеш? Тя е направила каквото може, лекарите са направили каквото могат и сега идваш тук, за да ми кажеш и аз да направя нещо, да се помоля, за да помогне Бог. Ти обаче какво си направил, за да се оправи жена ти?” “Какво мога да направя аз, отче?”, пита ме. “Ако спреш пушенето, казвам му, жена ти ще оздравее”. Помислих си, че ако Бог отсъди, че няма духовна полза за жена му да оздравее, поне той ще се избави от вредата на цигарите. След един месец дойде радостен да ми благодари. “Отче, спрях пушенето, каза ми, и жена ми оздравя”. След известно време дойде отново развълнуван, за да ми каже, че пак започнал да пуши тайно и жена му отново легнала тежко болна. “Сега знаеш лекарството, казах му. Спри цигарите”.

Молитвата за болните

- Отче, помолиха да ви предадем да се молите за едно болно детенце и питат дали ще оздравее. Какво да им кажем?

- Кажете им: “Старецът ще се помоли, Христос обича детето и ще направи каквото е нужно за неговото добро. Ако види, че когато детето порасне, ще стане по-добро, ще чуе молитвата му. Ако обаче види, че по-късно няма да е в добро духовно състояние, тогава, понеже го обича, ще го вземе сега”. “Искайте, казва, и ще ви се даде.” (виж Мат. 7:7; Марк. 11:24; Лук. 11:10 и Иоан. 16:24) Но Бог ще ми даде, ако аз съм отдаден Богу. Иначе защо да ми дава живота - за да се отдалеча от Него ли? Дали ще оздравее някой болен, за когото се моля, дали ще умре - аз се радвам и в двата случая ¹⁴.

- Отче, добре ли е да се молим за здравето си?

- По-добре е да просим Бога да ни освободи от страстите ни. Тоест, да просим първо Божието Царство. Ако молим Бога за здравето си, харчим от небесното си богатство. Когато обаче не можем да понесем страданията от болестта, тогава нека молим Бога да ни излекува и Той ще направи полезното за нас.

- Отче, оздравяването на някой болен, за когото се молим, зависи ли и от това, какво сам той проси от Бога?

- Ако болният проси от Бога да оздравее само той, а не се моли за оздравяването и на другите болни, не прави добре. Ти, сестро, когато беше в света и работеше в болницата, какво правеше, когато болният не можеше сам да казва молитвата?

- Казвах я аз, отче.

- Ти добре си я казвала, но и болният е трябвало да казва някоя молитва.

- И той казваше: “Света Богородице, спаси ме”. Но, отче, самото търпение в страданията не е ли молитва?

- Да, точно така! Когато някой ви моли да се молите за него, защото в еди-кой си ден ще претърпи операция, молете се от момента, в който ви го кажат. Не чакайте часа, в който ще легне на хирургическата маса и тогава да се молите. И когато в прошенията свещеникът казва: “За боледуващите... Господу да се помолим”, с болка отговаряйте: “Господи, помилуй”. Ако подадете с камертона тона “ми”, за да изпеете по-мелодично “Господи, помилуй”, умът ви ще е в “ми”-то и в музикалното изпълнение, а болните, които страдат горките, ще чакат от вас малко помощ! Те са тия, които страдат. Ти, който не страдаш, помоли се за тях, да оздравеят. След като не въздишаш от болка на легло, въздъхни поне в молитвата си за болните. Ако здравите не се молят

¹⁴ Защото Бог винаги промисля най-доброто за човека - б. пр.

поне малко за болните, утре Христос ще им каже: “Бяхте здрави, а не се молехте за тия, които страдаха. “Не ви познавам...””(виж Мат. 25:12).

Ако не се молим за някой болен, болестта ще следва естествения си ход. Докато, ако се молим, може да промени хода си. Затова винаги се молете за болните.

Инвалидността е благословение от Бога

Правилно отношение към инвалидността

- Отче, може ли инвалидността да създаде комплекс за малоценност?

- Това са шантави работи.

- Да, отче, но това понякога се случва при инвалидите.

- Случва се, защото нямат правилно отношение. Когато разберат, че инвалидността е Божие благословение, придобиват правилно отношение и се избавят от чувството за малоценност. Когато едно малко дете има някакъв недъг и не е научено да се радва за инвалидността си, тогава има оправдание, ако чувства малоценност. Но ако порасне и чувството му за малоценност остане, това означава, че не е разбрал най-дълбокия смисъл на живота. На едно момиченце, когато било на девет години, се появила бучка в окото му и лекарите отстранили едното му око. В училище му се подигравали и то се измъчвало горкото. Баща му дойде в колибата и ми разказа за проблема. Каза ми: "Отче, мисля си, че ако му купувам каквото ми поиска, ще му помогна, защото ще се радва и ще забравя притесненията за недъга си. Да, но как да сторя това? Имам още пет малки деца, които завиждат, защото не разбират". "Какво приказваш, казвам му. Това е едно лъжливо утешение, но не е решение. Ако сега му купувах всяка дрешка, която ти поиска, след няколко години ще поиска да му вземеш мерцедес. Как ще свързваш двата края? По-късно ще научи, че някои си имат самолети по балконите и ще ти поиска да му вземеш самолет! Тогава какво ще правиш? Опитай се да убедиш детето си да се радва за това, че е с едно око. Да чувства, че е мъченик за вярата. На мнозина мъченици са вадели очите, рязали са им ушите, носовете и хората са им се присмивали. Те обаче, въпреки че страдали от болката и подигравките на хората, не отстъпили от вярата и търпели непоколебимо мъченията. Ако детето разбере и посрещне недъга си със славословие, Бог ще го причисли към изповедниците на вярата. Малко нещо ли е Бог тъй да промисли, че безболезнено да премахнат окото на детето, и същевременно да го причисли към светите изповедници. Защото то няма грехове за изплащане и ще има чиста награда поради недъга си". Благодарни ми клетият и си отиде утешен. Действително помогна на момиченцето си да разбере, че недъгът му е бил благословение от Бога, за което трябва да Го славослови. По този начин то израсна нормално, завърши филология и сега работи като учителка и се радва повече от други момичета, които имат всичко, но се измъчват, защото не са схванали най-дълбокия смисъл на живота.

Когато хората не разбират най-дълбокия смисъл на живота, страдат въпреки благословиите и възможностите, които Бог им дава за тяхното спасение. Докато онзи, който има правилно отношение, на всичко се радва. И сакат да е, пак се радва! И да не му сече много умът, пак се радва. И беден да е, радва се.

Разбира се, осъзнавам, колко им е трудно на инвалидите и се моля много за тях, и най-вече за момичетата. За едно момче инвалидността не е чак толкова тежка; обаче за едно момиче, което иска да се устрои, е трудно.

Особено на слепите колко им е трудно! Не могат да се обслужват горките; когато вървят, препъват се... В молитвата си прося от Бога да даде поне малко светлина на слепите, за да могат някак да се самообслужват.

- Отче, и на мен ми е мъчно, че не мога да прочета поне една глава от Евангелието, защото не виждам добре. Бяхте ни казали, че ако човек чете всеки ден по една глава, придобива святост.

- Защо да ти е мъчно за това? Нима ако прочетеш няколко реда или само една дума, или просто целунеш Евангелието, не се освещаващ? Освен това ти не си познала Христа отскоро. Защо не въртиш в ума си това, което си прочела, или това, което си чула досега? Основата на всичко е правилното отношение. Каж ми: "Сега Бог ме иска такава, а преди няколко години ме искаше друга". Един благочестив адвокат в старините си не можеше да вижда и веднъж ми каза: "Свети отче, помоли се, за да мога да разпознавам близките ми хора и да мога поне малко да чета". Казах му: "Близките ти хора ги разпознаваш и по гласа, а колкото до четенето, толкова години все си чел. Сега си повтаряй молитвата. Види се, че сега Бог това иска от теб". И оттогава милият чувстваше по-голяма радост и отпреди, когато виждаше.

Небесната награда за инвалидността

Когато имаме някакъв недъг, ако търпим и не се оплакваме, имаме по-голяма награда. Защото всички инвалиди така или иначе получават награда. Глухият има чек в Божията спестовна каса поради глухото си ухо, слепият поради сляпото си око, куцият поради куция си крак. Това е голямо нещо! Ако се подвизават малко и срещу душевните си страсти, ще получат и венци от Бога. Нали виждате как инвалидите от войната получават пенсия, а получават и ордени.

На онзи, който притежава красота, мъжественост, здраве, но не се бори да отстрани недостатъците си, Бог ще му каже: “В живота си се наслади на благата, сега какво ти дължа? Нищо”. Докато онзи, който има някакъв недъг - било по рождение, било по наследство от родителите си, или го е получил по-късно, трябва да се радва, защото в другия живот ще има какво да получи. Ако пък и сам не е имал вина, ще има чиста небесна печалба, без удръжки. Не е малко нещо цял един живот човек да не може например да си изпъне крака, да не може да седне, да не може да прави поклони и т.н. В другия живот Бог ще му каже: “Ела, чедо мое, седни вечно в удобство на този трон”. Затова казвам, хиляда пъти да се бях родил умствено изостанал, слеп или глух, защото тогава щях да имам какво да получа от Бога.

Ако инвалидите не роптаят, но смирено славословят Бога и живеят близо до Него, ще имат най-хубавото място в рая. Бог ще ги причисли към изповедниците и мъчениците, които заради Христовата любов са дали ръцете и краката си, и сега в рая непрестанно с благоговение целуват Христовите нозе и ръце.

- Отче, а когато някой е, да речем, глух и се оплаква?

- И малките деца хленчат. Бог не обръща внимание на много неща. Добрите родители обичат всичките си деца по-равно, но имат по-особено отношение към слабите и недъгавите. Същото прави и Бог, нашият добър Баща, за децата Си, които са слаби телесно или духовно, стига те да имат добра воля и да Му дават право да се намесва в живота им.

Бавноразвиващите се деца

Ах, тези майки, чиито деца са бавноразвиващи се и постоянно им създават проблеми, цапат и т.н., какво преживяват горките! Мъченичество! Запознах се с една майка, която има вече голямо дете и не може да го усмири, а то прави едни бели!... Взема горкото нечистотиите си и ги размазва по стените, по чаршафите... Майката оправя, чисти къщата, върти цялото домакинство, а то обръща всичко с главата надолу, всичко цапа. Клетата крие перилните препарати, а то ги намира и ги пие! Изхвърля цели шкафове през балкона. Слава Богу, че не е убил никого досега. И това не са ден и два. Това състояние е години наред!

- Отче, може ли някой, който е умствено ограничен, да е смирен и добродетелен?

- Как да не може? Ето, детенцето, което често идва тук, в манастира, може да е умствено изостанало, но добротата, която то притежава, кой разумен човек я има? Какви молитви, какви поклони прави! Когато ми беше трудно да правя поклони заради хернията, неговите родители му казаха: “Отецът е болен, не може да прави поклони”. “Правя аз”, каза то и след това правеше поклони заради мен и ставаше вир-вода от пот. Какво благородство, какво любочестие имаше! Веднъж едно дете от махалата им го набило, а то, след като изяло боя, му подало ръката си и му казало: “Всичко хубаво!” Чувате ли? Кой разумен постъпва така, макар и да е чел Евангелието и цял куп духовни книги. Ето и преди няколко дни, когато тук беше дошло цялото му семейство да ме види, то седна до мен, а сестричката му по-настрани. Щом видя сестричката си, че седи далече от мен, каза ѝ: “Ела, близо до отче”, и я сложи до мен. Много ме трогна и му дадох за благословение един голям кръст от слонова кост, който ми бяха донесли от Иерусалим. Щом го взе в ръцете си, каза: “баба”, и показа как ще го сложи на гроба на баба си! Удивително! Нищо не иска за себе си, всичко за другите! То с лекота ще влезе в рая, но и родителите си ще заведе дотам.

Де да бях и аз на неговото място, пък нека не разбирах и нека не можех да говоря. А на мен Бог ми даде всички блага и аз ги съсипах. В другия живот то ще засенчва дори и богослови. Мисля си, че светите богослови на

Небето няма да имат по-добра позиция в познанието за Бога от тия дечица. Може би дори справедливият Бог ще им даде и нещо повече заради това, че тук са живели в лишение.

Душежни болести

- Отче, когато някой изпадне в меланхолия, какво трябва да прави, за да я преодолее?

- Необходима е божествена утеха.

- А как да я получи?

- Да се вкопчи в Христа и Христос ще му я даде. Много често любочестието и егоизмът се преплитат в душата. Повечето шизофреници са с чувствителни души. Случва им се например нещо незначително, но те не могат да го преодолеят и затова страдат много. Някой убива човек и си живее, все едно че нищо не се е случило, докато един чувствителен човек и едно котенце да настъпи леко по лапата от невнимание, страда и не може да спи от притеснение. А когато не може да заспи две-три нощи, след това естествено ще трябва да тича на лекар.

- Отче, в психологията се казва, че за да се излекува един душевноболен, трябва да се премахне причината.

- Да, ако изобщо съществува причина. Защото понякога, въпреки че някои неща са си нормални, хората влизат в размисли, които ги водят до лудост. Казват си: "Да не би да имам нещо по наследство, може би не съм добре?" Познавах едно момче, което следваше, четеше по единадесет часа в денонощието и получаваше стипендия. Помагаше и на семейството си, защото баща му беше болен. Накрая се измори, защото беше чувствителен. Постоянно имаше главоболие и с голяма трудност се дипломира. След това имаше съмнение да не би това да му е по наследство. Какво ти наследство? Човек само да чете по единадесет часа на ден, ще се преумори, а колко повече, ако помага на родителите си и е чувствителен.

- Отче, едно дете изпада в меланхолия след самоубийството на баща си. Да не би да има нещо по наследство?

- Може детето да е получило душевна рана. Не е съвсем сигурно това, че е по наследство. Освен това не знаем и в какво състояние е бил бащата, за да се самоубие. Разбира се, едно дете, чийто баща е бил затворен в себе си, по принцип има нужда от помощ. Защото ако продължи и то да е затворено в себе си, а има и съмнения, че може би това е нещо наследствено, може и да се разболее.

Бог винаги допуска човек да бъде изпитан толкова, колкото може да издържи, но когато се прибавят и подигравките на хората, тогава душата се огъва от допълнителната тежест и възроптава. Хората доподлудяват лудите. В началото лудостта се понася. Едно време нямаше психиатрии и ако някой беше луд, затваряха го в някоя стая с железни решетки! Имаше една на име Перистера, която държаха затворена вкъщи. Децата я замеряха с камъни, подиграваха ѝ се. Бедната излизаше извън себе си, дърпаше решетките, крещеше и хвърляше навън всичко, каквото видеше пред очите си! Ще видиш обаче, че в другия живот Перистера ще стои пред много здравомислещи жени.

Спомням си и един друг случай. Имаше едно семейство, в което голямата дъщеря беше малко слабоумна, но притежаваше голяма доброта. Беше четиридесетгодишна, а все едно беше на пет. Как се подиграваха с нея и малки, и големи! Веднъж родителите ѝ я оставили да сготви, а те отишли на нивата. Брат ѝ щял да дойде от нивата, за да докара царевицата и да вземе яденето и да го занесе на нивата, за да ядат родителите и работниците им. Събрала клетата от градината тиквички, патладжани, зелен фасул и ги приготвила да ги сготви. Тогава малката ѝ сестра, която била жив дявол, дръпнала магарето за ухото и го накарала да изяде всички приготвени продукти! Станало необходимо да събере други зеленчуци милата. И нищо не казала. Докато да ги приготви отново, брат ѝ дошъл, а тя тъкмо слагала яденето на огъня. Разтоварил той животните и когато видял, че яденето не е готово, хвърлил ѝ един бой! Какво мъчение изживяваше всеки ден! Майка ѝ, бедната, се молеше да умре първо дъщеря ѝ и после тя, защото нямаше да има кой да се грижи за нея. И действително първо умря дъщерята и след това майката.

Във всеки случай, тия, които не са добре с ума, са по-добре от много други. Имат разрешително да не се явяват на отчет и без изпити преминават в другия живот.

Правилното отношение на родителите към инвалидността на децата си

Има майки, които, ако по време на бременността разберат, че детето в утробата им ще се роди с някакъв недъг или ще бъде умствено изостанало, правят аборт и го убиват. Не мислят за това, че и то има душа. Колко бащи идват и ми казват: “Защо точно моето дете да е така непоносимо? Защо Бог го е сътворил такова? Не мога да го понеса”. Каква безочливост пред Бога показва това отношение, каква непокорност, какъв егоизъм. Ако Бог помогне на такива хора, те ще станат още по-лоши. Веднъж в колибата дойде заедно с баща си един студент, който бе повредил ума си с разни помисли и го бяха лекували с електрошок. Горкото дете беше много потиснато от домашните си. А имаше такова благоговение! Правеше поклони и удряше главата си в земята. Казваше си: “Дано Бог се смили над тази пръст, която удрям и се смили и над мен, който я удрям”. Т.е. дано Бог се смили над пръстта, която е изпитала болка от неговите удари и така да се смили и над него. Голямо впечатление ми направи! Чувстваше себе си недостоен. Когато изпаднаше в криза, идваше на Света Гора. Успокоявах помислите му, един-два месеца се чувстваше добре и после пак същата история. Баща му не искаше познатите им да виждат детето, защото така се накърнявало уважението, с което се ползвал. Страдаше от собствения си егоизъм. “Излагам се пред хората с моя син”, каза ми. Щом детето чу това, каза му: “Трябва да се смириш. Аз съм луд и ми е спокойно. В калъп ли искаш да ме сложиш? Знай, че имаш едно лудо дете и бъди спокоен. Да не би да си единственият, който има лудо дете?” Помислих си: “Сега кой от двамата е луд?”

Виждате ли често пъти докъде води егоизмът? Бащата да пожелае дори унищожаването на сина си! Когато бях в света, познавах един умствено изостанал. Когато роднините му отиваха някъде с приятели, не го вземаха със себе си, за да не се срамуват! Подиграваха се и на мен, понеже обичах да си говоря с него. Аз обаче в сърцето си му давах по-добро място, отколкото на тях.

Духовните закони ¹

Как действат духовните закони

- Отче, кои закони се наричат духовни?

- Ще ти обясня. Както в природата съществуват природни закони, така и в духовния живот съществуват духовни закони. Да речем, когато някой хвърли един тежък предмет нависоко, с колкото по-голяма сила и колкото по-нависоко го хвърли, с толкова по-голяма сила ще падне долу и ще се разбие. Това е природен закон. В духовния живот колкото повече се превъзнася човек поради гордостта си, толкова по-голямо ще е духовното му падение и толкова по-силно ще се разбие. Защото гордият се издига, стига до една точка и след това пада и си разбива главата - "всеки, който превъзнася себе си, ще бъде унижен" (Лук. 18:14; виж и Мат. 23:12). Това е духовен закон.

Само че между природните и духовните закони има една съществена разлика. Докато в природните закони не съществува милост и човек не може да ги промени, в духовните закони има милост и човек може да ги промени, защото си има работа със своя Създател и Творец, многомилостивия Бог. Тоест, ако веднага разбере въздигането на гордостта си и каже: "Боже мой, аз нямам нищо свое, а се гордея, прости ми!", веднага милостивите Божи ръце го хващат и леко го свалят долу, без падението му да бъде забелязано. По този начин не търпи крушение, тъй като преди това е проявил сърдечно съкрушение чрез покаянието.

Същото важи и за казаното в Евангелието: "всички, които за нож се залавят, от нож ще погинат" (Мат. 26:52). С други думи, щом съм се заловил за нож, според закона трябва да заплатя чрез нож. Когато обаче осъзнавам греха си и съвестта ми ме пробужда като нож, и прося прошка от Бога, тогава духовните закони престават да действат и Божията любов се излива като балсам върху мен.

В Божиите съдби, които са неизследима бездна, виждаме как Бог се променя, когато хората се променят. Когато непослушното дете се осъзнава, разкайва се и бива бито от съвестта си, тогава неговият Баща го милва с любов и го утешава. Не е малко нещо човек да може да промени Божието решение! Вършиш ли зло? Бог ти удря шамарче. Казваш "съгреших" - дава ти благословии.

Благородните Божии синове

Някои хора, въпреки че са се покаjali за някоя своя грешка и Бог им е простил, не забравят своето прегрешение, макар че духовните закони са престанали да действат. Настоятелно просят от Бога да бъдат наказани в този живот за греха си, за да го изплатят. След като настояват, добрият Бог изпълнява това тяхно любочестно желание, но внася на тяхно име олихвена заплата в небесната Си спестовна каса, т.е. в рая. Това са благородните Божии синове, любочестните Божии чеда.

В "Лимонария" например се разказва следното за авва Пимен овчаря. Веднъж го посетил един брат и пожелал да остане да пренощува при него. Понеже аввата нямал отделно място за гости, настанил посетителя си в своята килия, а той отишъл да нощува в една пещера. Сутринта, когато се върнал, посетителят го попитал: "Как прекара, авва? Може би си настинал?" "Не, добре прекарах. Влязох в една пещера и намерих в нея един лъв да спи. Легнах и аз и облегнах гърба си на гривата му. От опадалата му козина пещерата беше топла като фурна и не настинах". "Добре, но не се ли изплаши, че лъвът ще те изяде?" - попитал го гостът. "Не, отговорил му аввата, но да знаеш, че мен ще ме изядат зверовете". "Откъде знаеш това?" "Аз в света бях овчар, казал му аввата, и веднъж, когато пасях стадото си, кучетата ми разкъсаха един минувач, а аз въпреки че можех да го спася, останах безразличен. Оттогава непрестанно прося от Бога да ме изядат зверовете. Вярвам, че Бог ще изпълни това мое желание". И действително този авва бил изяден от зверовете. В другия живот обаче тези хора ще бъдат на най-изрядно място.

¹ В разговорите си с хората за различните им проблеми Старецът често споменаваше за духовните закони. Също така писа по този въпрос в книгата "Старецът Хаджи Георги Светогорец" - б.изд.

- Отче, четох в коментарите на една светоотеческа книга, че когато човек извърши някой грях, трябва да бъде наказан, за да заплати за злото, което е сторил.

- Не, не е така. Когато човек се покае, тогава не търпи наказание. Христос го помилва. Нужно е голямо внимание при коментарите, защото може един тълкувател да е много добър, но понякога да прави погрешни тълкувания. Ако човек не е сигурен, че тълкувателят е добър, по-добре да четете само текста ². И на мен някой ми каза, че са разрязали свети пророк Исаия с трион ³, защото трябвало да бъде прерязан за греховете на света. А всъщност сам той помолил Бога да бъде прерязан за греховете на света и Бог отстъпил пред голямата любов на пророка към хората. Но за всяка рязка с триона Бог ще му даде по един венец. Необходимо е човек да знае някои неща, за да може да разбере някои други. Авва Пимен, за когото говорех преди малко, е можел да разбере свети пророк Исаия, въпреки че случаят на единия бил различен от този на другия, защото в случая на свети пророк Исаия е имало жертва за света.

- Отче, имаме ли и в наше време подобни случаи?

- Да, разбира се. Спомням си за един случай, когато бях в манастира "Филотей". Човек, който живеел в света, изгорил във фурната един турчин, понеже бил заколил баща му. След това се покаял, дошъл на Света Гора, станал монах и бе започнал добродетелен живот. Но ден и нощ се молеше на Бога да му позволи и сам той да изгори. Веднъж в манастира избухна пожар. По това време изпълнявах послушанието на манастирски иконом. Пригответих съдове с вода и всички се завтекохме и изгасихме пожара. Накрая намерихме споменатия монах изгорял. Тази картина ще остане незаличима в съзнанието ми... Какво се беше случило? По това време той беше осемдесет и пет годишен и го обслужваше един монах, който беше на седемдесет и пет години. В онзи ден, за да го облекчи малко от ревматичните болки, разтрил краката му с газ и го завил близо до огнището. Обаче от кестеновите дървета хвърнала искра и пламнал пожар. Монахът изгоря, а пожарът се разпространи из целия манастир. На мен ми беше много мъчно за станалото; не можех да се успокоя! По-късно моят духовник ми каза: "Не тъгувай, този молеше Бога да изгори, за да намери милост; това му беше дар от Бога".

Духовните закони и Божията любов

- Отче, духовните закони винаги ли действат незабавно?

- Според случая. Много често човек недоумява! Малко се е възгордял, а пък веднага си счупва главата; духовните закони са подействали светкавично. Например някоя сестра мие прозорците и идва някой горделив помисъл, че ги мие по-добре от другата, при което нещо се случва и тряс, счупва се прозорецът. Друг път се задействат по-късно.

- Отче, какво означава, когато духовните закони се задействат веднага?

- Това е добре. Тогава човек трябва да разбере, че Божията любов го закриля, защото изплаща греха си и няма да се издължава за всичко наведнъж. Когато обаче при някого духовните закони не действат, тогава е опасно, защото това показва, че той е отдалечено от Бога дете; не е в Неговия дом. Има хора, които постоянно действат с гордост и никак не страдат. Това означава, че гордостта им е преминала човешките граници и е достигнала до най-връхната си точка, превърнала се е в бесовска гордост, в дръзко превъзнасяне. Тогава падението става от другата страна на върха, тъй че падат направо в ада. Това е сатанинско падение и то не е забележимо за онези, които се намират от тази страна на върха. Тоест, те не попадат под духовния закон в този живот, но за тях важат апостолските думи: "А лукави човеци и измамници ще напредват в злото, като заблуждават и биват заблуждавани" (2 Тим. 3:13).

- Отче, може ли човек да се възхищава от нещо, което е направил и поради това да претърпи беда?

² В много от гръцките издания на светоотеческа литература паралелно с оригиналния текст на старогръцки бива поместен и превод на новогръцки език, а също и коментари и бележки, които невинаги са прецизни. Тези преводи и бележки има предвид и Старецът - б. пр.
³ Виж Жития на светиите - 9 май.

- Да, защото се задействат духовните закони. Бог отнема благодатта Си от него и го сполетява нещастие, за да се осъзнае този, който се е възгордял за направеното от него.

- Тоест, когато се случва някое нещастие, означава ли, че са влезли в действие духовните закони?

- Естествено.

- Изключва ли се възможността човек да е непохватен, затова да прави грешки?

- Такива случаи са редки. Затова живеете колкото може по-смирено. Размисляйте за това, че нямаме нищо свое. Всичко ни е дадено от Бога. Всичко, което имаме, е Божие. Само греховете са наши. Ако не се смиряваме, духовните закони постоянно ще действат в живота ни, докато егоизмът ни не се пречупи. Бог да даде това да стане, преди да ни завари смъртта.

- Отче, може ли човек да не разбере, че са действали духовните закони?

- Ако не наблюдава себе си, нищо не разбира и от нищо не получава помощ, нито духовна полза.

- Отче, значи ли това, че духовните закони престават да действат само когато човек се смири?

- Да, главно чрез смирението или когато човек е невменяем. Нека ти кажа един пример. Една жена постоянно биела мъжа си, а той дума не продумвал, за да не изгуби достойнството си, понеже бил и учител. Обаче върху него действали духовните закони. Като малък осиротял откъм баща и овдовялата му майка с една пенсия се мъчела да го изучи, да го направи учител, а той я биел! Какво препатила горката му майка! Затова Бог допуснал жена му да го бие, за да изкупи греха си. Какво станало по-късно? Той умрял, а синът му биел майка си. По този начин и тя изкупила греха си. Синът се оженил и си взел една слабоумна жена... Биела го и пеела "Христос воскрес"! Така устроил Бог, за да бъде изкупен и той! Тук обаче престанали да действат духовните закони, защото тя била невменяема.

- Отче, когато човек скърби за някое свое падение, така изкупва ли се?

- Чувства, че е длъжник или съжалява от егоизъм? Ако чувства, че е длъжник, няма да плаща. Когато обаче не чувства дълга си, Бог допуска да си плати. Например християнинът трябва да прави милостини. Ако някой е коравосърдечен и не дава милостиня, но трупа парите си, ще дойдат крадци, ще го набият, ще му вземат и парите, и така ще се издължи. Когато имаме дългове и не се разплащаме в този живот, това е много лош знак, това е изоставеност от Бога. Когато пък някой не получава плесници, а получава благословии, тогава явно е извършил някое добро и получава наградата си за стореното тук от Христа двойно и тройно. Обаче не изкупва грешките си. И това също не е хубаво. Да речем, че съм сторил десет на сто добрини, а Христос ме награждава за двадесет на сто и нямам нито страдания, нито тревоги. Тогава обаче не изкупувам грехове.

Страданието в този живот яде от вечните мъки, казва авва Исаак. Тоест, когато върху някого действат духовните закони, с това се отнема една част от страданията в ада.

СМЪРТТА И БЪДЕЩИЯТ ЖИВОТ

"Много е тежко след всичко което Бог е направил за нас, хората, да отидем във вечните мъки и да Го огорчим. Да не дава Бог, не само човек, но и нито една птичка да отиде в ада".

Отношението към смъртта

Помнене на смъртта

- Отче, за какво трябва да мисли човек в деня, когато се е родил? ¹
- Нека мисли за деня, в който ще умре и да се готви за голямото пътуване.
- Отче, когато при изравяне на мъртвия от гроба тялото му се окаже неразложено, това се дължи на някой грях, за който човекът не се е разкаял ли?
- Не, причината невинаги е някой грях. Може да се дължи на някои от лекарствата, които е вземал, или на пръстта в гробището. Но както и да е, когато някой се окаже неразложен, с това донякъде се изкупва поради посрамването, на което се подлага след смъртта си.
- Отче, защо, въпреки че смъртта е най-сигурното нещо, което ще се случи на човека, ние я забравяме?
- Знаеш ли, едно време в общежитийните манастири е имало един монах, чието послушание е било да напомня на другите отци за смъртта. Минавал по време на служението си през всички братя и на всекиго казвал: “Брате, ще умрем”. Животът е обвит в смъртна плът. Онези хора, които са само “плът”, се затрудняват да разберат тази велика тайна, затова не искат да умрат, не искат дори да чуят за смъртта. Затова за тях смъртта е двойна смърт и двойна мъка.

За щастие обаче добрият Бог е устроил нещата така, че да се вразумяват от някои белези поне възрастните, които по естествен начин са по-близо до смъртта. Косите им побеляват, губят смелостта си, постепенно ги напускат силите, започват да им текат лигите, при което се смиряват и се принуждават да размишляват върху суетата на този свят. И да поискат да извършат нещо нередно, не могат, защото всичко това ги спира. Или пък чуват, че някой на тяхната възраст или дори по-млад е починал и така пазят в съзнанието си спомена за смъртта. В селата, когато бие камбаната за погребение, възрастните, които седят в кафенето, стават, прекръстват се и питат кой е умрял и кога е бил роден. Казват си: “Ех, какво става, идва и нашият ред: всички ще си отидем от този свят!” Осъзнават се, че годините са преминали, че нишката на живота им скоро ще привърши и че часът за това приближава. По този начин постоянно мислят за смъртта. Ако кажеш на някое малко дете: “Помни смъртта”, то ще ти каже: “Тралала”, и ще продължи да си играе с топката. Защото ако Бог дадеше на малкото дете да почувства смъртта, нещастното би се отчаяло и би станало негодно за нищо, защото не би имало желание за каквото и да е. Затова Бог като добър Баща устройва така, че то да не чувства смъртта и безгрижно и радостно да играе с топката си. Но колкото повече минават годините, постепенно и то придобива съзнание за смъртта.

Така също и един новоначален монах особено когато е млад, не може да държи в ума си спомена за смъртта. Мисли си, че има години живот пред себе си и този въпрос не го занимава. Спомнете ли си, че и свети апостол Петър казал: “Извикайте младежите да вдигнат мъртвия Ананий и жена му Сапфира”? (виж Деян. 5:6, 10). И в манастирите обикновено младите монаси погребват починалите. Опечалените възрастни благоговейно хвърлят малко пръст върху тялото, но никога върху главата на починалия. Имам неприятен спомен от един манастир, където беше починал един брат. По време на полагагането в гроба, когато свещеникът казва: “Земя си и в земята ще се върнеш”, всички отци с голямо благоговение и чинност взеха малко пръст и я хвърлиха върху трупа на монаха, както обикновено се прави ². Един млад монах запретна подрасника си, взе лопатата и със замах, без да внимава, взе да хвърля върху мъртвия каквото му попадне - пръст, камъни, дървета... за да покаже мъжество! Намерил време да си показва силата и работливостта. Ако това не беше погребение, а например засаждаха дървета или запълваха просто някоя дупка, тогава може по тоя начин да покаже

¹Т.е. на рождения си ден – б.пр.

² Монасите не се погребват в ковчези, а се обличат в монашеските им одежди, увиват се в монашеска мантия и така се полагат в гроба – б. пр.

доброта и жертвоготовност, и да си каже: “Другите са възрастни. Какво да чакам на тях? Нека аз поработя!” И така щеше да умори малко повече себе си, за да разтовари другите. Но в случая... Дори и някое умряло животно да види човек, пак се натъжава, а какво остава да вижда брата си в гроба и невнимателно със замах да хвърля с лопатата пръст и камъни върху умрелия... Това показва, че нямаше никакво чувство за смъртта.

Сприятеливане със смъртта

- Отче, получи се крайната диагноза. Бучката, която имате, е рак и при това злокачествен.
- Донеси ми една кърпа, та да стана да заиграя хоро и да запея: “Хайде сбогом, окаян свят!” Никога през живота си не съм играл хоро, но сега от радост, че смъртта приближава, ще поиграя.
- Отче, лекарят каза, че първо трябва да се приложи лъчетерапия, за да се разбие туморът, и след това ще се извърши оперативна намеса.
- Разбрах! Първо ще бомбардира авиацията, а след това ще започне атаката! И тъй, ще отида горе и ще ви донеса новини!... Някои, дори и възрастни, ако лекарят им каже: “Ще умреш” или “Има надежда петдесет на сто да оживееш”, стяга им се душата. Искат да живеят. Какво ще постигнат? Недоумявам! Ако човек е млад, е, някак си е оправдано, но един възрастен да полага усилия да живее, това не го разбирам. Друго е да се подложи на някаква терапия, за да станат поносими болките. Не иска да удължава живота си, а иска само да са малко по-поносими болките и да се обслужва сам, докато умре - в това има смисъл.
- Отче, молим Бога да удължи живота ви.
- Защо? Не се ли казва в псалома, че седемдесет са годините на нашия живот? (виж Пс. 89:10).
- Но Псалмопевецът добавя: “а при по-голяма сила, осемдесет години”... (виж пак там).
- Да, но казва: “най-доброто време от тях е труд и болести” (пак там), така че по-добър е покоят в другия живот.
- Отче, възможно ли е човек поради смирение да не се чувства духовно готов за другия живот и да иска да поживее още, за да се приготви?
- Това е добро, но откъде знае, че ако поживее още, няма да стане по-лош?
- Отче, кога човек се сприятелива със смъртта?
- Кога ли? Когато в него живее Христос, тогава смъртта е радост. Но не е правилно да се радва, че ще умре, поради това, че му е омръзнал животът. Когато в добрия смисъл се радваш на смъртта, тя бяга от тебе и отива да намери някой страхливец! Когато искаш да умреш, тогава не умираш. Който си живее в удоволствия, се страхува от смъртта, защото му е приятен светският живот и не иска да умре. Ако му споменат за смърт, казва: “Да чукна на дърво!” Докато, ако човек страда, измъчва се и т.н., счита смъртта за избавление и казва: “Жалко, че смъртта още не е дошла да ме вземе... Сигурно е срещнала препятствия!”
- Малцина желаят смъртта. Повечето искат нещо да довършат и не искат да умрат. Добрият Бог обаче е устроил така, че всеки да умре, когато е вече узрял. Във всеки случай, един духовен човек, било млад или стар, трябва да се радва, че живее, да се радва, че ще умре, но да не се стреми да умира, защото това е самоубийство.
- Един мъртъв за света, но духовно възкръснал човек никога не чувства безпокойство, страх или тревога, защото с радост чака смъртта, тъй като ще отиде близо до Христа и ще се весели. Но той се радва и че живее, защото живее отново близо до Христа и чувства част от райската радост още на земята, и се пита дали в рая съществува по-голяма радост от тази, която чувства на земята. Такива хора се подвизават любочестно и със себеотрицание и понеже пред себе си поставят смъртта и ежедневно мислят за нея, още по-духовно се подготвят, по-смело се подвизават и побеждават суетата.

Умиращите

- Отче, поискаха от нас да се помолим за един човек, който дни наред береше душа, но душата му не излизаше.

- Защо не излизаше душата му? Беше ли се изповядал?

- Не, не е поискал да се изповяда. Отче, винаги ли страданието на човека, когато излиза душата му, се дължи на греховността му?

- Невинаги е така. Нито когато душата на човек излиза спокойно, означава, че се намира в добро състояние, нито ако се мъчи в предсмъртния си час, означава, че има много грехове. Някои хора поради голямо смирение настоятелно просят от Бога неблагоприятен свършек на живота си, за да не бъдат прославяни след смъртта си. Или пък, може някой да има мъчен край, за да изплати част от дълга. Например, ако хората са го хвалели повече, отколкото е заслужавал, Бог допуска в смъртния му час да изглежда по такъв начин, че да падне в очите на хората. Друг път Бог допуска някои да се мъчат, когато берат душа, за да разберат тия около тях колко е мъчно там, в ада, когато от тук не си се подготвил. Докато, ако имаш редовни документи, т.е. ако добре си подготвен, тогава преминаваш от единия живот в другия без дангалаците въобще да се доближават до теб.

- Отче, правилно ли е да не казваме истината на някой смъртник или на някой, който е тежко болен?

- Зависи и от това какъв човек е. Понякога някой болен от рак ме пита: "Какво ще кажеш, отче? Ще живея ли, или ще умра?" Ако му кажа: "Ще умреш", ще умре още същия час от притеснение. Докато, ако не му го кажа, придобива кураж и посреща мъжествено болестта си. Когато съзрее, сам вдига кръста си и продължава. По този начин може да преживее няколко години, да подкрепи семейството си и да се подготви и той, и близките му. Естествено, не му казвам, че ще живее хиляда години или пък че никакво време не му остава, но му казвам: "По човешки е трудно да ти се помогне. Разбира се, за Бога няма нищо трудно, но ти гледай да се подготвиш".

- Понякога, отче, близките му се колебаят дали да го причастят, за да не пробудят в него съмнения.

- Значи да си отиде непричастен, за да не би да научи, че ще умре и да се притесни, така ли? Нека близките му кажат: "Светото Причастие е лекарство. То ще ти помогне. Добре е да се причастиш". Тогава чрез причастието получава помощ и едновременно с това се приготвя за другия живот.

- Отче, трябва ли да се служи маслосвет над умиращите?

- Над онези, които се мъчат да предадат душата си, се чете последование при разлъка на душата от тялото. Маслосвет се служи за всички болни, а не само за тия, които са на смъртния си час.

- Отче, това, което човек говори при смъртния си час, свързано ли е с духовното му състояние?

- Нека не си вадим лесно заключения. Може човек в смъртния си час да чувства болка, да се затруднява и на лицето му да е изписана болка, тъй че другите да си мислят, че не е в добро душевно състояние. Но изражението на болка се различава от другото, което е изражение на уплаха и агония. Може човек да страда, да го боли горкия, а другите да си мислят, че се бори с бесовете, които са дошли да вземат душата му!

- Отче, когато една душа напуска този живот подготвена, ще премине ли през митарствата?

- Когато една душа е подготвена и се издига към Небето, демоните не могат да ѝ попречат. А ако не е готова, бива мъчена от дангалаците. Някой път Бог допуска душата на човека, който има дългове, да гледа митарствата в смъртния час, за да получим полза ние, които ще живеем още, тъй че да се постареем да изплатим тук дълговете си. Спомняте ли си случая с Теодора?³ Бог допуска някои хора да видят определени

³Вж. житието на преп. Василий Нови, 26 март - б. пр.

неща, за да получат полза останалите и да се покаят. В житието на преподобни Евфросин например четем как игуменът след видението, което преживял, се озовал с ябълките в ръка, за да видят това и другите и да получат полза⁴.

Понякога пък Бог устройва така, че душата, която се разлъчва от тялото, води разговор, за да се покае самият умиращ или тези, които го слушат. Виждате ли, Бог има много начини, по които спасява човека. Понякога помага чрез ангели, понякога чрез изпитания или различни знамения. Познавах една жена, която се отнасяше варварски с мъжа си и свекървата си; биеше ги и двамата. Тя самата обикаляше по съседите да си говори, а свекърва си, която беше старица, я изпращаше всеки ден на нивата. Бедната старица ходеше всеки ден на нивата, на два часа път, едва влачейки краката си и работеше от сутрин до вечер, без да се оплаква. Докато един ден, когато се върнала къщи пребита от работа, легнала и казала на снаха си: “Архангел Михаил взема душата ми. Изчисти кръвта, чедо мое”. “Каква кръв, бабо?”, питала изплашено снахата, защото не виждала кръв по нея. “Ето, детето ми, кръвта, която тече! Изчисти я, изчисти я!” Докато снахата се обърне да види, старицата вече издъхнала. След този случай снахата се осъзнала и променила живота си; от звяр се превърнала в агънце. Било Божий промисъл да види как свекърва ѝ издъхва с тези думи, да повярва, че свети Архангел Михаил уж с меч взема душите, за да се изплаши и да се покае. Тоест Бог ѝ проговорил на езика, който тя разбирала, за да се осъзнае, защото явно била добронамерена.

- Отче, какво означава, когато смъртникът зове свои починали роднини?

- Често пъти и това се случва, за да бъде за поука на другите, които са около умиращия. Познавах една богата госпожа, която беше свята жена. Не се беше омъжила, а живееше със сестра си, на която беше дала всичкото си имущество. Зет ѝ, който умря след нея, когато береше душа, я викаше: “Ела, Деспина, да се простим. Прости ми... много те измъчих, прости ми!” Питаша го: “Къде е Деспина?” “Ето, не я ли виждате? Ето, там е!”, каза им и след това издъхна.

- Отче, могат ли да се простят така хората, дори в последния миг от живота си с някого, който е вече умрял?

- Бог позволява дори и така да се простят, понеже човек в смъртния си час се покайва и чувства нуждата да иска прошка.

Самоубийството

- Отче, някои хора, когато срещнат някоя голяма трудност в живота си, веднага помислят за самоубийство.

- Това е поради егоизъм. Повечето, които се самоубиват, слушат дявола, който им казва, че ако сложат край на живота си, ще се избавят от вътрешното мъчение, което изживяват, и те от себелюбие се самоубиват. Ако например един човек извърши кражба и бъде доказано, че е откраднал, казва си: “Край, станах за срам пред всички”, и вместо да се покае, да се смири и да се изповяда, за да се избави, той се самоубива. Друг се самоубива, защото детето му е парализирано. Казва си: “Как мога аз да имам парализирано дете?”, и се отчайва. Ако той е виновен за това и го признава, нека се покае. Как слага край на живота си и оставя детето си на пътя? След това не става ли вината му още по-голяма?

- Отче, често се чува за някой, който се е самоубил, че е имал психологически проблеми.

- Когато се самоубиват душевноболни, имат смекчаващи вината обстоятелства, защото умът им е разстроен. И един облак да видят, се чувстват потиснати. Ако имат и някое притеснение, тогава все едно че облачността е двойна. Обаче за онези, които се самоубиват, без да са душевноболни, както и за еретиците, Църквата не

⁴ Вж. житието му на 11 септември. Преподобният Евфросин изпълнявал в манастира си служението на готвач. Тайно се усъвършенствал в добродетелите и достигнал голяма духовна висота. Една нощ неговият игумен се молел на Бога да му открие кой брат в манастира е най-добродетелен. Тогава изпаднал в екстаз и се озовал в градина, пълна с чудни блага. Докато напразно се опитвал да откъсне някой плод от дърветата, пред себе си видял преподобни Евфросин да се наслаждава на цялата онази сладост и поискал от него да му даде от плодовете. Преподобният откъснал три ябълки и му ги дал. Когато игуменът се съвзел от видението, видял, че държи ябълките, които издавали изумително благоухание. А от преподобни Евфросин научил, че действително през онази нощ бил там, където са богатата, които предстои да насладят обичащите Бога - б. изд.

се моли, но ги оставя на съда и милостта Божии. Свещеникът не поменава имената им на проскомидията, нито вади частица за тях от светия Агнец, защото със самоубийството си се отнасят презрително и се отричат от живота, който е дар от Бога. Все едно че неблагодарно захвърлят всичко в Божието лице.

Но ние трябва много да се молим за тези, които се самоубиват, та добрият Бог да направи нещо и за тях, защото не знаем какво е станало, че са се самоубили, нито в какво състояние са били в последния момент от живота си. Може в момента, в който са издъхвали, да са се разкаjali, да са поискали прошка от Бога и покаянието им да е било прието, тъй че душата им да е била взета от Ангел Господен.

Бях чул, че едно момиченце в някакво село отишло да пасе козата. Вързало я на ливадата и отишло малко по-нататък да си играе. Забравило се в играта си обаче и козата се отвързала и избягала. Търсило я, но не я намерило и се върнало вкъщи без козата. Баща му много се разгневил, набил го и го изгонил от дома. Казал му: “Отивай да намериш козата. Ако не я намериш, върви да се обесиш”. Тръгнало горкото да я търси. Свечерило се, а момичето още не се прибиращо у дома си. Родителите, виждайки, че вече е нощ, притеснени, излезли да намерят детето. Търсили и го открили обесено на едно дърво. Било завързало на шията си въжето от козата и се обесило на дървото. Нещастното било толкова любочестно, че приело думите на баща си буквално. После го погребали във гробищата.

Църквата, разбира се, направила добре, че го погребала извън гробищата, за да послужи това като спирачка за тия, които за най-малкото се самоубиват, та да се замислят, но и Христос ще направи добре, ако го приеме в рая.

Детска смърт

"За да не скърбите, както и другите, които нямат надежда (1 Сол 4:13)"

- Отче, една майка, чието дете е починало преди девет години, ви моли да се помолите, да види детето си поне насън, за да се утеши.

- Колко годишно е било детето? Малко ли е било? Това е важно. Ако детето е било малко и майката е в такова състояние, че ако то ѝ се яви, няма да се развълнува прекалено, тогава ще се яви. Причината детето да не се явява е в майката.

- Отче, може ли, вместо детето да се яви на майката, която желае това, да се яви на някой друг?

- Как да не може! Бог устройва това според случая. Когато чувам за смъртта на някой млад човек, скърбя, но скърбя по човешки. Защото ако изследваме по-дълбоко нещата, ще видим, че колкото повече човек расте, толкова повече трябва да се подвизава, но и повече грехове трупа. Особено когато живее в света, колкото повече годините минават, вместо духовното му състояние да се подобри, той го влошава със своите грижи, с неправдите и т.н. Затова е по-изгодно за него, когато Бог го прибере млад.

- Отче, защо Бог допуска да умират толкова млади хора?

- Никой не е сключвал договор с Бога за това, кога ще умре. Бог взема всеки човек в най-подходящия момент от живота му по един специален начин, за да спаси душата му. Ако види, че някой ще стане по-добър, оставя го да живее. Ако види обаче, че ще стане по-лош, взема го, за да го спаси. Някои пък, които живеят греховно, но имат намерение и воля да правят добро, ги взема при Себе Си, преди да успеят да го извършат, понеже знае, че биха направили доброто веднага щом би им се удала тази възможност. Все едно че им казва: "Не се морете, достатъчно е доброто намерение, което имате". Друго избира и взема до Себе Си, понеже е много добър и защото раят има нужда от цветове.

Естествено на родителите и роднините им е трудно да разберат това. Гледаш, умира някое детенце, взема го Христос като ангелче, а родителите плачат и ридаят вместо да се радват, защото откъде да знаят какъв човек би станал, когато порасне? Дали би могъл тогава да се спаси? Когато през 1924 година бягахме от Мала Азия с кораба, за да дойдем в Гърция, аз съм бил бебе. Корабът бил пълен с бежанци и както майка ми ме била увила в пелени, един моряк стъпил върху мен. Майка ми помислила, че съм умрял и започнала да плаче. Една наша съселянка разповила пелените и се уверила, че ми няма нищо. Ако тогава бях умрял, щях да отида в рая. Сега, когато съм толкова възрастен и съм вършил толкова духовни подвизи, не съм сигурен, че ще отида в рая.

Но смъртта на децата помага и на родителите. Трябва да знаят, че от онзи момент имат един молител за тях в рая. Когато умрат, децата им ще дойдат с хоругви до портите на рая, за да посрещнат техните души. Това не е малко нещо! На децата пък, които тук са страдали от някоя болест или някой недъг, Христос ще каже: "Елате в рая и си изберете най-хубавото място". И тогава те ще Му кажат: "Тук е хубаво, Христе, но искаме и нашата майчица да бъде близо до нас". И Христос ще ги послуша и по някакъв начин ще спаси и майката.

Разбира се, майките не бива да изпаднат и в другата крайност. Някои майки вярват, че детето им, което е умряло, е станало свято и изпаднат в прелест. Една майка искаше да ми даде нещо от починалия си син като благословение от него, защото вярваше, че е станал светия. Попита ме: "Имам ли благословение да раздавам от вещите му?" Казах ѝ: "Не, по-добре не давай". Една друга на Велики Четвъртък вечерта беше залепила върху Христовото разпятие снимка на сина си, който бе убит от германците и казваше: "И детето ми пострада като Христа". Жените, които стояха и бдяха пред Разпятието, я оставиха, за да не я наранят. Какво биха могли да ѝ кажат? Била е наранена.

Утешение на скърбящите

- Отче, колко сила е нужна на хората, за да посрещнат нечия внезапна смърт?

- Ако са схванали най-дълбокия смисъл на живота, намират сили да посрещнат смъртта, защото подхождат към нея по духовен начин. Колко деца загиват с тези мотоциклети! Колко младежи умират с тия машини! Вдигат мотоциклета си на задната гума и така лесно се преобръщат и си разбиват главите. Считат за постижение това, някой да задържи вдигнат мотоциклета си повече. Казват: "Държах мотора на задната гума и се преобрънах". Виждаш ли какво ги кара да правят дяволът, за да си счупят главите? Защото иначе, дори и да катастрофират, може да се ударят на друго място и да не осакатейат. Но за да допусне Бог злобата на дявола или невниманието на човека, означава, че нещо добро ще излезе от това.

- Тогава, отче, защо Църквата ни се моли "да бъдем запазени от внезапна смърт"? ¹

- Онова е друго. Просим от Бога смъртта да не ни завари неподготвени.

- Отче, една майка не може да се утеши, защото детето ѝ, отивайки на работа, умряло при катастрофа.

- Питай я: "От злоба ли шофьорът е блъснал детето ти? Не. Ти, за да бъде убито ли, си го пратила на работа? Не. Тогава си кажи: "Слава Богу", защото можеше да стане някой хулиган, а Бог го е прибрал в подходящия момент. Сега е застраховано на Небето. Защо плачеш? Знаеш ли, че измъчваш детето с плача си? Искаш то да се мъчи или да се радва? Погрижи се да помогнеш на другите деца, които имаш и са далече от Бога. За тях плачи." Ето на, и вчера дойде една плачеща майка и ми каза: "Бог ми отне единственото ми скъпо дете", и обвиняваше Бога. Казах ѝ: "Ако размислиш добре, Бог всъщност ти е оказал чест. Взел е детето до Себе Си като ангелче, тъй като е било кръстено. То е ангелче, а ти обвиняваш Бога? След време ще разбереш, че то се моли пред Бога за теб". След това ми разказа за живота си и каза, че е можела да има много деца, но когато била млада, не искала да има деца.

Колко майки се молят и просят децата им да са близо до Бога! Казват: "Боже мой, не зная какво ще направиш, но искам да се спаси детето ми, да е близо до Теб". Ако обаче Бог види, че детето ще тръгне по крив път, че отива към гибел и няма друг начин то да се спаси, тогава го взема по този начин. Например допуска някой пиян да го блъсне с автомобил и да го убие, и така го взема при Себе Си. Ако съществуваше начин то да стане по-добро, Бог би попречил някак на катастрофата. След това и този, който е блъснал детето, изтрезнява, осъзнава се и цял живот съвестта му го тормози. "Извърших престъпление", казва си, и постоянно моли Бога да му прости. Така и той се спасява. Майката пък чрез болката, която чувства, се събира в себе си, мисли за смъртта и се готви за другия живот, тъй че и тя се спасява. Виждате ли как Бог устройва спасението на много души чрез молитвите на майката? Ако обаче майките не разбират това, възроптават срещу Бога! Какво тегли и Бог от нас!

Когато човек престане да гледа на нещата по светски, намира покой. Защото как е възможно човекът да намери истински покой, ако не повярва в Бога и в истинския живот, този след смъртта, вечния живот? По времето, когато бях в манастира "Стомион", в Коница живееше една вдовица, която постоянно ходеше на гробищата и по цели часове оплакваше. Притесняваше всички с виковете си. Удряше се, биеше главата си в надгробната плоча! Изливаше там всичката си болка. Отиваха, взимаха я оттам, а тя отново се връщаше. Това ставаше години наред. Мъжът ѝ бил убит от германците, а дъщеря ѝ няколко години след смъртта на баща си, току-що навършила деветнадесет години, умряла от сърдечна болест и клетата жена бе останала сама. Ако човек погледне само външно на това, ще си каже: "Защо Бог допуска такова нещо?" Тя също така външно възприемаше нещата и не можеше да намери утеха. Веднъж, когато отидох да видя какво ѝ е, ми каза: "Защо Бог направи това? Мъжът ми бе убит във войната. Една дъщеря имах, и нея ми отне..." Говореше, говореше, обвиняваше Бога. След като я оставих да си излее мъката, Казах ѝ: "Нека и аз ти кажа нещо. Мъжът ти го познавах, беше много добър. Умря във войната за родината, изпълнявайки свещен дълг. Бог няма да го остави. Остави дъщеря ти за няколко години близо до теб, тъй че в нея си имала някаква утеха. След това

¹ Вж. Последование на полунощницата, ектения - б. изд.

обаче, защото може би момичето би тръгнало по лош път, Бог я прибра както се намираще в това добро състояние, за да я спаси”. Тя самата, въпреки че мъжът ѝ беше много скромен, беше малко светска жена. Разбира се, не ѝ казах: “Ти беше светска жена”, но я попитах: “Сега ти какво мислиш? Обичаш ли света?” “Не искам да видя никого и нищо”, казва ми. “Виждаш ли, казвам ѝ, сега светът и за теб е мъртъв. Болката ти помага и не те интересува нищо светско. По този начин утре-вдругиден всички заедно ще бъдете в рая. Такава чест на кого е оказвал Бог? Разбираш ли това?” След този разговор престана да ходи на гробищата. Щом ѝ бе помогнато да схване най-дълбокия смисъл на живота, се успокои.

- Отче, чух, че когато някой бъде убит, изплаща греховете си, защото с тях се натоварва убиецът.

- Получава облекчение, така да се каже. Може да каже на Бога: “Аз щях да се покая, но този ме уби”. По такъв начин тежестта ще падне върху убицеца. Някои безумци казват: “Ако съществуваше Бог, нямаше да позволи постоянно да се вършат престъпления; би наказвал престъпниците”. Не разбират, че Бог оставя престъпниците да живеят, за да нямат оправдание в деня на Страшния Съд, тъй като не са се покаjali, макар че Той им е дал години, за да се покаят, а пък за ония, които са били убити, ще се погрижи.

Смъртта е една кратковременна раздяла

Трябва да разберем, че всъщност човек не умира. Смъртта е просто преход от единия живот към другия. Това е една кратковременна раздяла. Както ако някой например отиде в чужбина за една година, близките тъгуват, защото ще се разделят с него за една година, или ако ще отсъства десет години, тъгуват за десетгодишната раздяла, така трябва да гледаме и на раздялата с любимите ни хора при смъртта. Например, ако някой умре и близките му са възрастни, нека си кажат: “След около петнадесет години пак ще се срещнем”. Ако са по-млади, да си кажат: “След петдесетина години ще се срещнем отново”. Естествено, човек тъгува за смъртта на някоя любима личност, но е необходимо да възприема по духовен начин нещата. Какво казва свети апостол Павел? “За да не скърбите, както и другите, които нямат надежда” (1 Сол. 4:13). Колко пъти би го виждал тук, на земята? Всеки месец? Нека си помисли, че там ще го вижда постоянно. Единствено ако този, който си отива, не е имал добър живот, тогава сме оправдани да се безпокоим. Ако, да речем, е бил коравосърдечен, тогава, ако действително го обичаме и искаме да се срещнем в другия живот, трябва много да се молим за него.

Животът след смъртта

Подсъдимите мъртви

- Отче, когато умре човек, веднага ли разбира в какво състояние се намира?

- Да, осъзнава се и си казва: “Какво направих?”, но “файда йок”¹, т.е. това не му помага. Както някой пиан, ако да речем, убие майка си, смее се, пее, понеже не разбира какво е направил, а когато изтрезнее, плаче и ридеа и си казва: “Какво направих?”, така и тия, които в този живот вършат беззакония, са като пиани. Не разбират какво правят, не съзнават вината си. Обаче когато умрат, това опиянение изчезва и идват на себе си. Очите на душата им се отварят и разбират своята вина, защото душата, когато напусне тялото, се движи, гледа и осъзнава с една невъобразима скорост.

Някои питат кога ще бъде Второто Пришествие? За човека, който умира, Второто Пришествие своего рода настъпва, защото бива съден според състоянието, в което го заварва смъртта.

- Отче, какво е сега състоянието на намиращите се в ада?

- Те са подсъдими, затворници, които биват мъчени според греховете, които са вършили, и чакат да дойде окончателният съд. Има тежко провинили се, има и подсъдими с по-лека вина.

- А светиите и разбойникът? (виж Лук. 23:32, 33 и 39-43).

- Светиите и разбойникът са в рая, но не са получили окончателно съвършената слава, както и подсъдимите са в ада, но все още не са получили окончателното осъждане. Въпреки че Бог от толкова векове е казал, “покайте се, защото се приближи царството небесно” (Мат. 3:2 и 4:17, виж и Мат. 10:7; Марк. 1:15; Лук. 10:9 и 11), но все удължава времето, понеже чака нас, да се поправим². Но ние, оставайки в злочестината си, постъпваме несправедливо спрямо светиите, защото не могат да получат съвършената слава, която ще получат след Страшния Съд.

Молитвите и помените за починалите³

- Отче, могат ли подсъдимите мъртви да се молят?

- Идват в съзнание и търсят помощ, но не могат сами да си помогнат. Ония, които са в ада, едно-единствено нещо биха поискали от Христа: да поживеят пет минути, за да се покаят. Ние, които живеем, имаме време за покаяние, докато горките починали вече не могат сами да подобрят участта си, но очакват помощ от нас. Затова имаме дълг да им помагаме с молитвите си.

Мисля си, че само десет на сто от подсъдимите умрели се намират в бесовско състояние и там, където са в ада, хулят Бога подобно на демоните. Не молят за помощ, но и не приемат помощ. Защото, какво да направи за тях Бог? Като едно дете, което се отдалечава от баща си, разпилява всичкото му имущество, а на всичкото отгоре и хули баща си. Е, какво да направи баща му с него? Останалите подсъдими обаче, които имат малко любочестие, чувстват вината си, каят се и страдат за греховете си. Търсят да им се помогне и получават помощ чрез молитвите на вярващите. Тоест, Бог им дава една възможност сега, когато са подсъдими, да получават помощ докато дойде Второто Пришествие. И както в този живот, ако някой е приятел на царя, може да ходатайства и да помогне на някой подсъдим, така и ако някой е “приятел” с Бога, може да ходатайства

¹ Няма полза; няма смисъл - тур.

² Под “нас” Старецът има предвид цялото човечество - б. изд.

³ Свети Нектарий в творението си “Учение за безсмъртието на душата и за църковните панихиди” като обобщение от казаното въз основа на съответни свидетелства у светите Отци пише: “С всичко това става ясно, че душата след смъртта е безсилна да извърши каквото и да е спасително дело и да се развърже и освободи от адските връзки и че единствено светите Литургии, молитвите на близките и на праведните, и милостините, извършвани в тяхно име, служат за спасение и освобождаване от адските окови” - б. изд.

пред Бога с молитвите си и да премести подсъдимите умрели от един “затвор” в друг, по-хубав, от един арест в друг, по-добър. Или дори може да ги премести и в “стая” или в “апартамент”.

Както утешаваме затворниците, когато им носим безалкохолно и т.н., така утешаваме и умрелите с молитвите и милостините, които извършваме за душите им. Молитвите на живите за починалите както и панихидите са последната възможност за помощ, която Бог дава на починалите, докато бъде извършен последният Съд. След този съд вече няма да има възможност да им се помогне.

Бог иска да помогне на починалите, защото Го боли за спасението им, но не го прави, защото е благороден. Не иска да даде право на дявола да каже: “Как го спасяваш този, след като не се е потрудил?” Когато обаче ние се молим за починалите, даваме Му право да се намеси. При това Бог се трогва повече от молитвите ни за починалите, отколкото за живите.

Затова и в Църквата ни има панихиди и коливо. Църковните панихиди са най-добрият адвокат за душите на починалите. Имат сила да измъкнат някоя душа дори от ада. И вие, сестри, на всяка света Литургия правете коливо за починалите. Житото има символичен смисъл. “Сее се в тление - възкръсва в нетление” (1 Кор. 15:42), се казва в Свещеното Писание. Някои в света ги мързи да сварят малко жито и носят в църквата стафида, курабии, разни сладки, за да им четат свещеникът. А там, на Света Гора, виждаш как дори и старци на всяка света Литургия правят коливо и за починалите, и за празнувания светия, за да получат благословението му.

- Отче, тия, които са починали по-отскоро, по-голяма нужда ли имат от молитви?

- Ами когато някой влиза в затвора, не му ли е по-трудно в началото? Да се молим за починалите, които не са угодили на Бога, за да направи Той нещо и за тях. Особено когато знаем, че някой е бил коравосърдечен (искам да кажа, когато е изглеждал коравосърдечен, защото може да си мислим, че е бил такъв, но в действителност да не е бил) и е водел греховен живот, тогава много да се молим, да го поменаваме в светите Литургии, да поръчваме да служат четиридесет Литургии за душата му и да даваме милостиня на бедните за спасението на душата му, за да се молят бедните: “Бог да го прости”, тъй че да склони Бог и да го помилва. Така каквото не е вършил той, да направим ние за него. Докато ако някой човек е имал доброта, дори и животът му да не е бил праведен, понеже е бил добронамерен, с малко молитви получава голяма помощ.

Зная случки, които свидетелстват за това колко биват подпомогнати починалите чрез молитвите на духовни хора. Един човек дойде в колибата и през плач ми каза: “Отче, не се молах за мой починал познат и той ми се яви насън. Каза ми: “Двадесет дни не си ми помагал; забрави ме и се измъчвам”. Действително от двадесет дни бях зает с разни грижи и толкова се бях улисал, че и за себе си не се молах”.

- Отче, когато някой почине и поискат от нас да се помолим за него, добре ли е всеки ден да правим по една броеница до четиридесетте дни.

- Ако се молиш по броеница за него, включи в молитвата си и други починали. Защо един влак да върви към целта си само с един пътник в него, докато има място и за други? Колко починали имат нужда горките и търсят помощ, а нямат никого да се помоли за тях! Някои често-често правят панихида само за някой свой близък. По този начин не получава помощ и близкият им, защото молитвата им не е така благоугодна Богу. След като са направили толкова панихиди за този, нека същевременно правят и за другите.

- Отче, понякога се безпокоя за спасението на баща ми, защото нямаше нищо общо с Църквата.

- Не знаеш как Бог ще съди в последния момент. Кога те безпокои това? Всяка събота ли?

- Не съм забелязала, но защо в събота?

- Защото починалите имат право на този ден.

- Отче, умрелите, които нямат никого, който да се моли за тях, получават ли помощ от онези, които се молят въобще за всички починали?

- Разбира се, че получават помощ. Аз, когато се моля за всички починали, виждам в съня си родителите ми, защото намират утеха в молитвите ми. Всеки път когато служим в колибата ми света Литургия, правя и общ помен за всички починали, моля се за царете, за архиереите и т.н., а накрая казвам: "И за всички, чиито имена не бяха споменати". Ако понякога не се помоля за починалите, тогава починали познати се явяват пред мен. Видях цял пред себе си един мой роднина, който беше убит във войната. Това стана след светата Литургия, по време на помена с коливо, защото не го бях записал сред имената на починалите, понеже беше поменат на Проскомидията с геройски загиналите. И вие на Проскомидията не давайте да се поменават само имена на болни, но и имена на починали, защото починалите имат по-голяма нужда.

Най-добрата панихида за починалите

Най-добрата панихида, която можем да направим за починалите, това е внимателният ни живот, борбата, която ще водим, за да преодолеем слабостите си и да очистим душата си. Защото освобождаването ни от материалните неща и от душевните страсти, освен че облекчава нас, самите, облекчава и починалите предци от целия ни род. Починалите чувстват радост, когато някой техен потомък е близо до Бога. Ако ние не сме в добро духовно състояние, тогава страдат починалите ни родители, отците, праотците от всички родове. Казват си: "Виж какъв потомък имаме!", и им е мъчно. Ако обаче сме в добро духовно състояние, тогава се радват, защото и те са съдействали да се родим, и Бог, така да се каже, се задължава да им помогне. Тоест, това, което ще донесе радост на починалите, е да се подвизаваме да благоугодим на Бога с живота си, тъй че да ги срещнем в рая и да заживеем всички заедно във вечния живот.

Следователно заслужава си трудът да ударим по вехтия си човек, за да стане нов и вече да не вреди нито на себе си, нито на други хора, но да помага и на себе си, и на другите, било живи или починали.

Дръзновението на праведните пред Бога

- Отче, в писмото си до начинаещите пишете: "Въпреки че истинските монаси разбират, че вкусаното от тях в този живот е само част от райската радост и че в рая тя ще бъде по-голяма, при все това заради голямата си любов към ближния искат да поживеят на земята, за да помагат на хората с молитвата си, която подбужда Божията намеса и така светът бива облагодетелстван"⁴.

- Пиши: "Искат да живеят на земята, за да състрадават на хората и да им помагат с молитви".

- Отче, в другия живот един истински монах няма ли пак да помага на хората с молитвите си?

- И от другия живот ще помага с молитвите си, но няма да страда, докато сега състрадава на хората, не прекарва радостно времето си "с весел израз и със светъл поглед!" Но колкото повече страда за ближния си, толкова по-голяма божествена утеха получава и това по някакъв начин е свидетелство за него, че другият получава помощ. Тази райска радост е божествената отплата за болката, която чувства за брата си.

- Значи, отче, светиите, които призоваваме да ни помогнат, не страдат заедно с нас?

- Там не съществува болка, дете мое! Нима ще страдат в рая? Нали е казано: "Гдето няма болка, ни печал, ни въздишка"⁵. Освен това светиите имат предвид и божествената отплата, която ще получат хората, които страдат в този живот, и това ги кара да се радват. Та и Сам Бог, Който има такава любов, такава благост, как понася тази голяма човешка болка? Понася, защото има предвид божествената отплата, която очаква хората. Колкото повече страдат тук, толкова по-голяма небесна награда им се събира. Докато ние не виждаме това и страдаме заедно със страдащите. Затова, когато някой вижда това и има предвид наградата, която ще получат, не страда толкова много.

- Отче, когато молим Бога да помогне на някой починал, който не се нуждае, тази молитва напразно ли отива?

⁴ Старецът Паисий Светогорец, "Писма" ... - с. 46 - б. пр.

⁵Вж.. Последование на Панихида - б.изд.

- Как ще отива напразно? Когато казваме: “Упокой еди-кой си”, а той е на хубаво място в другия живот, той не ни се сърди; напротив, трогва се. Казва си: “Я виж, аз съм на хубаво място, а те се тревожат”, при което се амбицира и още повече ни помага, молейки се Богу за нас. Но откъде можеш да знаеш в какво състояние се намира починалият? Естествено е първо да се молиш за тези, които знаеш, че с живота си са огорчили Бога и се молиш и за други подобни случаи, а след това се молиш за всички починали.

Страшният Съд

- Отче, как душата се очиства?

- Когато човек се труди върху Божиите заповеди, работи върху себе си и се очисти от страстите, тогава умът му се просвещава, достига до съзерцание и душата става светла, каквато е била преди падението на първозданните. В такова състояние ще се намира след възкресението на мъртвите. Но човек може да види възкресението на душата си преди общото възкресение, ако съвършено се очисти от страстите. Тогава тялото му ще бъде ангелско, безплътно и няма да се нуждае от материална храна.

- Отче, как ще протече Страшният Съд?

- На Страшния Съд в един миг ще се открие състоянието на всеки човек и всеки сам ще тръгне натам, закъдето е. Всеки ще вижда като на телевизор своите дела и духовното състояние на ближния⁶. Ще оглежда себе си в другия и ще навежда глава, и ще отива на мястото си. Например една снаха, която е седяла с кръстосани крака пред свекърва си, а свекървата със счупен крак се е грижела за внучето, няма да може да каже: “Защо, Христе, слагаш свекърва ми в рая, а мене не?”, понеже пред очите ѝ ще идва онази случка. Ще си спомни как свекърва ѝ със счупен крак е стояла права и се е грижела за внучето си и няма да има очи да отиде в рая, нито пък ще има място за нея в рая. Или пък монасите ще виждат какви трудности, какви изпитания са имали светските хора и как са се справяли с тях, и ако те самите не са живели правилно, ще наведат глава и ще тръгнат сами натам, закъдето са. Монахините, които не са благоугодили Богу, ще видят майки героини, които нито обети са давали, нито са имали техните благоприятни възможности как са се подвизавали и до каква духовна висота са стигнали, а те, монахините, с какви дребнави неща са се занимавали и за какви незначителни неща са се тревожели, и ще се срамуват! Така, мисля си, ще бъде Съдът. С други думи, Христос няма да каже: “Ела ти тук, какво си правил?” или: “Ти ще отидеш в ада, ти ще отидеш в рая”, но всеки ще сравни себе си с другия и ще поеме натам, закъдето е⁷.

Бъдещият живот

- Отче, донесох сладки да почерпите.

- Виж как се радват! В другия живот ще казваме: “На какви глупости сме се радвали! Как ни трогваха тогава!” А сега сърцето тръпне за такива неща.

- Отче, как да разберем това отсега?

- Ако разберете това сега, няма да го кажете утре-вдругиден в бъдещия живот. Така или иначе, онези, които са горе, добре си прекарват. Знаеш ли какво ръкоделие имат там, на Небето? Постоянно славят Бога.

- Отче защо наричат тялото на мъртвия “останки”?

- Защото това е, което остава от човека след смъртта му тук, на земята. По-главното у човека, което е душата, отива на Небето. При Страшния Съд Бог ще възкреси и тялото, та човекът да бъде съден с него, защото с него е живял и с него е грешил. В другия живот всички ще имат еднакво тяло - духовно тяло, един ръст - и

⁶ Свети Иоан Дамаскин пише: “Да не си мислим, че никой няма да познава никого при онова страшно събиране. Да, наистина всеки ще познава своя ближнен, не по очертанията на тялото, но с пронизателното око на душата” - б. изд.

⁷ Свети Симеон Нови Богослов пише: “А в страшния ден на съда всеки грешен човек ще види пред себе си във вечния живот и в онази неизразима светлина подобния на себе си и ще бъде съден от него”, Слово 5, За покаянието.

ниските, и високите, една и съща възраст - и стари, и млади, и младенци, тъй като душата е еднаква. Тоест, ще има една ангелска възраст.

- Отче, в бъдещия живот тези, които са в ада, ще виждат ли тези, които са в рая?

- Както онези, които нощем са навън в тъмното, виждат тези, които са в някоя осветена стая, така и онези, които ще бъдат в ада, ще виждат тези, които ще бъдат в рая. И това ще бъде за тях най-голямото мъчение. И както тези, които нощем са на светло, не виждат онези, които са в тъмното, така и тези, които ще бъдат в рая, няма да виждат онези, които ще бъдат в ада. Защото ако виждаха осъдените, биха скърбели, биха страдали за мъчението им и нямаше да могат да се наслаждават на рая. Но там “няма болка ...” И не само че няма да ги виждат, но и няма да си спомнят дали са имали брат или баща или майка, ако и те не са в рая. “В оня ден изчезват всички негови помисли”, казва Псалмопевецът (Пс. 145:4). Защото ако си ги спомнят, какъв рай ще бъде това? Тези, които ще бъдат в рая, ще мислят, че не съществуват други хора, нито ще си спомнят греховете, които са правили. Защото ако си спомнях греховете си, любочестието им нямаше да ги остави на мира при мисълта, че са огорчили Бога.

Големината на радостта на всекиго в рая ще бъде различна. Някой ще има един напръстник радост, друг една чаша, друг цял резервоар. Всички обаче ще се чувстват изпълнени и никой няма да знае големината на радостта и веселието на другия. Така е устроил добрият Бог, защото ако някой знае, че друг има по-голяма радост, тогава не би било рай, понеже щеше да има: “Защо онзи да има повече радост, а аз по-малко?” Тоест всеки в рая ще вижда славата Божия според чистотата на душевните си очи. Но степента на зрение няма да се определя от Бога, а ще зависи от собствената му чистота.

- Отче, някои не вярват, че съществуват ад и рай.

- Не вярват, че съществуват ад и рай ли? Как е възможно умрелите да спрат да съществуват, след като са души? Бог е безсмъртен и човекът е безсмъртен по благодат. Следователно и в ада ще бъде безсмъртен. Освен това душата ни отчасти изживява рая или ада и тук, в този живот, в зависимост от състоянието, в което се намира. Когато човек има угризения на съвестта и чувства страх, смут, безпокойство, отчаяние, или е обладан от омраза, завист и т.н., тогава живее в ада. Докато, когато в душата му има любов, радост, мир, кротост, доброта и т.н., тогава живее в рая. Основа на всичко е душата, защото тя е, която чувства и радостта, и болката. Ето на, иди при някой умрял и му кажи и най-приятните неща, да речем: “Дошъл е брат ти от Америка” и т.н., няма да почувства нищо. Ако му счупиш ръцете и краката, пак нищо няма да почувства. Следователно душата е тази, която чувства. Всичко това не ги ли кара да се замислят? Или, да предположим, сънуваш един хубав, приятен сън, радваш се, сърцето ти бие сладко и не искаш да свърши. Събуждаш се и ти е криво, че си се събудил. Или пък сънуваш някакъв лош сън, че, да речем, си паднал и си си счупил краката и страдаш и плачеш. От тревогата се събуждаш със сълзи в очите, виждаш, че нищо не си пострадал, и си казваш: “Слава Богу, било е сън!” Тоест, в това участва душата. Човек страда повече от един лош сън, отколкото от действителността, както и болните страдат повече нощем, отколкото денем. Така и когато човек умре, ако отиде в ада, ще е по-мъчително. Представете си човек да сънува един вечен кошмар и вечно да се терзае! Тук един лош сън не можеш да изтърпиш за няколко минути, а какво остава вечно да тънеш в скръб - да не дава Бог. Затова по-добре да не отиваме в ада. Вие как мислите?

- Толкова време, отче, се борим да не отидем в ада; там ли да завършим накрая?

- Ако нямаме разум, там ще отидем. Аз пожелавам или всички в рая или никой в ада... така добре ли е? Много е тежко след всичко, което Бог е направил за нас, хората, да отидем в ада и да Го огорчим. Да не дава Бог, не само човек, но и нито една птичка да отиде в ада.

Нека добрият Бог ни даде покаяние, за да ни намери смъртта в добро духовно състояние и да се устроим в Небесното Му Царство. Амин.

Речник на характерни изрази и думи, използвани в Словата на Стареца Паисий Светогорец

Арсана	- от турски език - пристанище.
Безмълвие	- на гр. ησυχία - покой, липса на грижи и тревоги. Това е отдалечаването и избягването от всякакви земни грижи и занимания, за да могат силите на душата да се насочат към вътрешна духовна работа - непрестанна молитва, опазване на ума и сърцето от зли помисли и т.н.
Византийско време	- определя се от движението на слънцето, като залез-слънце е 12 ч.
Главенстваващ манастир	- на Света Гора има двадесет големи главенстваващи манастира, между които е поделена територията на полуострова. В землището на всеки от манастирите има по-малки обители - скитове, килии, колиби и т.н., които са зависими в административно отношение от манастирите. Понастоящем и двадесетте манастира са общежителни, т.е. монасите нямат лична собственост, църковното богослужение и храната на трапеза са общи. Управляват се от игумен, подпомаган от манастирски събор.
Дангалак	- така Старецът нарича дявола. Тази дума той чул от един стар понтиец. Означава човек, който е загубил ума си и върши лудости.
Духовни задължения на монаха	- неотстъпно участие в общото богослужение, редовно извършване на личното килийно правило и на отреденото му в манастира послушание.
Идиоритмия	- манастир, в който не се живее общежително, но всеки от монасите сам се грижи за прехраната си. Обикновено се управлява не от игумен, а от няколко старши монаси.
Исихастирион	- в Гърция това е такава обител, която има управленска и икономическа независимост от местния митрополит, т.е. братята (сестрите) сами избират игумен и взимат административни решения, както и по свое усмотрение се разпореждат със средствата и имотите си.
Канонарх	- отговорник за правилния ред на богослужението в манастира.
Любочестие	- Старецът често използва тази дума (на гр. φιλότιμο). Тъй като влага в нея особен смисъл и в нашия език няма една дума, която би могла да обхване всички значения, влагани в нея от Стареца, затова я превеждаме буквално, т.е. "любочестие" - дума, която не се употребява в съвременния български език. Означава чиста и безкористна любов, която подтиква човека да жертва всичко от себе си, като това пълно себеотрицание не е продиктувано от никакви лични облаги (нито дори от очакване на небесни награди), но изцяло от любов към Бога и от безкористно желание да се върши добро в Негово име.
Панигир	- престолният празник на даден манастир или килия. Панкиня - съвместният труд на всички братя от един манастир.

Речник на характерни изрази
и думи, използвани в Словата
на Стареца Паисий Светогорец

Пезул	- каменна стена, която се издига на стръмни места, за да се предотврати свличането на земя.
Проистамен	- член на манастирския събор, който е управителното тяло в светогорските манастири.
Проскинитарий	- дървена поставка (в храмовете) или иззидана от камък (по пътищата), където се поставя икона за поклонение.
Прот	- в по-ранни времена - върховният управник на Света Гора, избран измежду най-добродетелните атонски монаси. Понастоящем протът е председател на Свещения Кинотис, ръководи заседанията му и има предимно представителни функции.
Псалт	- църковен певец.
Размяна на населението	- След края на гръцко-турската война от 1921-1922 г. между двете страни се сключва договор, според който турското население, обитаващо в Гърция, се преселва в турската държава, а гръцкото население от Мала Азия (обитаващо там хилядолетия) бива изселено в пределите на гръцката държава.
Ръкоделие	- някакъв вид ръчен труд (плетене на броеници, изработване на кръстове, рисуване на икони и др.), с който монасите, които живеят поотделно или в малки братства в някоя килия, си доставят необходимото за живот и се борят с леността.
Свещен Кинотис	- управителното тяло на Света Гора, съставено от по един представител от двадесетте главенстващи манастира. Взема решения, които са общи за цялата Света Гора, без да накърнява самоуправлението на манастирите поотделно.
Старопиталище	- във всеки от светогорските манастири според Устава на Света Гора трябва да има отделно устроено място с подходящи помещения, където се полагат грижи за престарелите монаси, които не са в състояние да се обслужват сами.
Стасидия	- дървено седалище в храма, в което монасите могат, подпирайки се, да стоят прави или леко да присядат.
Странничество	- отстраняване от света и всичко светско, от всичко, което човек счита за свое и домашно, с цел душата да се отдаде изцяло на Бога.
Сухоядение	- ядене на сурови, негответвени храни.
Теотокарий	- сборник с молебни канони към Света Богородица за всеки ден от седмицата на осемте църковни гласа.
Трезвение	- от гр. νήψις - постоянно внимание над сърцето и ума и недопускане в тях на лоши помисли и вражески внушения, които биват отблъсквани с постоянна молитва.